

**T.C.
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SLAV DİLLERİ VE EDEBİYATLARI ANABİLİM DALI
RUS DİLİ VE EDEBİYATI BİLİM DALI**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**YABANCI DİL OLARAK RUŞÇADA
MNEMOTEKNİK (HAFIZA TEKNİĞİ) İLE
SÖZCÜK ÖĞRETİMİ**

**ZİLYA KIZILKAYA
2501150982**

**TEZ DANIŞMANI
PROF. DR. TÜRKAN OLCAY**

İSTANBUL, 2019

T.C.
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

YÜKSEK LİSANS
TEZ ONAYI

ÖĞRENCİNİN;

Adı ve Soyadı : ZİLYA KIZILKAYA Numarası : 2501150982

Anabilim Dalı / Anasanat Dalı / Programı : RUS DİLİ VE EDEBİYATI BİLİM DALI Danışmanı : PROF.DR.TÜRKAN OLCAY

Tez Savunma Tarihi : 05.07.2019 Saati : 10:30

Tez Başlığı : "YABANCI DİL OLARAK RUŞÇADA MNEMOTEKNİK (HAFIZA TEKNİK) İLE SÖZCÜK ÖĞRETİMİ"

TEZ SAVUNMA SINAVI, İÜ Lisansüstü Eğitim-Öğretim Yönetmeliği'nin 36. Maddesi uyarınca yapılmış, sorulan sorulara alınan cevaplar sonunda adayın tezinin KABULÜNE (YÜKSEK LİSANS) OYÇOKLUĞUYLA karar verilmiştir.

JÜRİ ÜYESİ	İMZA	KANAATİ (KABUL / RED / DÜZELTME)
PROF.DR.TÜRKAN OLCAY		Kabul
DR.ÖĞR.ÜYESİ MEHMET GÜRLEK		
DR.ÖĞR.ÜYESİ HÜLYA ARSLAN		Kabul

YEDEK JÜRİ ÜYESİ	İMZA	KANAATİ (KABUL / RED / DÜZELTME)
DR.ÖĞR.ÜYESİ KORHAN KORBEC		Kabul
DR.ÖĞR.ÜYESİ JALE COŞKUN		

ÖZ

**YABANCI DİL OLARAK RUSÇADA MNEMOTEKNİK (HAFIZA
TEKNİĞİ) İLE SÖZCÜK ÖĞRETİMİ**

ZILYA KIZILKAYA

Bu araştırmada, 2018-2019 eğitim-öğretim yılında İstanbul Üniversitesi, Rus Dili ve Edebiyatı Bilim Dalı 4. yy. lisans öğrencilerinin "Rusça Kompozisyon 2 (Yazılı ve Sözlü)" dersinde 'Sağlık' konusunda yabancı dilde sözcük öğretim tekniği mnemotekniğin nasıl kullanılabileceğiyle ilgili bir deneme dersi hazırlamak ve bu söz konusu tekniğin düz sözcük listelerinden daha etkili olup olmadığını inceleyip sonuçlandırmak amaçlanmıştır. Bu amaç doğrultusunda, deney grubuna 'Sağlık' konulu derste sözcüklerin bir kısmı mnemotekniği uygulayarak sunulmuştur, ikinci gruba ise sözcükler düz liste halinde klasik uygulama halinde verilmiştir. Yedi gün süren bu deney on sekiz öğrenciyle, toplam kırk tane öğrenilmesi gereken yeni sözcük sunularak sürdürülmüştür. Deney, yapılmış olan ilk ve son test verilerinin sonuçlarına göre değerlendirilmiştir. Araştırmada tespit edilen verileri hesaplamak üzere, Stanford Üniversitesi Profesör Richard Atkinson'un mnemoteknik uygulama modeli kullanılmıştır. Betimlemeli ve deneysel bir çalışma olarak, bu tezde mnemotekniğin uygulanması açıklanmıştır ve bu tekniğin klasik sözcük öğretimi uygulamasına göre etkisi sonuçlandırılmaya çalışılmıştır. Araştırmanın sonucunda, hesaplanmış olan veri istatistiğine göre mnemoteknik aracılığıyla öğrenilmiş sözcük sayısı klasik yaklaşımdan daha yüksek bulunmuştur. Bu sonuç doğrultusunda, mnemoteknik yabancı dil olarak Rusça dersindeki sözcük öğretimini olumlu yönde etkilediği düşünülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Mnemoteknik, Hafıza Tekniği, sözcük öğretimi, öğretim teknikleri, Rusça öğretimi.

ABSTRACT
VOCABULARY TEACHING IN RUSSIAN AS A FOREIGN
LANGUAGE BY USING MNEMOTECHNIC
ZILYA KIZILKAYA

In this study it is aimed to figure out how mnemotechnic which is one of teaching techniques can be used in a foreign language teaching and the effectiveness of this technique in a comparison with a classical teaching style. This effectiveness has been examined and defined according to a trial lesson for lexical topic 'Health' in 'Russian Composition 2 (Written and Oral)' lesson, where have taken part 4th semester students of Istanbul University Russian Language and Literature Department. According to this aim, one half of a total word amount has been presented by meaning of mnemotechnic and other half has been a control group with a classical teaching way. This experiment has been lasting seven days with participation of 18 students and total amount of words of 40. The experiment has evaluated according to the first and the second tests. To make necessary statistical calculations there has been used a calculation of the same experiment in Stanford University by Prof. Dr. R. Atkinson as a model. This experimental study describes the usage of the menotechnic and the result of its effectiveness in a comparison with a classical way of a word teaching. As a result of the experiment, it was found out that using mnemotechnic in the vocabulary learning of Russian as a foreign language promotes improvement of vocabulary and according to the calculations is more effective than a classical way. According to these results it is clear that mnemotechnic is an effective word teaching way in a Russian as a foreign language teaching.

Keywords: Mnemotechnic, Memory Technique, vocabulary learning, teaching techniques, Russian as a foreign language.

ÖNSÖZ

Yabancı dil öğretiminde, sözcük öğretim sürecini kolaylaştırmak ve sözcük dağarcığını genişletmek üzere dil öğretim yöntemleri çerçevesinde uygulama olarak çeşitli sözcük öğretim teknikleri kullanılmaktadır. Dilbilgisi-çeviri yönteminde kullanılan Mnemoteknik (Hafıza Tekniği), hafıza ve hayal gücüne dayalı bir öğretim tekniği olarak sözcük öğretiminde uygulanabilmektedir. Söz konusu teknik hafızayı kullanarak öğrenilen sözlükleri daha rahat ve uzun süreli hatırlayabilmek için uygulanmaktadır.

Bu araştırmanın amacı, Mnemotekniğin yabancı dil olarak Rusça dersindeki sözcük öğretimindeki etkisini ortaya çıkarmaktır. Deneme dersinde söz konusu tekniğin nasıl kullanılabileceğini inceleyip değerlendirerek bu amacı sonuçlandırmaktır. Mnemoteknik etkisini incelemek üzere, Stanford Üniversitesi Profesörü Richard Atkinson deney modeli örnek alınarak 2018-2019 eğitim-öğretim yılında İstanbul Üniversitesi, Rus Dili ve Edebiyatı Bilim Dalı 4. yy. lisans öğrencilerinin “Rusça Kompozisyon 2 (Yazılı ve Sözlü)” dersinde 'Sağlık' konusunda deneysel çalışma yürütülmüştür.

Çalışmamızda Rusçada sözcük öğretimi konusunun seçilme nedeni, diğer dillere göre Rusçada sözcük sayısının daha yüksek olması ve öğrencilerin daha fazla sözcük öğrenme zorunluluğudur. Ders esnasında öğrenilmiş sözcüklerin uzun süreli hafızada kalabilmesi için belli tekniklerin kullanılması gerekmektedir.

Bu çalışmanın gerçekleşmesi için gerek araştırma, gerekse çözüm üretme ve yazım aşamasında yardım ve destek verme konusunda, doğru yönlendirme ve olumlu eleştiriler yaparak ilham veren tez danışmanım Prof. Dr. Türkan Olcay'a sonsuz teşekkürlerimi ve saygılarımı sunarım.

Yüksek Lisans eğitimim sürecinde derin akademik bilgilerini ve tecrübelerini paylaşan Prof. Dr. Emine İnanır ve Prof. Dr. Gönül Üzelli'ye saygılarımı ve teşekkürlerimi bildirmek isterim.

İstanbul 2019
Zılya Kızılkaya

İÇİNDEKİLER

ÖZ.....	iii
ABSTRACT.....	iv
ÖNSÖZ.....	v
ŞEMALAR LİSTESİ.....	ix
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

YABANCI DİL ÖĞRETİMİNDE SÖZCÜK

1.1. Dil - Sözcük İlişkisi	5
1.2. Yabancı Dil Öğretiminde Sözcük Öğretimi	10
1.3. Dil Öğretiminde Seviyeye Göre Öğrenilmesi Gereken Sözcük Dağılımı	16
1.3.1. Rusya ve Avrupa Milli Eğitim Bakanlıkları Standartlarına Göre Sözcük Dağılımı	18
1.3.2. Aktif ve Pasif Sözcük Dağılımı	22
1.4. Öğretilen Sözcüklerin Gruplara Bölünmesi	25

İKİNCİ BÖLÜM

YABANCI DİL ÖĞRETİM TEKNİKLERİ. MNEMOTEKNİK

2.1. Sözcük Öğretimi Teknikleri	36
2.1.1. Okuma Tekniği	37
2.1.2. Görsel Teknik.....	38
2.1.3. Sözlü Teknik	40
2.1.4. Yazılı Teknik	40
2.1.5. Sözcük Parçalama Tekniği	41
2.1.6. Oyunlar	41
2.1.7. Mnemoteknik (Hafıza Tekniği)	42
2.2. Mnemoteknik.....	43
2.3. Yabancı Dilde Mnemoteknik (Hafıza Tekniği) ile Sözcük Öğretimi	46
2.4. Mnemoteknikte Belleğin (Hafızanın) Kullanılması	58

2.5. Yabancı Dil Olarak Rusça Derslerinde Kullanılabilecek Mnemoteknik Çeşitleri . 64

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

YABANCI DİL OLARAK RUSÇADA MNEMOTEKNİĞİN UYGULAMA YÖNTEMİ

3.1. Araştırma Modeli	78
3.2. Çalışma Grubu ve Ders Planı.....	80
3.3. Uygulama. Yeni Sözcüklerin Sunulma Şekli ve Sıralaması	81
3.4. Verilerin Toplanması ve Değerlendirilmesi.....	83
3.5. Bulgular ve Yorumlar	85
SONUÇ	86
KAYNAKÇA	89

ŞEMALAR LİSTESİ

Şema 1.....	7
Şema 2.....	44
Şema 3.....	51
Şema 4.....	52
Şema 5.....	53
Şema 6.....	68
Şema 7.....	68
Şema 8.....	73
Şema 9.....	81
Şema 10.....	82
Şema 11.....	83
Şema 12.....	83

GİRİŞ

Sözcük öğretimi yabancı dil öğretiminin önemli bir parçasıdır, bu önemi daha iyi anlamak için dil ile sözcüğün ilişkisini incelemek gerekmektedir.

“Sözcüğün sestten ve anlamdan oluşan bir birim olarak söylenecekleri bir gösterge dizisine dönüştürülebilme özelliği, dil ile sözcük arasındaki ilişkilerin temelini oluşturmaktadır.”¹

Dil ile sözcük arasındaki ilişkilerin kurulabilmesi için sözcüklerin düzenli ve sistemli olarak öğrenilmesi gerekmektedir.² Sözcük öğretim sistemi, sözcük sayısını sınırlandırmakta; sözcükleri anlam, semantik, fonetik ve diğer özelliklerine göre gruplara ayırmakta; sözcüğün sunulma şeklini belirlemektedir. Sözcüklerin sunulma şekilleri olarak ise dil öğretim yöntemleri ve teknikleri uygulanmaktadır.

Öğretim teknikleri “öğretim yöntemlerini uygularken sergilenen tutumlardır.”³ Söz konusu teknikler, öğrenme stratejileri ve öğrenme yöntemleri altında gruplandırılmaktadır. Sözcük öğretim teknikleri arasında mnemoteknik (hafıza tekniği) önemli bir yere sahiptir. Mnemoteknik öğrencilerin hafızalarını ve hayal gücünü geliştiren bir teknik olarak, hem öğretmen hem de öğrenci odaklı uygulanabilmektedir. Derste çalışılacak olan yeni sözcüklerin mnemoteknik uygulamasındaki sözcüklerle bağdaştırılması hem öğretmen tarafından önceden hazırlanıp sunulabilmekte, hem de öğrencilerle birlikte çalışılabilmektedir.

Bu çalışmada Rusça dahil olmak üzere yabancı dil öğretiminde, sözcük öğretimi için uygulanan mnemoteknik etkisinin saptanması ve bu tekniğin kullanılma şeklinin ortaya çıkarılması amaçlanmıştır.

¹Ferdinand de Saussure, **Genel Dilbilim Dersleri**, Çev. Berke Vardar, Ankara, Birey ve Toplum Yayınları, 1985, s. 115.

²Fatma Erkman Akerson, **Türkçe Örneklerle Dile Genel Bir Bakış**, İstanbul, Bilge Kültür Sanat Yayınevi, 2016, s. 113.

³Mehmet Taşpınar, **Kuramdan Uygulamaya Öğretim Yöntemleri**, Elazığ, Üniversite Kitabevi, 2005, s. 9.

Çalışmanın birinci bölümünde ana hatlarıyla sözcüğün yabancı dilde öğretim özellikleri anlatılacaktır. Bunun için önce dil ile sözcük ilişkisinde kuramsal yaklaşımlar incelenecektir. Ayrıca öğrenilmesi gereken sözcük dağarcığının konusu irdelenecek ve sözcüklerin sunulmadan önce nasıl gruplandırılması gerektiğinden söz edilecektir.

İkinci bölüm sözcük öğretim teknikleri üzerinedir. Bu bölümde sözcük öğretimi tekniklerinden biri olan mnemotekniğin tanımı yapılacak ve bu tekniğin uygulama çeşitleri sıralanacaktır. Sözcük öğretimini kolaylaştırmayı amaçlayan bu tekniğin, bağdaştırma ve çağırışım aracılığıyla öğrenilen sözcükleri hafızada uzun süreli tutmadaki etkisinden söz edilecektir.

Üçüncü bölümde mnemotekniğin uygulama deneyi yürütülecek ve değerlendirme yapılacaktır. Uygulamanın sonuçları değerlendirilecek, deneysel buluşlar ortaya çıkarılacak ve önerilerde bulunulacaktır.

Araştırmanın Problem Durumu

Yabancı dil öğretiminde ders sırasında sözcükler geleneksel olarak metin öncesi, çevirileri içeren bir liste halinde verilmekte ya da metin okuma esnasında yeni sözcükler, anlamları içerikten tahmin edilerek öğrenilmektedir. Sözcüklerin bu şekilde sunulması öğretimi sıkıcı ve tekdüze bir sürece dönüştürmektedir. Fakat yabancı dil öğretiminde kullanılan yöntemlerin uygulamaları olarak sözcük öğretim teknikleri bulunmaktadır.

Hafızayı ve yaratıcılığı geliştiren, öğrenim sürecini daha eğlenceli ve keyifli hale getirebilen sözcük öğretim tekniklerinin faydalı olduğu düşünülmektedir. Sözcük öğretimine ağırlık veren söz konusu teknikleri kullanarak etkili bir sonuca varılması mümkündür.

Bunun dışında öğrenilecek sözcük sayısının belirlenmesi gerekmektedir. Bunun için seviye, yaş grubu, zaman ve fiziksel olanaklar, uygun araç-gereçler, konunun

özelliği ve geliştirilecek nitelikler dikkate alınmalıdır.⁴ Sözcük sayısı belirlenince, sunuma hazır hale gelebilmesi için sözcüklerin gruplandırılması yapılmaktadır.

Mnemotekniğin uygulandığı çalışma grubunda "Sağlık" konulu derste uygulanan deneyin sonuçlarının olumlu olacağı düşünölmektedir.

Problem Cümlesi

Bu araştırmanın problem cümlesi; “İstanbul Üniversitesi, Rus Dili ve Edebiyatı Bilim Dalı 4. yy. lisans öğrencilerinin Rusça Kompozisyon 2 (Yazılı ve Sözlü) dersinde 'Sağlık' ünitesinde öğrencilere sunulan mnemoteknik uygulamalı ve geleneksel bir liste halinde sunulan kontrol grubu sözcüklerinin kısa ve uzun süreli hafızada kalma oranı farklı mıdır?” şeklinde belirlenmiştir.

Problem cümlesine dayalı hipoteze göre; 'Sağlık' konulu derste sözcük öğretim tekniği mnemotekniğin uygulanmasıyla, geleneksel bir liste halinde sunulan sözcüklere göre, kalıcı olarak hafızaya kaydedilen sözcük oranının daha yüksek olması hedeflenmiştir.

Araştırmanın Önemi

Yabancı dil öğretimi esnasında sözcük dağarcığının sürekli artırılması gerekmektedir. Bunun için yabancı dil öğretim ve öğreniminde sözcük öğrenme tekniklerinin kullanılmasının etkili olacağı düşünölmektedir. Tüm geliştirilen becerilerle birlikte zengin sözcük dağarcığı, Rus Dili ve Edebiyatı Bilim Dalı öğrencilerinin kendi alanında başarılı birer uzman olmalarını sağlayacaktır.

Bu deneysel çalışmada, hafızaya dayalı sözcük öğretim tekniğinden faydalanılarak, genelde sunulan sözcük listelerinden uzaklaşılması ve sözcük

⁴Mehmet Taşpınar,a.g.e.,s. 247.

öğretiminde öğretmen odaklı ya da öğrenci odaklı mnemoteknik kullanımıyla sözcük ezberinin kolaylaştırılması beklenmektedir.

Mnemoteknik deneyi “Rusça Kompozisyon 2 (Yazılı ve Sözlü)” dersinde yürütülecektir. Deney sonuçlarını karşılaştırmalı olarak görebilmek için, Mnemoteknikle birlikte geleneksel sözcük öğretimi de kullanılacaktır. Bulgulardan elde edilecek sonuçların yabancı dil olarak Rusça derslerinde uygulanarak faydalı olabileceği düşünülmüştür.

Çalışmayı aktüel kılan yön, sözcük dağarcığını genişletmek üzere öğrencilere dersin dışında uygulanabilecek sözcük öğrenim tekniklerini de sunmasıdır.

Varsayımlar

1. Deney testlerindeki mnemoteknik uygulamalı sözcükler ve geleneksel olarak kullanılan kontrol grubu sözcükleri eşit ağırlıkta seçilmiştir.
2. Deney grubundaki tüm öğrencilerin Rusça seviyeleri, yaş grupları ve dersin zaman sınırlaması dikkate alınmıştır.
3. Son test tam bir hafta sonra aynı deney grubunda yapılmıştır.
4. Sözcükler çalışılan konuyla bağlantılı olarak verilmiştir.

Sınırlılıklar

1. Araştırma 2018-2019 eğitim ve öğretim yılı 1 saat 15 dakika süren müfredat listesindeki bir ders ile sınırlıdır.
2. İstanbul Üniversitesi Rus Dili ve Edebiyatı Bilim Dalı 4.yy. öğrencilerinin sayısı 18 kişi ile sınırlıdır.
3. Araştırma “Rusça Kompozisyon 2 (Yazılı ve Sözlü)” dersinde 'Sağlık' konusu ile sınırlıdır.
4. Araştırma mnemoteknik (hafıza tekniği) ile sınırlıdır.
5. Araştırma toplamda sunulacak 40 sözcük ile sınırlıdır.

BİRİNCİ BÖLÜM

YABANCI DİL ÖĞRETİMİNDE SÖZCÜK

"Yabancı dilde bir sözcüğü bilmek, onun şeklini, anlamını ve kullanımını bilmek demektir."⁵

Sözcüğün şekli, duyarken doğru anlaşılmasını ve söylenmesini sağlayan ses yapısıdır. Ayrıca, okurken tanınabilmesini, yazarken de yazılabilmesini sağlayan grafik yazılışı olarak da tanımlanmaktadır. Dolayısıyla bir sözcüğün yapısı gramer kurallarına göre değişmektedir.

Sözcük, anlam açısından tek anlamlı ya da çokanlamlı olabilmektedir. Özellikle Rusçada çok anlamlı kelimelerin sayısı diğer dillere göre yüksektir. Bunların öğretimi özel yaklaşımlar gerektirmektedir.

Bir sözcüğü öğrenirken, onun cümle içindeki kullanımını bilmek gerekmektedir. Sözcükleri bazı sabit kalıplarıyla birlikte öğrenmek öğrenilmesi gereken sözcüğün kullanımını kolaylaştırmaktadır. Sözcüğü bilmek onun dil ile ilişkisini göz önüne almayı gerektirir.

Bir sözcüğün bilinmesi, onun algılanması ve öğretilmesi üzerine çalışmalar, tanınmış dilbilimcilerin kuramlarına dayanmaktadır. Bu kuramların temelini ise dil ile sözcük arasındaki ilişkiler oluşturmaktadır..

1.1. Dil - Sözcük İlişkisi

XX. yüzyılda dil ile sözcük ilişkileri üzerine kapsamlı araştırmalar yapan ve bu konudaki uygulamalara büyük katkıda bulunan en önemli isimlerin başında İsviçreli dilbilimci Ferdinand de Saussure gelir.

⁵Elena N. Solovova, **Metodika Obuçeniya İnostrannım Yazıkam**, Moskva, Astrel, 2008, s. 83.

Saussure “Genel Dilbilim Dersleri”adlı çalışmasında dilyetisi kavramını tanımlayarak irdelemektedir. Dilyetisi = dil + söz, denklemdir ve 'bir gösterge dizisi' olarak ifade edilmektedir. Bu gösterge dizisi göz önüne getirilerek, söylenecekler sözcük aracılığıyla dile getirilmektedir.⁶

“F.de Saussure’ün yaptığı ve birçok dilbilimcinin benimsediği ayrıma göre, toplumsal nitelikli dilden ayrı olan söz, konuşan bireyin, kişisel düşüncesini anlatmak için dil dizgesini kullanmasını sağlayan birleşimleri ve bunların dışı iletilmesini olanaklı kılan anlıksal-fiziksel düzeneği kapsar.”⁷

Bu kuramın temeli olarak konuşan bireyin, 'yaratıcılık' ve 'üreticilik' gibi beyinsel etkinlikleri ele alınmaktadır.⁸

Zihinde kurulan ve söylenmek istenilen kavrama, sözcük aracılığıyla bir ad yakıştırılır. Örneğin, *kedi* kavramına, Türkçede *kedi*, Rusçada *кошка*, İspanyolcada *gato*, Tatarcada *necu* denir, fakat kedi hep kedi olarak kalır. Ancak *kedi* sözcüğü, doğadaki gerçek kediyi değil, zihnimizdeki kavramı temsil eder. Saussure'e göre, sözcük iki yanlı bir birimdir. Bir yandan zihnimizde oluşan soyut kavram, öbür yandan da ona verilen bir addır.⁹ Bir dilsel mesajın oluşması için, önce sözcüklerin (göstergelerin) oluşması gerekmektedir. Bu sözcükler de gösterge dizisini oluşturmaktadır.

Saussure dili bir sistem olarak görür:

"Bu sistemin tüm nesneleri bir birlik oluşturmaktadır, her nesnenin önemi, yanında diğer nesnelerin bulunduğu zaman öne çıkar".¹⁰

Örneğin Rusça *Идму* fiili *tek yönde yürümeyi* belirtmektedir. Diğer nesneler ortaya çıkınca sözcüğün anlam değeri değişmektedir. Böylece, nesne eklenince sözcüğün anlamı değişmektedir, *идму направо*—sağa gitmek anlamını almaktadır.

⁶Ferdinand de Saussure, **Genel Dilbilim Dersleri**, Çev. Berke Vardar, Ankara, Birey ve Toplum Yayınları, 1985, s. 114.

⁷Berke Vardar, **Açıklamalı Dilbilim Terimleri Sözlüğü**, İstanbul, Ankara, İzmir, ABC, 1988, s. 75.

⁸Ferdinand de Saussure, **a.g.e.**, s. 115.

⁹**A.e.**, s. 114.

¹⁰Ferdinand de Saussure, **a.g.e.**, s. 114.

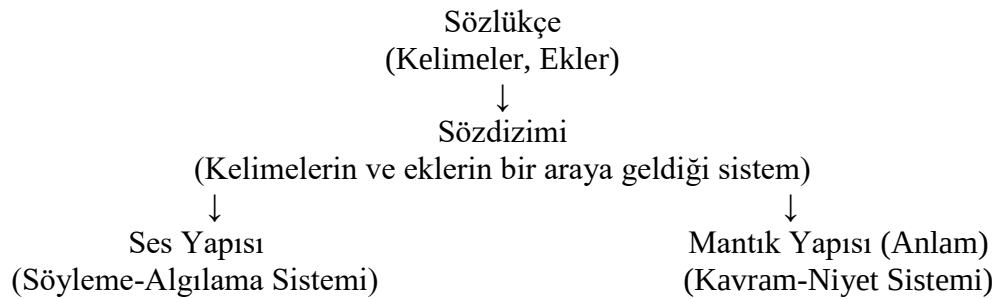
Dilin bir gösterge dizisi ve aynı zamanda bir sistem olduğunun kanıtlanmasıyla dilbilimin de temeli atılmıştır. Saussure'ün bu buluşu ileride birçok dilbilimcinin çalışmalarına dayanak oluşturacaktır.

F. de Saussure'den sonra dil ile sözcük ilişkisine dair kuramsal çalışmalarıyla, “dilbilime yeni bir yön veren üretici-dönüşümsel dilbilgisi kuramının kurucusu” olan ABD'li dilbilimci Avram Noam Chomsky'dir. Chomsky üretici dilbilgisi anlayışını öne sürerek sözdizimine ağırlık vermektedir. Bu anlayışa göre dil, tüm sözcükleri üretebilecek anlksal kurallar dizgesidir. Konuşma sırasında kullanılması gereken sözcükler derin yapıyı ve yüzeysel yapıyı oluşturmaktadır:

“Her tümce için, bu tümceyi anlamsal yorumunu belirleyen bir derin yapı ile sesçil yorumunu belirleyen bir yüzeysel yapı oluşturulmalıdır.”¹¹

Chomsky “Dilin Mimarisi” adlı çalışmasında belirttiği gibi sesler sözcükleri, sözcükler cümleleri, cümleler de konuştuğumuz dili oluşturmaktadır. Bu sisteme göre konuşmanın başında sözcükler bulunmaktadır. Chomsky bu sözcükleri sözlükçe adı altında birleştirmektedir.¹²

ŞEMA 1. SÖZLÜKÇE

¹¹Noam A. Chomsky, **Syntactic Structures**, ABD, Mouton Yayınevi, 1957, s. 74.

¹²Noam A. Chomsky, **Dilin Mimarisi**, Çev. İsa Kerem Bayırlı, 2. Baskı, İstanbul, Boğaziçi Üniversitesi Yayınları, 2014, s. 24.

Bu şemaya¹³ göre, sözlükçe; “kelimeler, ekler ve bunların ses ve anlam bilgilerini saklayan bir tür sözlüğe benzetilebilir. Bu ekler ve kelimeler, sözdizimi kısmı denilen bölmede bir araya getirilerek öbekleri ve cümleleri oluşturur. Dilbilgisinin üretici kısmı burasıdır. Bu cümlelerin sesle ilgili ilişkileri (ünlü uyumu gibi ilişkiler) ses yapısı bölümünde görülebilir durumdadır.”¹⁴ Ses ifadelerine duyu-motor sistemleriyle erişilmektedir ve anlam ifadeleri fikir ve duyguları ifade etmek için bilgi ve ifadeleri kullanmaktadır.

“İnsan, sözdizimini doğal olarak edinmektedir ve dil öğrenmeye yatkın olarak dünyaya gelmektedir.”¹⁵ Chomsky'nin bu düşüncesi bebeklerin insan konuşmasını gürültü ve sestten ayırt edebilmesine dayanmaktadır. Dolayısıyla algılanan ses yapılarına anlam katmak gerekmektedir. Anlamla ilgili ilişkiler mantık yapısı tarafından okunabilmektedir. Örneğin, cümledeki bir sözcüğün olumsuzluk eki hangi öbeklerin etkisi altında olduğu bilinse de mantık bağlantısı kurularak bu olumsuzluk eki benzer cümlelerde rahatça kullanılabilir. Bir başka deyişle, bir cümlede özne ile yüklem bulunduğu halde, aralarına ne kadar sözcük girse de cümlemin asıl anlamı anlaşılmaktadır.¹⁶

Chomsky'nin “üretici dilbilgisi” teorisi, araştırılan sözcük öğretim teknikleri için çok büyük önem taşımaktadır. Sözcük yapısı, sözcüğün dil ve dilbilgisindeki yeri, sözcük öğretiminin temelini oluşturmaktadır. Artık sözcük ses yapısına ve anlamına göre ayırt edilerek gruplara bölünebilir, diğer sözcüklerle dilbilgisel açıdan bağdaştırılabilmektedir.

İşlevsel dilbilimi üzerine çalışan Fransız dilbilimci Andre Martinet, bir dilin ne olduğunu açıklarken, sözcüğün *anlambirim* ve *sesbirim*'den oluştuğunu ortaya

¹³Chomsky, **Dilin Mimarisi**, s. 24.

¹⁴**A.g.e.**, s. 28.

¹⁵**A.g.e.**, s. 25.

¹⁶**A.g.e.**, s. 29.

koymuştur.¹⁷ Ona göre *anlambirim*, “anlamı oluşturan en küçük dilsel birim; dilin birinci eklemlilik düzeyini oluşturan en küçük anlamlı birimlerin her biri; en ufak göstergesidir.”¹⁸

Anlambirim ile birlikte *sesbirim* de ayrı olarak bir sözcüğü oluşturan dilin önemli parçasıdır. Martinet’e göre *sesbirim*, “en küçük ayırıcı, kesintili, işlevsel, karşıtlığa dayanan, sesbirimciklerden oluşan ve ikinci eklemlilik düzenine bağlanan birimdir. Sesler aracılığıyla gerçekleşen sesbirimler her dilde sayıca sınırlıdır.”¹⁹

Böylece, Martinet dilbiliminden sözcüğün öğrenilmesi gerektiğinde bir öge olarak önce *anlambirim* ve *sesbirime* odaklanmasının önemine değinmektedir. Martinet, birbirinden ayıramayan *anlambirim*lerin oluşturduğu özerk bir dizim ve *anlambirim*den daha geniş işlem yapan anlamlı birime 'sözcük' der. Martinet'in teorisine göre, sözcük öğretiminde sözcüğü öğretmeden önce, onun anlam ve yapısının iyice incelenmesi gerekmektedir. Bunlar, sözcüğü konuşulan yada öğrenilen dile bağlayan temel faktörlerdir.

Sosyo-kültürel Gelişim Kuramının öncüsü Rus psikolog Lev Semyonoviç Vygotsky, sözcüğün bir dilde kullanımını çocuklarda düşünce ve dil gelişimi üzerinden incelemiştir.²⁰ Vygotsky, “Düşünce ve Dil” adlı çalışmasında bir sözcüğün tek nesneye değil, bir nesne grubuna ait olduğunu açıklamaktadır.²¹ Ayrıca, “insan, sözcükleri kullanmaya başlamadan önce aklında o sözcüklerin psikolojik içeriğini canlandırır.”²²

Vygotsky'nin kuramında dil, zamanın gelişimiyle ortaya çıkan bir kodlama sistemidir. Bu sistemde sözcük bu sistemin temel birimidir. Sözcüğün asıl işlevi de ifade

¹⁷ Andre Martinet, *İşlevsel Genel Dilbilim*, Çev. Berke Vardar, İstanbul, Multilingual Yayınları, 1998, s. 136.

¹⁸ Berke Vardar, *Açıklamalı Dilbilim Terimleri Sözlüğü*, İstanbul, Ankara, İzmir, ABC, 1988, s. 22.

¹⁹ Martinet, *A.g.e.*, s. 142.

²⁰ Türkan Öncü, “Lev S. Vygotsky'nin Gelişim Kuramı”, *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih - Coğrafya Fakültesi Dergisi*, C:39, S:1, 1999, s. 227.

²¹ Lev S. Vygotsky, *Yazık i Mışleniye*, Moskva, Sotsialno-Ekonomiçeskoye İzadatelstvo, 1934, s. 277.

²² *A.e.*, s. 278.

veya açıklamadır. Sözcük bir nesneyi görmeden, söylenilen ifadesinden tanımlanabilme hale getirmiştir. Sözcüğün ikinci işlevi olarak Vygotsky sözcüğün anlamını belirtmektedir. Sözcüğün anlamı bir nesne ile bağdaştırmayı ve o nesnenin analizini içermektedir.

Dil gelişiminin temelini atan bu kuramlar sözcüğün dildeki anlamsal işlevini belirtmektedir. Sözcük ses ve anlamdan oluşan, dile anlam katan, dilin temel birimidir. Dil ile sözcük arasındaki ilişkiler, söylenecekleri bir gösterge dizisi haline getirebilme özelliğini taşımaktadır. Sözcük öğreniminde, insanın dili algılama yetisiyle doğduğu ve duyduğu dili ayırtedebilme kapasitesine sahip olduğu gerçeği gözetilmelidir.

1.2. Yabancı Dil Öğretiminde Sözcük Öğretimi

Sözcük dilin temel birimidir. Sözcükleri bilmeden insanın bir dilde konuşabilmesi veya iletişimi gerçekleştirmesi mümkün değildir. Fakat yabancı dil olarak Rusça öğretim uygulamalarında uzun zamandır sözcük öğretimi konusuna yeterli düzeyde önem verilmemiş ve yenilikler üzerine pek durulmamıştır. Bunun nedeni olarak, dil öğretiminde en zorlu aşamanın sözcük öğretimi olduğu söylenebilir. Rus dilbilimci Prof. Dr. İ.P. Slesareva'ya göre sözcüğün öğrenilmesindeki zorluklar şunlardır:

1. Sözcük sayısının çıkarılması zorluğu;
2. Sözcük sayısının büyük kapsamı;
3. Sözcüklerin çok anlamlılığı;
4. Güncel olarak dile yeni sözcüklerin katılması;
5. Sözcüğün anadildeki ve öğrenilen dildeki anlam farklılığı.²³

Sözcük öğrenimindeki zorlukları aşmak için dilbilimci Prof. Dr. Fatma E. Akerson'un “sözcükler, dünyadaki tüm nesne, durum ve olayları adlandırmaya yarar. Bu

²³İrma P. Slesareva, **Problemi Opisaniya i Prepodavaniya Russkoy Leksiki**, Moskva, Russkiy Yazık, 1980, s. 4.

sayede, dünyaya bir düzen getiririz”²⁴ sözlerinde ifade ettiği gibi düzenden yararlanılabilir.

Nitekim, sözcükler öğretilirken de belli bir düzen gerekmektedir. Başka bir deyişle, sözcük öğretiminde belli bir sisteme ihtiyaç duyulmaktadır. Sözcüklerin bir sistem olarak bilinmesi, sözcük öğretimi stratejisinin başlıca faktörüdür. Sözcüklerin sistem olarak öğretilmesi gerektiğine dair birtakım sebepler vardır. Bunların ilki, dil öğretiminde sözcük sayısının belirlenmesidir. Her seviyede sözcük sayısı belli miktarda verilmeli ve bu belirlenmiş sözcükler sınırlandırılmış zamanda öğrenilmelidir. Bunun için de sözcüklerin asgari düzeye indirilmesi ve sıralandırılması gerekmektedir. Sistemsiz sözcük yığını, öğrenim sürecine engel olmakta ve öğrenilen dilbilgisi konularında dezoryantasyona neden olmaktadır.

Sözcük sistemi, sözcüklerin farklı özelliklerine göre gruplara bölünmesi anlamına gelmektedir. Söz konusu gruplar, semantik gruplar (eril cins akraba grubu: *отец* - baba, *сын* - oğul, *дедушка* - dede, *дядя* - dayı, *тетя* - amca), paronim zincirler (anlamı farklı, fakat ses benzerliği taşıyan sözcükler: *невеща* - *невеща* / *terbiyesiz* - *eğitimsiz*), eşanlamlılık (*мама* - *мать* / anne - ana), zıtanlamlılık (*большой* - *маленький* / büyük - küçük) veya sözcük yapımına göre gruplandırılabilir. Örneğin, Rus dilbilimci Prof. Dr.Y.S. Sorokin bu sistemleri 5 ölçüte göre sınıflandırmaktadır:

1. Sözcüğün kendi anlamı;
2. Sözcüğün diğer kelimelerle sözyapımı açısından bağlantısı;
3. Sözcüğün diğer kelimelerle anlam bağlantısı (eşanlamlılık, zıtanlamlılık vs.);
4. Sözcüklerin metinlerin içinde anlam değişkenliği;
5. Sözcüklerin biçimsel farklılıkları.²⁵

²⁴Fatma Erkman Akerson, **Türkçe Örneklerle Dile Genel Bir Bakış**, İstanbul, Bilge Kültür Sanat Yayınevi, 2016, s. 113.

²⁵Yuri S. Sorokin, **Materialı i İssledovaniya po Leksike Russkogo Yazıka XVIII veka**, Moskva, 1965, s. 19.

Sorokin'in ölçütleri sözcükleri sınırlandırmaktadır. Böylece, sözcük öğretiminde bir sistem oluşmaktadır. Ayrıca, sözcük sisteminde makro ve mikro gruplar oluşabilir. Başka bir deyişle, sözcükler belirli bir konuya dair seçildikten sonra, seçilen kelimelerin anlam bağlantısına göre yada başka bir ölçüte göre yeni bir gruplandırması yapılabilir.

Sözcük dağarcığının zenginleştirilmesi dersin konuşma, dinleme, yazma ve okuma kısımlarında uygulanabilir. Fakat verilen sözcükler orantılı ve sistemli olmalıdır. Sistem, eğitim sürecini yönetilebilir duruma getirmektedir.

Prof. Dr. A.A. Leontyev ise bir sözcüğü öğretmek için onun mutlak değerinin (anlamları ve kullanımı), nispi değerinin (eş ve zıtanamların, paronimlerin vs. bulunması) ve sözcüğün uyumluluk değerinin (sentaks ve leksik uyumluluğu) incelenmesi gerektiğini savunmaktadır.²⁶

Sözcükler, öğretmen tarafından incelendikten ve sunuma hazır duruma getirildikten sonra Leontyev sözcüklerin sunumunun aşamalı olarak yapılması gerektiğini söyler. Bu aşamaların kuralları oldukça katıdır. Birinci aşamada sunumu gerçekleştirilen sözcüklerin semantik özelliklerine dikkat edilmekte; ikinci aşamada sunulan sözcüklerin kullanım yoluyla sağlamlaştırılması, otomatik kullanım haline getirilmesi sağlanmakta; üçüncü aşamada ise öğrenilen sözcüklerin kontrolü sağlanmaktadır.²⁷

Üçüncü aşamanın ihmal edilmesi yabancı dil öğrenen öğrencilerin ilerlemelerini görmelerini engellemektedir. Bu bakımdan, öğrencilerin her seviyede ve hatta her derste bilmesi gerekenlerin farkında olması oldukça önemlidir.

Prof. Dr. P. Nation ve Prof. Dr. J. Newton sözcük inceleme ve sözcük sunumu konusunda daha genel bir bakış açısına sahiplerdir. Onlara göre sözcük öğretimi şu başlıklar altında ele alınmalıdır:

²⁶Aleksei A. Leontyev, **Metodika**, Moskva, Russkiy Yazık, 1988, s. 58.

²⁷A.e., s. 59.

- 1) Sözcük seçimi (çalışılan seviye ve konuya göre seçilmelidir);
- 2) Sözcük sıralaması (öğrenilmesi gereken sözcüklerden sık kullanılacak olanlar öne çıkarılır);
- 3) Sözcük sunumu (sözcükler metin/diyalog içinde yada metin okuma öncesinde sunulur).²⁸

Yabancı dil olarak Rusça öğretimi üzerine araştırmalar yapan Prof. Dr. Petr N. Denisov öğrenilen sözcüklerin sunulmadan önce aralarında detaylı olarak gruplandırılması gerektiğini savunmaktadır. Denisov önerdiği gruplandırma için özel terimler kullanmaktadır. Denisov'a göre sözcüğün 'leksema' (sözcüğün tüm anlamları ve kullanma şekilleri), 'aploleksa' (tematik sözcükler, terimler) ve 'leksa' (sözcüğün metinde veya cümlede rastlanılan kullanımı; anlamı ve şekli) olarak ayrımı yapılmaktadır. 'Leksema', dilin temel birimidir, sözcüğün tüm alanlarda kullanılan anlamı, diğer dil öğeleriyle kullanımlarını ifade etmektedir. 'Aploleksa', dilin işlevsel çeşidinin temel birimidir (kitle iletişim dili, bilim dili, edebi dil vs.), bazı morfoloji, fonetik, semantik ve sentaks çeşitlerinde kullanılabilir. 'Leksa' ise konuşma ve metinlerin temel birimidir; belli bir fonetik, morfoloji, sentaks ve grameri biçiminde sunulmaktadır.²⁹

Dil öğretimin başlangıç seviyesinde 'aploleksa' ve 'leksa' sunulmaktadır. Hatta 'leksa' ilk etaplarda çalışılan belli metin yada alıştırma verildiği anlam ve biçimde öğretilmektedir. Temel ve ileri seviyelerde 'aploleksa'nın da öğretilmesi gerekmektedir.³⁰ Ayrıca, kelime hazinesini artırmak ve sözcüklerin kullanım şekillerini görebilmek için çeşitli yeni metinler ve kalıplar çalışılmalıdır. Yeni metinler ve kalıplarda dikkat edilmesi gereken noktalar vardır. Örneğin, metinden alınan sözcük en çok kullanılan biçimlerde verilmelidir (sözcüğün en yaygın kullanılan anlamı veya sözcüğün kullanıldığı kalıplar). Bununla birlikte, çalışılan her konuya yeni sözcükler eklenmesi gerekmektedir. Terim veya özel bir konu ile ilgili sözcüklerin ise

²⁸Paul Nation, Jonathan Newton, **Teaching Vocabulary**, UK, Cambridge University Press, 1997, s. 238.

²⁹Petr N. Denisov, **Leksika Russkogo Yazıkı i Printsıpy Yeyo Opisanıya**, Moskva, Russkiy Yazık, 1993, s. 13.

³⁰**A.e.**, s. 14.

sadece belirli konularda kullanılması gerekmektedir.³¹ 'Aploleksa' (terim) sunulduğunda fonetiğe, semantiğe ve yazılışa dikkat edilmelidir. Yukarıdaki sözcük gruplarına göre sunulan sözcüklerindogru ve anlaşılabilir şekilde öğrencilere sunulması gerekmektedir.

Lipetsk Devlet Üniversitesi profesörü Y.İ. Passov çalışmasında sözcük sunumunun öneminivurgulamaktadır.³² Ona göre, sunulan sözcüğün semantik özelliklerine odaklanılmamalıdır. Çünkü bu durum, öğrencilerin konuşma pratiğinden uzaklaşmalarına neden olmaktadır. Aktif konuşma “fikir-sözcük” olarak ilerlemekte, sözcüğün semantiği ise “sözcük-anlam”durumunu yaratmakta ve öğrencilere sözcüğün asıl anlamı dışında o anda kullanılmayacak olan anlamlarının verilmesine neden olmaktadır. Öğrenciler, öğrenim sürecinde bilgi ve ezberdendolayı daha pasif konumdadırlar. Başka bir deyişle, sözcük işlevsel olarak değil, ders sırasında ve çalışılan konuda kullanılmayan anlamlarıyla öğrencinin zihnine işlenmektedir. Sözcüğün konuşma sırasında kullanılmayan anlamları akılda kalmamakta ya da daha sonra kullanılmaya çalışıldığında yanlışlığa neden olmaktadır. Bu durumu engellemek için öğrencilerin konuşma becerilerinin geliştirilmesi gerekmektedir.³³ Bunun için de öğrencilere sözcüğün konuşulan konudaki anlamını vermek gerekir. Öğrencidüşüncesini iletmek için yalnızca sunulan sözcüğe ihtiyaç duymalıdır. Ayrıca sunulacak olan gerekli sözcükler mutlaka doğru bir biçimde sunulmalıdır (liste, tablo vs.).³⁴

Öğrenciler, kendilerine verilen sözcükleri, kullanırlarken aktif hale getirebilmelidirler. Sözcüklerin diğer anlamları, dinlenen ya da defalarca okunan metinleraracılığıyla öğrenilmektedir.

³¹Anna F. Kolesnikova, **Problemy Obuçeniya Russkoy Leksike**, Moskva, Russkiy Yazık, 1977, s. 49.

³²Yefim İ. Passov, **Osnovy Kommunikativnoy Metodiki Obuçeniya İnoyaziçnomu Obşeniye**, Moskva, Russkiy Yazık, 1989, s. 139.

³³A.e.

³⁴A.e., s. 141.

Sözcüklerin öğrenciye sunulması iki aşamadan oluşmaktadır.³⁵ Bu aşamaların uygulanması sözcüğün daha etkili öğrenimini sağlamaktadır.

İlk aşamada sözcüğün asıl (en yaygın kullanılan) anlamı verilmektedir. Bu anlam görsel olarak verilebilmektedir (resim yada bir nesne göstererek), hareketle ifade edilebilmektedir (jest, mimik, hareket kullanarak) ya da sözcüğün çevirisi verilebilmektedir. Bunlar daha çok başlangıç seviyede kullanılmaktadır. Daha ileri seviyelerde sözcüğün anlamı açıklayıcı cümlelerle verilebilir. İkinci aşamada, sözcük aktif olarak konuşmada kullanılmaya başladıktan sonra, eşanlamlı, zıttanlamlı kelimeler, sözyapımı ekleri, açık semantik cümleler (sözcük anlamının açıkça belli olduğu cümleler) verilebilmektedir.³⁶

Yeni Zelandalı dilbilimci Scott Thornbury de sözcüklerin asıl metne geçmeden önce sunulması gerektiğini önermektedir. Yeni metinde (konuda, tüm derste) karşılaşılan tüm yeni sözcükler sunulmak zorunda değildir. Yeni sözcük sayısı öğretmen tarafından belirlenir. Sözcüklerin sunumu hem liste olarak öğrencilere verilebilmekte hem de metin öncesi hazırlık sırasında tahtaya yazmak suretiyle gerçekleştirilebilmektedir. Bununla birlikte Thornbury, metinde geçen yeni sözcüklerin anlamlarının öğrencilere tahmin ettirme yoluyla çıkarılmasını da önermektedir.³⁷

Thornbury beynin algılama süreci açısından sözcük sunumlarında sözcüğün önce anlamına sonra şekline odaklanmak gerektiğini de savunur.³⁸

Prof. Dr. Nurgün Akarda yeni öğrenilecek olan sözcüğün ilk önce öğretmen tarafından telaffuz edilmesi gerektiğini söyler. Öğretmen, sözcükteki vurgulara ve varsa

³⁵İgor G. Nosenko, *O Prezentatsii Russkogo Slova v İnnyazıçnoi Auditorii*, Moskva, UDN, 1988, s. 45.

³⁶A.e., s. 47.

³⁷Scott Thornbury, *How to Teach Vocabulary*, Essex, Pearson Longman, 2002, s. 40.

³⁸Scott Thornbury, *a.g.e.*, s. 15.

ses değişimlerine dikkat çekerek, sözcüğün anlamını verir; ardından bir kere daha telaffuz ederek öğrencilere söyler ve gerekirse sözcüğü tahtaya yazar.³⁹

Sözcük sunumunda anlamı iletebilecek araçlar şunlardır: çeviri, görsel araçlar, açıklama, yorum (açıklayıcı cümle), sıralama (sayma), eşanlamlı kelimeler, zıttanlamlı kelimeler, sözcüğün anlamını net olarak gösteren ve ilgili sözcüğü içeren metin.

Öğrencilerin sözcük dağarcığını geliştirebilmek, sözcük öğretimini kolaylaştırmak ve daha da etkinleştirmek için sözcük öğretiminin sorunları incelenmekte ve çeşitli çözüm önerileri üzerinde durulmaktadır. Genel olarak en etkili çözümlerden birinin öğretmen tarafından oluşturulacak olan sözcük sisteminde ve düzeninde olduğu söylenmektedir. Sözcük seçimi, sözcük sayısının belirlenmesi ve sözcüklerin en uygun biçimde sunulması başarılı bir öğretimin temelini oluşturmaktadır. Sözcüklerin sunulmasında da dikkat edilmesi gereken şey sözcüğün anlamı ve yapısıdır. Anlam ve yapı açısından sözcük sunumu aşamalara göre yapılmaktadır. Bu aşamalarda öğrencilerin seviyeleri, yaşları ve algılama özellikleri dikkate alınmalıdır.

1.3. Dil Öğretiminde Seviyeye Göre Öğrenilmesi Gereken Sözcük Dağarcığı

“Sözcük dağarcığı, bir insanın kullandığı tüm kelimelerdir.”⁴⁰ İşlevi de, düşünceleri anlatabilmek ve söylenenleri anlamaktır. Sözcük dağarcığını, insanın yabancı dili (ya da anadilini) öğrenme sonucunda bellekte depolanan kelime birikimini ifade etmektedir.

³⁹Akar Nurgün, **Teaching Vocabulary bringing the gap between Theory and Practice**, Ankara, Özel Eğitim Hizmetleri Yayıncılık ve Danışmanlık, 2010, s. 20.

⁴⁰ Halit Karatay, “Kelime Öğretimi”, **Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi**, C:27, S. 1, Ankara, Gazi Üniversitesi Yayınları, 2007, s. 148.

Prof. Dr. Candemir Doğan da sözcük dağarcığını “bilgileri analiz etme, sebep sonuç ilişkisi kurma, yargıya varma ve değerlendirmenin en önemli aracı”⁴¹olarak tanımlamaktadır. Öğrenimde zengin sözcük dağarcığına sahip olma, iletişim becerilerinin gelişimine önemli katkı sağlamaktadır.

Zengin bir sözcük dağarcığı insanı iletişim konusunda cesaretlendirir, çünkü bu sözcük birikimi her zaman kullanıma hazırdır. Yabancı dili öğrenenlerin de düzeylerine uygun yaygın okuma yoluyla mevcut kelime bilgilerine yeni kelime ve kavramlar eklenmektedir.

Sözcük dağarcığını geliştirmek geniş bir sözcük dağarcığı anlamına gelir.Bu da özellikle yabancı dilde iletişim için büyük kolaylık sağlar. Yeterli dilbilgisi düzeyine sahip olmayanlar bile bildikleri sözcükler sayesinde iletişim kurabilirler.Nitekim, Dr. Ece Sarıgül de“bir şeyi ifade etmek istediğinizde sözcükleri biliyorsanız dilbilgisi açısından cümle yanlış olsa bile anlam tahmin edilebilir”⁴² sözleriyle bu durumu onaylar.

Yabancı bir dili öğrenirken sözcük dağarcığına yada temel söz varlığına dikkat edilmesi gerekmektedir. Temel söz varlığını belirlerken öncelikle, sayıların, akrabalığın, renklerin, duygu belirten isim ve fiillerin, organ ve ilişkileri belirten adların, edat ve bağlaçların, mesleklerle ilişkisi olan sözcüklerin ve en çok bilinen deyimlerin ele alınması gerekmektedir. Böylece, temel sözvarlığı, günlük hayatta en çok kullanılan ve önem taşıyan sözcükler, kişiye ilişkin mesleki yada ilgi alanına dair kavramlardır.Günümüzde, sözcüklerin sıklık açısından gruplandırma çalışmaları yabancı dil öğretiminde önem kazanmaktadır.⁴³

Özellikle Rusça öğrenimi geniş bir sözcük dağarcığı gerektirmektedir. On yedi ciltlik Rusça sözlük terimler ve deyimler dışında 250 bin sözcük içermektedir. Bu durum

⁴¹Candemir Doğan, **Sistemik Yabancı Dil Öğretim Yaklaşımı ve Yöntemleri**, İstanbul, Ensar Yayınevi, 2012, s. 432.

⁴²Ece Sarıgül, “Yabancı Dil Öğreniminde Sözcük Öğrenimi ve Öğretimi Sürecine Genel Bir Bakış”, **International Journal of Social Science**, S. 54, 2017, s. 94.

⁴³Doğan Aksan, **Türkiye Türkçesinin Dünü, Bugünü, Yarını**, Ankara, Bilgi Yayınevi, 2000, s. 17.

Rusça sözcük öğrenimini zorlaştırmaktadır. Ayrıca aktif olarak kullanan sözcük dağarcığı insanın meşgul olduğu işe ve yaşadığı ülkeye göre değişiklikler gösterir. Örneğin, İngilizler günlük konuşmada 4600 sözcük kullanırlarken, Ruslar yaklaşık 7000 sözcük kullanırlar. Edebiyat ve dilbilim alanında ise 21290 sözcük kullanılmaktadır. Görüldüğü gibi öğrenilecek sözcük sayısının yüksek olması sözcük öğretiminde ve öğreniminde farklı tekniklerin kullanılmasını zorunlu kılar.

1.3.1. Avrupa ve Rusya Milli Eğitim Bakanlıkları Standartlarına Göre Sözcük Dağarcığı

Sözcük öğrenimi çekirdek sözcüklerden başlar, ekler, deyimler ve diğer söz değişiklikleriyle devam eder. Fakat, 'sözcük öğretimi' denildiğinde sadece tekli sözcükler söz konusu değildir. Bu durumda 'sözcük', hem tekli sözcükleri, hem deyimleri, hem de sözcük öbeklerini içerir. Öğrenilecek sözcükler yaş grubu ve seviyeye göre ayrılmalıdır. Ayrıca, kültür ve gereksinim açısından (günlük hayatta en çok kullanılan kelimeler) sadece aktüel konulara dair sözcükler çalışılmalıdır. Bunların hepsi Milli Eğitim Bakanlıkları Standartlarında yansıtılmaktadır.⁴⁴

Yabancı dil öğretiminde temel bir kılavuz sayılan "Diller İçin Avrupa Ortak Öneriler Çerçevesinde sözcük dağarcığı yeterliği şu şekilde belirtilmektedir:

“Sözcükler ve dilbilgisi unsurlarından oluşan bir dilin sözcük dağarcığı yeterliliği buradaki sözcükleri kullanma yeteneğidir.”⁴⁵

Söz konusu kılavuza göre, sözcük dağarcığına ilişkin unsurlar şunlardır:

1) Bir ya da birkaç sözcükten oluşan ve genellikle bir bütün olarak kullanılan kalıplaşmış ifadeler.⁴⁶ Örneğin,

⁴⁴Diller İçin Avrupa Ortak Öneriler Çerçevesi, Frankfurt am Main, Almanya, telc GmbH Yayınları, 2013, s. 113.

⁴⁵A.e., s. 113.

⁴⁶A.e., s. 116.

- Dil işlevlerinin doğrudan bileşenleri (selamlaşma); *Доброе утро*-Günaydın, *Здравствуйте* - Merhaba, *До свидания* - Görüşürüz vb.
- Atasözleri *Друг познается в беде* - İyi dost kara günde belli olur, *Хорошо смеется тот, кто смеется последним*- Son gülen iyi güler, *Что посеешь, то и пожнешь* - Ne ekersen onu biçersin. vb.
- Deyimler, kapalı anlamı olan, kalıplaşmış mecazi ifadeler: ...*писать как курица лапой*(çivi yazısı gibi yazmak), ...*ни рыба, ни мясо* (tam belli olmayan bir şey), ...*совать нос не в своё дело* (başkasının işine burnunu sokmak).
- Pekiştirici kalıplar yada sözler, *белоснежный* (bembeyaz), karşılığı olarak *как сажа бела* (soluk), genelde üslup açısından anlam pekiştirmesi için bağlı olduğu sözcük ile sınırlı kullanılır.
- Şablon kalıplar: kullanım esnasında parçalanamaz, olduğu gibi kullanılır ve öğretilir: *Подскажите, пожалуйста...* - ...Öğrenebilir miyim? / *Я считаю,...*- Bana göre... / *По правде говоря...*- Açıkçası...
- Edatlar ile oluşan kalıplar ve kalıplaşmış öbekler. Bunlar, işlevsel eylem yapıları ve edat yapılarıdır. Örnek: *от...до ... / с...до ... / -e kadar ...*
- Sabit eşdizimlilik, normalde birden fazla sözcüğün bir arada bulunmasıyla oluşur; *проводить собрание* - toplantı yapmak, *произносить речь* - konuşma yapmak, *заниматься спортом* - spor yapmak.
- Eski (kullanımdan düşmüş ifadeler), örneğin, *Дел - крове лечь* (*небольшой объем работы*).

Ya da birkaç anlamı olan bazı sözcükler belli bir anlam grubuna dahil edilmelidir. Örneğin, *ключ* sözcüğü hem anahtar hem de çeşme anlamına gelmektedir. *Ключ* sözcüğü ilk anlamıyla “ev ve ev eşyaları” konusuna dahil edilmektedir.

2. Dilbilgisi öğeleri, belli bir gruba ait sözcük çeşitleri:

Adıllar: belgisiz adıl (*кто-то* - biri, *многие* - birçoğu, *некоторые* - birkaçı, *никто* - hiç kimse, *немного* - biraz); gösterme adılı (*это* - bu, *то* - şu, *эти* - şunlar, *те* - onlar); kişi adılı (*я* - ben, *ты* - sen, *он* - o, *мы* - biz, *вы* - siz, *они* - onlar); soru adılı (*что* - ne, *когда* - ne zaman, *кто* - kim, *где* - nerede, *куда* - nereye, *почему* - neden); iyelik adılı (*мой* - benim, *твой* - senin, *наш* - bizim, *ваш* - sizin); ilgeçler (*для* - için, *с* - ile, *несмотря на* - rağmen); bağlaçlar (*и* - ve, *но* - ama, *однако* - fakat, *потому что* - çünkü).

Yabancı dil öğretiminde her seviyede öğretilmesi gereken sözcük dağarcığının net sayısı tam olarak belirtilmemektedir. Rusya Milli Eğitim Bakanlığı destekli olan Yabancı Dil Olarak Rusça Öğretim Kılavuzunda Seviye Sistemi önerilmektedir. Bu sistem aşağıdaki seviyelerden oluşmaktadır:

- Элементарный уровень (başlangıç seviyesi - A1)
- Базовый уровень (temel seviye - A2)
- Первый сертифицированный уровень (birinci sertifikasyon seviyesi - B1)
- Второй сертифицированный уровень (ikinci sertifikasyon seviyesi - B2)
- Третий сертифицированный уровень (üçüncü sertifikasyon seviyesi - C1)
- Четвертый сертифицированный уровень (dördüncü sertifikasyon seviyesi - C2)⁴⁷

Başlangıç seviyesinin sözcük dağarcığı, uluslararası standartlara göre genel konuları içeren ve iletişimi sağlayan 780 sözcükten oluşmaktadır. Temel seviyenin aktif sözcük dağarcığı günlük, eğitim, kültür ve sosyal hayat konularında iletişim kurmak için kullanılmaktadır.⁴⁸

⁴⁷ **Государственный Стандарт по Русскому Yazıku kak İnostrannomu. Elementarniy Uroven,** Moskva - Sankt-Peterburg, Zlatoust, 2001, s. 5.

⁴⁸ **A.e.,** s. 16.

Temel seviyenin sözcük dağarcığının da 1300 kelimeden oluşması gerekmektedir.⁴⁹

Anadili Rusça olmayan biri, başlangıç seviyesini bitirdikten sonra aşağıdaki konularda iletişim kurabilmelidir:

- Markette, bakkalda, gişede;
- Postanede;
- Bankada, döviz bürosunda;
- Restoranda, kafede, lokantada;
- Kütüphanede;
- Derste;
- Şehrin sokaklarında, ulaşım araçlarında;
- Poliklinikte, doktorda, eczanede.⁵⁰

Anadili Rusça olmayan biri, başlangıç seviyesini bitirdikten sonra aşağıdaki konularda konuşabilmelidir.⁵¹

1. Kendisi hakkında. Biyografi: çocukluğu, eğitimi, işi, ilgi alanları;
2. Benim arkadaşım (tanıdığım, akrabam);
3. Ailem;
4. Benim iş günüm;
5. Boş vakit, tatil, hobiler.

Öğretmen yukarıda belirtilen konulara dair kullanımda olan güncel sözcüklerden seçim yaparak temel sözcük listesini oluşturmalıdır.

Yabancı dil öğreniminde zengin sözcük dağarcığına sahip olma, iletişim becerilerinin gelişimine önemli katkı sağlamaktadır. Bilgileri analiz etme, sebep-sonuç

⁴⁹A.e., s. 16.

⁵⁰A.e., s. 16.

⁵¹A.e., s. 16.

ilişkisi kurma, yargıya varma ve değerlendirmenin en önemli aracı sözcük dağarcığıdır. Öğrencilerin etkileyici ve ikna edici iletişim kurma becerilerinin gelişimi, zengin sözcük dağarcığına bağlı olduğundan kelime öğretimi, programların belkemiğidir. Geleneksel anlamda yalın sözcük öğretimi yerine kalıplar ve deyimler öğretimine ağırlık verir. Sözcük öğretiminin yeni hedefi, öğrencileri hayat boyu öğrenmeye yönlendirecek bağımsız öğrenme stratejileri geliştirmedir.⁵²

1.3.2. Aktif ve Pasif Sözcük Dağarcığı

Bir insanın sözcük dağarcığı, pasif (edilgin) ve aktif (etkin) katmanlardan oluşmaktadır. Dilbilimci Prof. Dr. Ayhan Sezer'e göre, pasif katman okuma ve işitme sözcüklerini içerir. İnsan onları konuşma esnasında tanıyabilir, sözün gelişinden anlayabilir. Aktif katman, Ayhan Sezer'in çalışmasında yazma ve konuşma sözcüklerini içermektedir. Bu sözcüklerin anlamları zaten öğrenilmiş, bilinir ve yerinde kullanılmaktadır. İnsanın zihninde olan pasif sözcük dağarcığı aktiften daha zengindir.⁵³

Rusya Halkların Dostluğu Üniversitesinden Prof. Dr. T.M. Balihina da yabancı dil olarak Rusça üzerine yapmış olduğu çalışmasında aktif ve pasif sözcük katmanlarından söz etmektedir. Ona göre, aktif sözcük katmanı insanın konuşma ve yazma sırasında kullandığı sözcükleri içerir. Pasif katman ise insanın bildiği, duyduğu, metinde gördüğü ama kullanamadığı sözcüklerden oluşmaktadır.⁵⁴ Pasif katman sözcüklerini öğrenci duyduğunda yazabilme ve benzer sözcükleri ayırt edebilme kapasitesine sahiptir (örneğin, *постоянный* ve *постоянно* - sürekli). Ayrıca pasif sözcük dağarcığı bir insanın anadilinde kulağa benzer gelen kelimelerin anlamlarını çıkarmaya da yardımcı olur (yazar bu tür sözcükler için “uluslararası kelimeler” ifadesini kullanmaktadır). Sözcükler aktiften pasife ve pasiften aktif katmanına

⁵² Candemir Doğan, **a.g.e.**, s. 432.

⁵³ Ayhan Sezer v. d., **Türk Dili ve Edebiyatı Öğretimi**, Eskişehir, Anadolu Üniversitesi Açık Öğretim Fakültesi Yayınları, S.2, 1991, s. 61.

⁵⁴ Tatyana M. Balihina, **Metodika Prepodavaniya Russkogo Yazıka Kak Nerodnogo, Novogo**, Moskva, RUDN, 2007, s. 86.

geçebilmektedir. Dil öğreniminin ileri seviyelerinde pasif sözcük katmanı aktiften 4-5 kat daha fazladır.⁵⁵

Prof. Dr. A. Sezer'e göre bu iki katman sözcük öğretiminde sorunlara yol açabilmektedir.⁵⁶ Türkiye'de sözcük öğretimi üzerine yapılan çalışmalarda derste ilk defa görülen ve duyulan sözcüğün bilinmesi beklenmektedir. Bu sözcük ile ilgili her türlü öğrenim yöntemi kullanılmalıdır, gerekli alıştırma, karşılaştırma, eş ve zıt anlamları bulma gibi çalışmalar yapılmalıdır. Aksi durumda bu sözcük pasif sözcük dağarcığına giremez.⁵⁷ Sözcük öncelikle pasif sözcük dağarcığına kazandırılır. Pasif sözcük dağarcığı oluşmadan aktif sözcük dağarcığı oluşamaz.

Balıhina aktif ve pasif sözcük dağarcığı öğretiminde belirlediği bazı kuralları önermektedir. Söz konusu kurallar başlangıç seviye öğrencileri için aktif sözcük katmanının oluşturulmasına yönelik şu önerilerden oluşmaktadır:

- 1) Sözcükler konuya uygun seçilmelidir;
- 2) Seçilen sözcüklerin anlamları açıkça belirtilmelidir;
- 3) Sözcüğün kullanımı esnasında kelimenin diğer ögeleri ile birlikte kullanılması da öğretilmelidir. Bu durumda anlamsal, yapısal ve iletişimsel özellikler öğretilmelidir;
- 4) Kelimenin eş ve zıt anlamlı eşleri incelenmelidir;
- 5) Verilen sözcüğün dilbilgisinde değişebilen biçimleri de gösterilmelidir.⁵⁸

Balıhina ayrıca sözcük öğretiminde birkaç hedefin belirlenmesi gerekliliğine dikkat çekmektedir.⁵⁹ Hedeflerin ilki, günlük konuşma ve eğitim için “Benim Bir Günüm”, “Benim Odam”, “Markette”, “Eğitim”, “Kıyafet” gibi güncel konuları kullanarak belirli sözcük sayısı verilmelidir. İkinci hedef, iletişim kurulabilmesi için

⁵⁵Balıhina, **a.g.e.**, s. 87.

⁵⁶ Ayhan Sezer v. d., **a.g.e.**, s. 214.

⁵⁷**A.e.**, 86.

⁵⁸Balıhina **a.g.e.**, s. 86.

⁵⁹**A.e.** s. 86.

temel sözlük oluşturulmasıdır. Aynı zamanda sözlüğün temeli çekirdek sözcüklerden oluşturulmalı ve dilbilgisinin öğretilmesi için de temel sözcükler verilmelidir.

Rusya MADİ Üniversitesinden Profesör M.P. Çesnokova, yabancılara Rusça öğretimine dair çalışmasında üçüncü sözcük katmanından söz etmektedir. Bu katmanın adı 'potansiyel sözlüktür'. Sözlük, öğrencinin daha önce öğrendiği sözcüklere dayanarak yeni sözden anlamını çıkarabileceği sözcükleri içermektedir. Potansiyel sözlük öğrenim sürecinde söz yapımı aktif sözcük katmanını öğrenirken oluşur.⁶⁰ Örneğin, *стол* (masa)– ana kelime, potansiyel sözlük kelimeleri de – *столук* (sehpa), *столовая* (yemekhane), *настольный* (masaüstü), vs. Bu tür sözcüklerin arasında mantık bağlantısı vardır. Sözcük öğretiminin amaçlarından biri de bu tür sözcükleri metnin içinde görüp algılamaktır.

Sonuç olarak, herhangi bir iletişimde amaç, istenilen sözcüklerin seçilerek tümceler oluşturulması ve niyetin karşı tarafa iletilmesidir. Bu aktarımın ve iletişimin sağlanabilmesi büyük oranda seçilen sözcüklere ve cümlelerin oluşturduğu metne bağlıdır.⁶¹

Sözcük öğrenim süreci bir sözcüğün anlamını bilmekle başlayıp onun kullanıldığı yere ve diğer sözcüklerle ilişkilerine kadar farklı alt boyutları içermektedir. Bir sözcüğün anlamını tam olarak öğrenmek için sözcükle defalarca karşılaşmak gerekir. Yazma, okuma, dinleme ve konuşmadan oluşan dört temel dil becerisinin etkin kullanımı için iyi bir sözcük dağarcığına ihtiyaç vardır.⁶²

⁶⁰Margarita P. Çesnokova, **Metodika Prepodavaniya Russkogo Yazıka Kak İnostrannogo**, Moskva, MADİ, 2015, s. 71.

⁶¹Ece Sarıgül, **a.g.e.**, s. 95.

⁶²**A.e.**, s. 93.

1.4. Öğretilen Sözcüklerin Gruplara Bölünmesi

Yabancı dil öğretiminde sözcükler sunulurken sözcük sistemi ve düzeni dikkat edilmelidir. Kurulan sistemler sözcük gruplandırmasını içermektedir.⁶³ Her bir sözcük grubu, sözcüğün anlamını değil, sözcüğün nasıl kullanılacağını açıklamaktadır. Aslında aynı sözcük, bir cümlede isim, diğer bir cümlede fiil ya da sıfat olabilir. T. Rodgers bir sözcüğün ait olduğu grubun, o sözcüğün öğrenilmesini etkilediğini ortaya koymuştur. Öğrenilmesi kolay olan grup isimlerdir ve onları sıfatlar izlemektedir. Fiiller ve zarflar öğrenilmesi en zor olan türlerdir. Bu bulgular sözcükler anlamlarını metni içerisinden tahmin etme konusunda yapılan uygulama sonuçlarıyla kısmen uyum göstermektedir. Genellikle isim ve fiillerin anlamlarını metin içerisinden tahmin etmek sıfat ve zarflara göre daha zordur.⁶⁴

Aşağıdaki örnek bir sözcüğün farklı cümlelerde farklı anlam taşıyabildiğini göstermektedir:

*На **тпу** пары обуви вылилась краска* (Üç çift ayakkabıya boya döküldü) cümlesinde **тпу** kelimesi bir sayıdır;

*Как ни **тпу**, чище не станет* (İstediğin kadar sil temizlenemez) cümlesinde ise **тпу** kelimesi fiilin emir kipi durumunda kullanılmıştır.

Rusçada sözcükler yukarıda belirtilen gruplara ayrılabilir. Rusçada bazı söz bölüklerinin ekleri birbirine benzediği için öğrenmesi kolaydır. Birbirine benzeyen bölükler şunlardır:

- sıfat ile zarf (*хорошо / хороший*- iyi, *добрый / добро* - iyi kalpli / iyilik)

⁶³ Thornbury, a.g.e., s. 39.

⁶⁴ Theodore S. Rodgers, "Measuring Vocabulary Difficulty: An Analysis of Item Variables in Learning Russian-English Vocabulary Pairs", **International Review of Applied Linguistics in Language Teaching**, S. 7, 1969, s. 327-344.

- isim ile sıfat (*дверь* / *дверной* - kapı, *книга* / *книжный* - kitap) - bu durumda isimden oluşan sıfatlar söz konusudur
- isim ile fiil (*дружба* / *дружить*, arkadaşlık / arkadaşlık yapmak, *драка* / *драться*, dövüş / dövüşmek) - bu durumda isimden oluşan fiiller söz konusudur.

Rus dilbilimci Prof. M.P. Çesnokova'ya göre dil öğretiminde sözcükler öncelikle doğru anlaşılıp doğru kullanılmalıdır. Nitekim sözcükler sözcük dağarcığını oluşturur. Dilde her şey sözcük ile başlar, sözcük ile biter, dolayısıyla sözcük dağarcığını kavramak dil öğretiminin ana ilkesidir. Sözcük öğrenimi, sadece 'yeni sözcüklerin ezberi' anlamına gelmemektedir. Sözcük öğrenirken sözcükler arasındaki ilişkiyi ve bunların birbirine bağlanma sistemini dikkate almak gerekir (dilbilgisi kapsamında ve semantik ilişkiler).⁶⁵

Prof.Dr. Candemir Doğan da sözcük öğretiminde sözcükler arasındaki ilişkilere önem verilmesi gerektiğini dile getirir. Bu nedenle öğrenilen sözcükler bazı gruplara bölünmelidir. Bu gruplar sözcüklerin değişik şekillerini ve kullanımlarını yansıtmalıdır.⁶⁶

Dil öğretiminde sözcüklerin daha etkin öğretilmesi için sözcükler “düz sözcükler, çoklu sözcük ifadeleri ve kurumsallaşmış ifadeler” olmak üzere 3 ana gruba bölünebilirler.⁶⁷

Düz sözcükler, sözü ve yazılı ifadelerde en önemli organ olan basit yapıli kelimelerdir. En çok kullanılan ve yaygın olarak bilinen bu kelimeler, öğretimin ilk basamağında öğretilir. Geleneksel öğretimde sözcükler anlamları ve kullanım sıklıkları, diğer kelimelerle olan benzerlikleri ve başka kelimelerin yerine kullanılabilmesi gibi

⁶⁵Margarita P. Çesnokova, **a.g.e.**, s. 71.

⁶⁶Candemir Doğan, **a.g.e.**, s. 439.

⁶⁷**A.e.**, s. 439.

özelliklere göre değerlendirilir. Ancak sözcük temelli yabancı dil öğretim yaklaşımında kelime ayrımları farklı bir ölçüte göre sınıflandırılır.

Çoklu sözcük ifadeleri, dilin büyük bir bölümünü oluşturan çoklu kelimelerdir ve üç gruba bölünürler: bileşik fiillerle deyimsele fiiller grubu, eşdizimli sözcükler grubu ve ifadeler grubu.

Bileşik fiiller ve deyimsele fiiller grubu, iki ya da üç ayrı kelimenin birleşimiyle oluşan ve temel anlamlarını koruyarak tamamen farklı bir anlam kazanan kelimelerdir. Birleşik yapıli kelimelerin bir kısmında anlam değişmez, diğere bir kısmında yalın kelimelerin anlamları, ortaklık kurdukları kelimelerle yeni bir anlam ifade eder.

Eşdizimli sözcükler grubu ve birleşik kelimeler sıklıkla birlikte kullanılan ve ortak anlam kazanan ifadelerden oluşur. Bunlar dil öğretiminde en çok özen gösterilmesi gereken yapı taşlarıdır. Birleşik kelimelerin ortak ifade ettikleri anlam bilinmezse, iletişimin önemli bir boyutu eksik kalır ve iletilen çeviriler yanlış anlaşılır. Özellikle fiillerle kullanılan deyimsele kelime bileşenlerinin edat yapıları yanlış olur. Tümdengelim ilkesine uygun olarak kelimelerin ayrı birer birim olarak algılanması önlenmezse dil becerisi düzgün gelişmez. Deyimsele fiiller bağlamında dil öğretimi için uygun etkinliklerin yapılması gerekir.

İfadeler grubu, günlük iletişimin büyük bir bölümünü oluşturan kalıp ifadelerdir. İletişim kurma ve etkili sözlü iletişimin vazgeçilmez bir parçası olan selamlama gibi tanımlı ifadeler ya da çok parçalı yapıda ve bağlama göre değişebilen nezaket ifadeleri olabilir. Cümleler arasında geçiş ve bağlantı kurmak için kullanılan kalıplaşmış kitap dili ifadeleri de olabilir. Bunların öğretiminde bir kısım kelimeleri değiştirilen yarı tanımlı ifadeler kullanılabilir. Sözlüklerin yetersiz kaldığı konularda bilgisayar ve internetle çok çeşitli bilgilere hızla ulaşarak gerçek dil kullanımı geliştirilebilir.

Kurumsallaşmış ifadeler, çok kelimeli birimler olup dilin sosyal etkileşiminde dilbilgisel doğruluğu sağlar. İletişimsel etkileşimde önemli rol alır, geniş uygulanabilirlikte öğrenimi etkiler ve öğrencilerin kaynak kullanımına katkı sağlar.

Sonuç olarak, bir sözcüğü öğretebilmek için, onun dil ile ilişkisinin nasıl kurulduğunu anlamak gerekmektedir. F. de Saussure ve N. Chomsky gibi dilbilimcilerin bilimsel çalışmaları düşünüldüğünde, sözcüğün konuşulan dilin mimarisini oluşturduğu söylenebilir.

Yabancı dil öğretiminde sözcük öğretim sürecini engelleyen nedenlerin arasında sistemsizlik ve derslerin tekdüze olması gösterilmektedir. Bu sürecin sistemleşmesi için sözcüklerin gruplara bölünmesi ve öğretilecek sözcüklerin sözcük dağarcığına göre sayısının belirlenmesi gerekmektedir. Sözcüğün konuya uygun olması, anlamının açık olması, kalıpların özellikleri, dilbilgisindeki farklı kullanımları gibi unsurlar oluşturulacak sözcük gruplarında dikkat edilmesi gereken etmenlerdir. Sözcük seçme aşamasında aktif ve pasif sözcük dağarcığı dikkate alınmalıdır. Aktif katman oluşturan sözcükler daha sık tekrar edilerek kalıcı olarak öğrencilerin sözcük dağarcıklarına işlenmesi gerekmektedir. Bunun için de gerekli sözcük öğretim yöntemleri ve teknikleri kullanılmalıdır. Kısaca söylemek gerekirse, bir sözcüğün öğrenilebilmesi için, sözcüğün hem anlam hem şekil hem de kullanım açısından incelenmesi gerekmektedir.

İKİNCİ BÖLÜM

YABANCI DİL ÖĞRETİM TEKNİKLERİ. MNEMOTEKNİK

Yabancı dil öğretiminde kullanılan teknikler, eğitim-öğretim yöntemlerinin uygulanmasıdır. Öğretim yöntemi, dilin düzenli olarak sunulması ve öğretilmesi için bir gereçtir.¹ Başka bir deyişle, yöntem, gerekli materyalleri ve teknikleri kullanarak öğretimi amaca ulaştırılmasını sağlamaktadır.²

Yaygın olarak kullanılan yabancı dil öğretimi yöntemleri, *Dilbilgisi-Çeviri Yöntemi*, *Düzvarım Yöntemi*, *Kulak-Dil Alışkanlığı Yöntemi*, *Bilişsel Öğrenme Yaklaşımı*, *Doğal Yöntem*, *İletişimci Yaklaşım*, *Seçmeli Yöntem* şeklinde sınıflandırılmaktadır. Ayrıca, ABD'de yaygın olarak kullanılan *Lozanov'un Telkin Yöntemi*, *Curran'ın Grupla Dil Öğretimi Yöntemi*, *Gattegno'nun Sessizlik Yöntemi*, *Asher'in Tüm Fiziksel Tepki Yöntemi* bulunmaktadır.³

Yukarıda belirtilen yöntemlerin amaçlarını gerçekleştirmek üzere eğitim-öğretimde bu tekniklerin uygulanması gerekmektedir. Teknikler “spesifik öğretimsel davranışları ifade eder.”⁴ Öğretimde kullanılacak olan teknikler genellikle öğretmen tarafından seçilmekte ve uygulanmaktadır.

Dil öğretim teknikleri öğretmen merkezli ve öğrenci merkezli olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. Öğretmen merkezli teknikte bilgiyi aktaran bizzat öğretmendir. Ayrıca öğretmen konu ile ilgili öğrencilerden almış olduğu görüş ya da cevaplardan sonra konuyu özetleyerek değerlendirme yapar. Öğrenci merkezli teknikler ise öğrencilerin derste daha aktif olmalarına ve konuşmalarına odaklanmaktadır.

¹Ömer Demircan, *Yabancı Dil Öğretim Yöntemleri*, İstanbul,Der Yayınları, 2013, s.148.

²Mehmet Taşpınar, *Kuramdan Uygulamaya Öğretim Yöntemleri*, Elazığ, Üniversite Kitabevi, 2005, s. 9.

³ÖzcanDemirel, *Yabancı Dil Öğretimi*, Ankara, PagemAkademiYayınları, s.35.

⁴Mehmet Taşpınar, *a.g.e.*, s. 9.

Prof. Dr. Mehmet Taşpınar öğretim tekniklerinin daha çok özel öğretimsel davranışları ifade ettiğini belirtmektedir. Bu teknikler öğretmenlerin seçtikleri öğretim yöntemlerini uygulama tutumları olarak tanımlanabilmektedir.⁵

Yabancı dillerin öğretiminde kullanılan teknikler iki ana gruptan oluşmaktadır; Grupla Öğretim Teknikleri ve Bireysel Öğretim Teknikleri. Bu ana grupların başlıkları altında toplanan teknikler aşağıdaki gibidir:

Grupla Öğretim Teknikleri:

1. Benzetim Tekniği
2. Gösteri Tekniği
3. Altı Şapkalı Tekniği
4. Beyin Fırtınası / Fikir Duşu Tekniği
5. Soru-Cevap Tekniği
6. İkili ve Grup Çalışması Tekniği
7. Drama ve Rol Yapma Tekniği
8. Kavram Haritaları Tekniği
9. Eğitsel Oyunlarla Öğretim Tekniği iki alt teknik içermektedir:
 - Gramer Oyunları Tekniği
 - İletişim Oyunları Tekniği

Bireysel Öğretim Teknikleri:

1. Programlı Öğretim Tekniği
2. Bireyselleştirilmiş Öğretim Tekniği
3. Bilgisayar Destekli Öğretim Tekniği⁶

⁵Taşpınar, **a.g.e.**, s. 7.

⁶Demirel, **a.g.e.**, s.35.

Grupla öğretim tekniklerinin özelliği, gruptaki öğrencilerin iletişimini sağlayabilecek uygulamaların yapılmasıdır. Bu uygulamalar hem sözlü hem yazılı olarak gerçekleştirilebilir.

Benzetim tekniğinde gerçekçi, yaşanılabilen bir durum modelinin simülasyonu yapılmaktadır. Bu model üzerine eğitici uygulamalar gerçekleştirilerek sınıfın içinde canlı sohbetler ve dil gelişimi için gerekli diyaloglar kurulmaktadır. Bu teknik için çeşitli sunum şekillerinin (resimler, kısa videolar vs.) kullanılması mümkündür. Önemli olan, öğrencileri toplumsal çevreye getirerek harekete geçirmektir. Başka bir deyişle, benzetim tekniği bir düşünce değil, canlandırılmış ve şekillendirilmiş bir olaydır. Bu tekniğin kullanımında öğretmenin rolü, öğrencileri yönlendirmek, konu gelişiminde ipuçlarını vermek ve yolu göstermektir. Bu teknik, öğrencilerin güdülenmelerini sağlamaktadır.⁷

Gösteri Tekniği, öğrencilere dışarıdan gelen yada öğretmen tarafından hazırlanan gösteri üzerine bir tekniktir. Gösterinin amacı belli bir beceriyi geliştirmek yada ek bilgi vermektir. Gösterinin amacı öğrencilere net olarak anlatılmalı, gösteri sonucunda onların fikirleri alınıp tartışma yapılmalıdır. Bu teknik öğrencilerin dikkatini odaklandırarak konuyu önce bireysel sonra grup halinde tartışarak anlamalarını sağlamaktadır.⁸

Altı Şapkalı Tekniği farklı renkte şapkaları öğrencilere giydirip her renk şapkaya belli bir görev vermek şeklinde uygulanır. Göreve göre tartışılan bir konu üzerine fikirler ortaya atılır. Örneğin, yeşil şapkalı öğrenci sunulan konuda tarafsızdır, beyaz şapka durumu değerlendirendir vs. Bu teknik yaratıcı fikir üretme becerisinin kazanılmasını sağlamaktadır.⁹

Beyin Fırtınası / Fikir Duşu Tekniği bir konu yada problem üzerine mümkün olduğu kadar fazla çözüm, yaratıcı fikir, buluş veya bakış açısının öne

⁷A.e., s. 77.

⁸A.e., s. 65.

⁹A.e., s. 82.

sürülmesidir. Ayrıca konu tartışıldıktan sonra analiz ve değerlendirme yapılmaktadır. Bu teknik özellikle grup çalışmasında çok etkilidir, rekabet ve konuşma becerilerini artırmaktadır. Bu tekniğin kullanımında, fikri hızlı bir şekilde üretebilmek amacıyla belli bir sürede analiz yazımı yaptırılabilir.¹⁰

Soru-Cevap Tekniği karşılıklı konuşma şeklinde soru sorarak, cevap vererek, çalışılan konu üzerine okunanları veya duyulanları anlayabilmek için kullanılmaktadır. Bu yaygın kullanılan teknik, öğrencilere konu ile ilgili fikir üretmelerini ve açık, net bir cevap verilebilme becerisi kazandırmaktadır. Soruları hem öğretmen hem öğrenciler sorabilmektedir.¹¹

İkili ve Grup Çalışması Tekniği belli bir konu üzerinde iki yada daha fazla kişinin katılımıyla diyalog kurmayı, soru-cevap şeklinde çalışmayı ve takım çalışmaları uygulamalarını kapsar. Tüm çalışmalar karşılıklıdır. Bu tekniğin kullanımında hem ezber hem fikir üretme kullanılmaktadır. Dikkat edilmesi gereken şey, karşılıklı konuşmalarda eşlerin her seferinde değişmesi gerektiğidir. Eşi olmayan öğrencilere öğretmen eşlik edebilir. Bu tekniğin temel amaçları farklı insanların konuşma tarzlarını görmek, önündeki herhangi bir konuşmacıyla iletişim sağlayabilmek, yeni düşünce üretebilmek ve fikir alışverişinde bulunabilmektir.¹²

Drama ve Rol Yapma Tekniği uygulaması rol verilen öğrencilerle doğal drama canlandırması yapmaktır. Bu teknik öğrencilerin konu üzerine düşündüklerini kendi sözcükleriyle ifade edebilmelerini amaçlar. Verilen oyunlar ve roller yaş grubuna göre değişir. Her bir oyun planlı ve detayları düşünülmüş olarak hazırlanır. Drama tekniği biçimsel ve doğal drama olarak ikiye ayrılmaktadır. Biçimsel drama ciddi bir şekilde planlanarak provası yapılmış bir çalışmadır. Biçimsel drama ise doğal oyun, pantomim veya kukla oyunu gibi oyunlarla çeşitlendirilmektedir. Drama tekniği anlama, dikkatlice dinleme ve konuşma becerilerinin gelişmesini sağlamaktadır.¹³

¹⁰A.e., s. 64.

¹¹A.e., s. 67.

¹²A.e., s. 79.

¹³A.e., s. 70-71.

Kavram Haritaları Tekniği öğrencileri ezberden uzak tutarak anlamlı öğrenmeyi ve bilgilerin daha kalıcı olmasını sağlamaktadır. Bir konuyu anlamak için önceden konu ile ilgili kavramlar belirlenip sunulmakta ve bu kavramların arasındaki ilişkiler düşünülüp konuşulmaktadır. Kavram haritaları aynı zamanda önceki bilgiler ile yeniler arasında anlamlı bağlamlar oluşturulmasını sağlar. Bu teknik, bilgileri somut olarak düzenlenmektedir.¹⁴

Eğitsel Oyunlar Tekniği çeşitli oyunları uygulayarak farklı becerileri geliştirmektedir. Telaffuz, dilbilgisi, okuma ve konuşma becerileri için farklı oyunlar vardır. Oyunlar dersteki ortamı rahatlatmakta, öğrenciler arasındaki ilişkileri güçlendirmektedir. Yapılması gereken oyunlar eğitseldir. Oyunların kurallarını, sürecini ve değerlendirmesini bütün sınıfın rahatça anlayıp oynayabilmesi gerekmektedir. Bu teknik iki alt teknik içermektedir: *Gramer Oyunları Tekniği* ve *İletişim Oyunları Tekniği*. Birincisi öğrenilen dilbilgisi kurallarını ve yapılarını kullanımda sabitleştirmek amacıyla uygulanır. İkincisi konuşma ve iletişim kurmaya odaklıdır. Oyunlar grup halinde oynanmaktadır.¹⁵

Bireysel öğretim teknikleri ise evde öğrencinin tek başına kullanabileceği uygulamalardır. Bu tür tekniklerin içeriğinde kullanıma ilişkin detaylı açıklamaların mutlaka verilmesi gerekmektedir.

Programlı Öğretim Tekniği ilkelere oluşmaktadır. Bu ilkelere göre derslerin programlandırılması yapılabilmektedir. Küçük Adımlar İlkesi, konuların adım adım işlenmesi demektir. Etkin Katılım ilkesi, tartışma ortamı yaratılarak tüm öğrencilerin derse katılmasını sağlar. Anında Düzeltme İlkesi, öğrencinin konuşması esnasında yaptığı hataların öğretmen tarafından gösterilip öğrenciye düzeltiltilmesidir. Bireysel Hız İlkesi, öğrencinin kapasitesine göre öğrenme hızının ayarlanması anlamına gelir. Dereceli (Kademeli) İlerleme İlkesi, öğretim sürecinin aşamalı, basitten zora doğru ilerlemesidir.¹⁶

¹⁴A.e., s. 84.

¹⁵A.e., s. 86-87.

¹⁶A.e., s. 91.

Bireyselleştirilmiş Öğretim Tekniği öğrencilerle birebir ilgilenilmesidir. Sınıftaki tüm öğrencilerin bireysel farklılıkları vardır ve bireysel yaklaşım her bir öğrencinin yeteneklerinin ortaya çıkmasına katkıda bulunur.¹⁷

Bilgisayar Destekli Öğretim Tekniği öğretimde program paketi ya da öğrenim setlerinin ve öğrenim modüllerinin kullanılmasıdır. Bu teknik daha çok uzaktan eğitim gören öğrenciler için uygulanmaktadır.¹⁸

Doç. Dr. A. Kılınç ve Doç. Dr. A. Şahin yukarıda söz edilen tekniklerin dışında günümüzde uygulanan farklı tekniklerin de olduğunu öne sürmektedirler. Sınıf içi grup yada bireysel öğretimde kullanılan bu teknikler şöyle sınıflandırılmıştır:¹⁹

1. *Düz Anlatım Tekniği*

Teorik işlenen derslerde kullanılmaktadır. Öğretmen tarafından konu sözlü olarak açıklanmaktadır. Öğrencilerin pasif kalması öğrenimin etkisini azaltmakta, fakat yeni konu işlendiğinde faydalı bir teknik sayılmaktadır.

2. *Forum Tekniği*

Bir sorun üzerine çözüm tartışmasıdır. Konuşma ve dinleme becerilerini geliştirmektedir. Fikir üretmede, bakış açısı kazandırmada ve konuya odaklanmada faydalı bir öğretim uygulamasıdır.

3. *Konferans Tekniği*

Bilgi verme amacıyla insanlar önünde yapılan konuşmadır. Konuşmacının amacı, dinleyicilerin dikkatini yapılan konuşmaya odaklamak, anlaşılır bir dilde konuşmak ve bilgileri net olarak vermektir. Konuşma bittikten sonra dinleyici soruları cevaplanır.

4. *Sempozyum Tekniği*

Öğretmen tarafından sınıf içi bir sempozyum organize edilir. Sanat, kültür ya da bilim üzerine herhangi bir konuda konuşmalarını önceden hazırlamış öğrenciler seri olarak kısa konuşmalar yaparlar.

¹⁷ A.e., s. 88.

¹⁸ A.e., s. 92.

¹⁹ Aziz Kılınç, Abdullah Şahin, **Yabancı Dil Olarak Türkçe Öğretimi**, Ankara, Pegem Akademi Yayınları, 2012, s. 101.

5. *Münazara Tekniği*

Jüri ve dinleyiciler önünde önceden belirlenmiş konular tartışılır. Bu teknik yarışma algısını geliştirmektedir. Münazaraya tüm sınıf katılır. Kendi bakış açısını savunmak, doğruları ve yanlışları anlayabilmek, konuşmacıların konuşma esnasında hatalarını görebilmek gibi unsurlar münazara tekniğın hedefleridir.

6. *Gezi Tekniği*

Dil öğretiminin özellikle başlangıç seviyesinde ve leksik konular işlendiğinde faydalı bir tekniktir. Sınıf dışında inceleme amaçlı organize edilen bir gezidir. Örneğin, hayvanların isimlerini öğrenebilmek amaçlı hayvanat bahçesi gezisi yapılabilir.

Prof. Dr. Mehmet Taşpınar yukarıda belirtilen tekniklerin dışında 'Aktif Öğrenme Tekniklerinden' söz etmektedir. Bunlar, uygulama ve uygulanma süreçlerine özen gösterilen tekniklerdir. Söz konusu Aktif Teknikler ders sırasında tüm öğrencilerin katılımıyla aktif bir şekilde gerçekleşir:

1. *İstasyon Tekniği* çalışılan konu üzerine öğrencilerin görevlendirilmesidir. Bu görevler sırayla değiştirilerek her öğrencinin tüm görevleri yerine getirmesi sağlanır.
2. *Görüş Geliştirme Tekniği* öğrencilere, kararsızlık, olumlu-olumsuz görüşler, bir fikre katılıp katılmama gibi ifadeleri açıklamayı amaçlar.
3. *Konuşma Halkası Tekniği*, okunan yada konuşulan olayın baş rolüne öğrencilerin yerleştirilmesi ve her birinin fikrini sırayla dinleyip sonrasında değerlendirme yapılmasıdır.
4. *Akvaryum Tekniğinin* uygulanması için sınıfın ortasına yerleştirilen sandalyeye fikrini söylemek isteyen öğrenci oturtulur. Oturan öğrencinin çevresine çember biçiminde diğer öğrenciler dizilir. Çemberi oluşturan öğrenciler oturan öğrenciyi dinleyip not tutarlar,soru sorup konuşma bitiminde özet yazarlar.
5. *Kartopu Tekniğinde* bir öğrenci tartışılan konu üzerine fikrini söylemekte, ardından bu fikri eleştirecek yada destekleyecek başka bir öğrenciden

başka bir fikir daha gelmektedir. Süreç bu şekilde tüm öğrencileri kapsayacak şekilde ilerler.

6. *Balık Kılıcı Tekniği* tartışılan problemin nedenlerini incelenmek, asıl ve yan sebeplerini ortaya koymaya yöneliktir.²⁰

Yabancı dil öğretimi teknik bakımından oldukça zengindir. Eğitimde kullanılacak her yönteme göre uygulanacak farklı bir teknik bulunmaktadır. Yukarıda sıralanan teknikler yabancı dil öğretim-öğrenim süreci içinde tüm gerekli becerileri geliştirmektedir. Fakat herhangi bir tekniğin tek başına kullanılması istenilen sonuçlara ulaşmada yetersiz kalır. Tüm tekniklerin gerekli ve uygun ders ortamında kullanılması gerekmektedir.

2.1. Sözcük Öğretimi Teknikleri

Yabancı dil öğretiminde genel becerileri geliştiren ve dilin daha etkili bir şekilde öğrenilmesini sağlayan tekniklerin dışında sözcük öğretimi odaklı teknikler de bulunmaktadır. Bu teknikler, öğrencileri dilbilgisi-çeviri yönteminde kullanılan sözcük listelerinin ezberlenmesinden uzaklaştırarak, öğrenme sürecini daha etkili hale getirmektedir. Sözcük öğretim teknikleri kullanılırken, öğrencilerin yaş grupları, seviyeleri ve algı yetenekleri dikkate alınmaktadır.

Prof. Dr. Özcan Demirel sözcük öğretim tekniklerini uygulamalar olarak sunmaktadır. Teknik olarak kullanılması gereken bu uygulamalardan bazıları şunlardır: *nesnenin gösterilmesi, jest ve mimik kullanımı, görsel araçların kullanılması, sözcüğün amaç dilde açıklanması* (eş ve zıt anlamlı sözcükler, yabancı dilden geçen ya da uluslararası olarak bilinen sözcükler, aynı kökten oluşan sözcüklerin işaretlenmesi), *Türkçedeki sözcüklerle akustik bağdaştırılması, metinden tahmin yoluyla sözcükteki anlamının çıkarılması, sözcüğün çevirisinin verilmesi*.²¹

²⁰Taşpınar, **a.g.e.**, s. 250-251.

²¹Demirel, **a.g.e.**, s. 115.

Sözcük öğretim teknikleri, *Okuma Tekniği*, *Görsel Teknik*, *Yazılı Teknik*, *Sözcük Parçalaması Tekniği*, *Oyun Tekniği* ve *Mnemoteknik* olarak da sınıflandırılabilir.

2.1.1. Okuma Tekniği

Okuma, sözcük öğretimine yeni sözcüklerin sunulmasını sağlamaktadır. Bu sözcüklerin anlamları metnin içeriğinden anlaşılabilir. Okuma tekniğinin sözcük öğretiminde kullanımı şu şekilde uygulanmaktadır: Bir metin yada eser okunurken belirlenen yeni sözcükler okuma esnasında defalarca tekrar edilerek kullanılır. Böylece, sözcüklerle birkaç kez karşılaşan öğrencinin gördüğü sözcükleri algılaması kolaylaşır. Güney California Üniversitesinden Prof. Dr. Stephen Krashen bu tekniğin sözcük ezberlemedeki en etkili yöntem olduğunu savunmaktadır.²²

Bu teknikte okunacak metinlerin eğitim amaçlı ve öğrencinin seviyesine uygun olarak seçilmesine dikkat edilir. Bu tür metinlerde özellikle yeni sözcük sayısına ve sözcüklerin tekrarlanması oranına önem verilir.

Okuma tekniği iki yaklaşımdan oluşmaktadır: anlamı tahmin etme ve anlam açıklaması. Ders sırasında öğretmen, sözcüğün zorluk seviyesine göre uygun bir yaklaşım seçecektir. Anlamı tahmin edilebilecek sözcükler için birinci yaklaşım uygundur. Sözcüğün anlam açısından tahmin edilmesi mümkün değilse ikinci yaklaşım kullanılmaktadır.²³

Susan Knight bu konuda anlamı tahmin etme yolunu tercih etmektedir. Ona göre, “metinde karşılaşılansözcüklerin doğrudan anlamı verilirse, öğrenci bunu yeterince

²²Stephen Krashen, “We acquire vocabulary and spelling by reading: Additional Evidence for the Input Hypothesis”, **The Modern Language Journal**, S:73, 1989, s. 56.

²³Susan Knight, “Dictionary Use While Reading: The Effects On Comprehension And Vocabulary Acquisition For Students of Different Verbal Abilities”, **The Modern Language Journal**, Vol: 78, S: 3, 1994, s. 290.

önemsememektedir. Öğrenci anlamı tahmin etmeye çalıştığında ise sözcük üzerinde daha çok durmaktadır.”²⁴

Fakat metindeki sözcüğün anlamı öğrenci tarafından yanlış tahmin edilebilmektedir. Anlam eksikliği nedeniyle sözcük yanlış anlamıyla öğrenilebilir. Dolayısıyla, anlam eksikliği metnin tamamı için de yanıltıcı bilgi oluşturur. Eğer sözcüğün anlamı metnin içeriğine katkısı büyükse, bu durum eğitim sürecini engelleyebilir.

Bu tekniği tam olarak uygulayabilmek için metin okunduktan sonra yeni sözcükler üzerine alıştırmalar yapmak ve okuma alıştırmaları hazırlamak gerekir.

2.1.2. Görsel Teknik

Görsel teknik, görsel destek yardımıyla somut anlam taşıyan sözcükleri öğretme aracıdır. Sözcükler, sınıfta bulunan yada önceden hazırlanan nesne ve resim gibi araçlar gösterilerek öğretilir.²⁵

Görsel Teknik, görsel hafızası güçlü olan öğrenciler için çok büyük fayda sağlar. Görsel hafıza en çok küçük yaşlarda geliştiğinden çocuklara verilen yabancı dil eğitiminde çok etkili olmaktadır.²⁶ Bu teknik fiil ve sıfat öğreniminde de oldukça etkilidir. Özellikle öğretmenin, öğrencilerin anadillerini bilmediği durumlarda *görsel teknik* öğretim sürecine kolaylık sağlamaktadır.

Görsel tekniklerden biri resimlerdir. Pek çok sözcüğün gerçek karşılığı olan nesneleri sınıf ortamında göstermek mümkün değildir. Bu nedenle ve özellikle sıfatlar, fiiller ve büyük hacimli nesnelere denk gelen sözcükler resim gösterilerek öğretilir. Resim öğretmen tarafından tahtaya çizilebilir, fotoğraf ya da dergi sayfalarındaki resimler gösterilebilir.

²⁴A.e., s. 292.

²⁵Demirel, a.g.e., s.115.

²⁶Taşpınar, a.g.e., s.56.

Somut anlam taşıyan sözcükler öğrenilirken öğretmen sınıfta bulunan öğrencilerin üzerindeki eşyalarından başlayarak, dışarıdan bazı eşyalar getirerek yada pencereden bazı nesneleri göstererek sözcüklerin anlamlarını öğrencilere açıklar. Bu durumda gerçek nesneler kullanılmış olur.

Bununla birlikte, *görsel teknik* jest ve mimikler de içermektedir.²⁷ Öğretmen bazı hareket fillerini veya duyguları belirten sözcükler jest ve mimikler yardımıyla anlatabilir.

2.1.3. Sözlü Teknik

Sözlü teknik genellikle sınıf çalışması odaklı kullanılır. Tanımlar üzerinden uygulamalar yapılır. Yeni sözcük sunulduğunda, öğrenilen dilde bu sözcüğü açıklayan bir tanım yada bu sözcüğü içeren örnek bir cümle verilir. Sözcüğün anlamı, verilen tanımlardan yada cümlelerden çıkarılır. Tanım öğrencilerin seviyesine ve anlama kapasitelerine göre, bilinen sözcük hazinesine göre verilir. Ayrıca, sözcüğün cümle içinde kullanılması da bu şekilde örneklendirilir.²⁸

Örneğin, 'yazar' sözcüğü 'kitap yazan bir insan' tanımıyla açıklanabilir ya da cümlelerin içinden tahmin yürütülerek çıkarılabilir. Örneğin, “Yazar kitabında hayvanları anlatıyor” cümlesinde yazarın mesleği tahmin edilebilir. Burada verilen cümledeki tüm sözcüklerin öğrencilerin seviyelerine uygun olmasına dikkat edilmelidir.

Birden fazla anlam içeren sözcükler için her bir anlamı karşılayan farklı cümle örnekleri yapılmalıdır. Her bir cümlede sözcük farklı anlamda, halde yada çekimde kullanılmalıdır. Böylece, sözcüğün cümledeki yeri ve kullanım şekilleri görülmektedir. Bu tür örnekleri çalışırken sözcüklerin anlamlarına ve kullanılan formlarına dikkat çekilmelidir.

²⁷Demirel, **a.g.e.**, s.115.

²⁸Susan Hanson, Jennifer F.M. Padua, **Teaching Vocabulary Explicitly**, Honolulu, Hawai'i, Pacific Resources for Education and Learning, 2011, s. 14.

Örneğin, yüz sözcüğü *Güzel yüzlü kıza bakıyorum / Okulun yüz öğrencisi takdir belgesi aldı. / Ahmet, havuzda yüz cümlelerinde farklı anlamlarıyla verilmiştir.*

Bununla birlikte, sözlü teknikte eşanlamlı ve zıtanlamlı sözcükler de sunulur. Daha önce öğrenilen sözcüklere yeni sözcükleri katmak amacıyla bu teknikten yararlanılabilir. Bu tekniğin eksik noktasının, öğrenilen dilde eş ve zıtanlamlı sözcüklerin yeterli sayıda olmaması olduğu söylenebilir. Bazı sözcüklerin eş ve zıt anlamlı sözcükleri yoktur.

Bazen sözlü teknik olarak sözcük öğretiminde ölçekler kullanılmaktadır. Bu uygulama sıfat öğretiminde çok yararlıdır. Örneğin, *soğuk - ılık - sıcak, büyük - orta - küçük, daire - ev - villa - konak – malikane.*

2.1.4. Yazılı Teknik

Yazılı teknikler arasında en yaygın olanı sözcük defterlerinin kullanımıdır. Bu defter öğrenci tarafından sözcükleri öğrendiği sürece doldurulur. Bu defterler yeni sözcükleri bir araya getirip her zaman tekrarlama ve akılda tutma amacıyla tutulur. Fakat burada önemli olan şey sadece yeni sözcükleri not almak değil, onları sürekli gözden geçirmektir. Bu defterdeki sözcüklerin belli bir şekilde ayrılması gerekmektedir: konulara göre, alfabetik sınıflandırma, cümle öbeklerine göre, işlenen leksik konusuna göre vs.²⁹

Paul Nation'nin önerdiği bir diğer yazılı teknik de kelime kartlarıdır. Öğrenilecek her sözcük için küçük bir kart hazırlanır. Kartın bir tarafına öğrenilen sözcük, arkasına da anadildeki tercümesi yazılır. Burada dikkat edilmesi gereken husus kart sayısıdır. Bir set, zorluk derecesine göre 20-50 karttan oluşmalıdır.³⁰

²⁹Scott Thornbury, **How to Teach Vocabulary**, Essex, Pearson Longman, 2002, s. 148.

³⁰Paul Nation, Jonathan Newton, **Teaching Vocabulary**, UK, Cambridge University Press, 1997, s.29

2.1.5. Sözcük Parçalaması Tekniği

Susan Hanson'un çalışmasında sözcük parçalaması tekniğinden söz edilmektedir. Hanson, sözcüklerin ortak noktalarını ve değişme şekillerini öğretmektedir. Bu çalışma, sözcüklerin köklerini ve eklerini ayırarak sözcüğün değişebildiğini ve ortak noktalarını göstermektedir.³¹

Hanson sözcüğün kökünün verilmekle öğretilmesini önermekte ve sözcük eklerinin de ayrıca verilmesi gerektiğini savunmaktadır. Hanson'a göre kökler kısa olduğu için hemen akılda kalacaktır. Ayrıca, öğrenilen köke eklenecek eklerle yeni sözcükler üretilebilecek ve bunlar da hafızada daha kolay kalacaktır.³²

Örneğin, *koş* kökü temel alınarak *koşucu*, *koşmak*, *koşturmaca*, *koşus* sözcükleri türetilebilir.

2.1.6. Oyunlar

Oyun tekniği daha çok sınıf çalışmalarında, tüm öğrencilerin katılımıyla eğlenerek etkili sözcük öğretimi amacıyla kullanılmaktadır. Oyun öğrencilerin zihin ve bazen de bedensel yeteneklerini geliştirerek öğrenim sürecine renk katar. Yabancı dilde bu tür oyunların oynanabilmesi için öğrencilere sözcüklerin anlamları önceden açıklanmakta, cümle içindeki kullanımları gösterilmektedir.

“Oyunlar öğrencilere neşeli ve rahat bir ortam sağlayıp sınıfı çalışmalara değişiklik kattığından, konular oyunlar aracılığıyla ilgi çekici duruma getirilebilir ve öğrencilerin etkinliklere katılarak dil öğrenmesi sağlanabilir.”³³

³¹Susan Hanson, Jennifer F.M. Padua, **a.g.e.**, s. 18.

³²**A.e.**, s. 19.

³³Demirel, **a.g.e.**, s. 78.

M. Carrier de oyunlara yönelik çalışmasında “yarışma havasında geçen oyunların öğrencilere yeteneklerini daha rahat sergilemesine olanak sağladığı için yabancı dil öğretimindeki yerinin paha biçilmez” olduğunu dile getirmektedir.³⁴

2.1.7. Mnemoteknik (Hafıza Tekniği)

Hafıza tekniği, “hafızayı kullanarak öğrenilen sözlükleri daha rahat ve uzun süreli hatırlayabilmek için uygulanan teknik”³⁵ olarak tarif edilmektedir. Mnemoteknik, öğrenilen sözcüğün anadilindeki ses benzetimi yapılarak bağdaştırılmasıdır. Bağdaştırma zihinde canlı durmaktadır ve onu sembolize eden sözcüğün rahatça hatırlanmasını sağlamaktadır. Mnemoteknik, yeni bilgilerin mevcut bilgilere entegrasyonunu sağlamaktadır.³⁶ Hafıza tekniğiyle öğretim yapmak için kullanılan çeşitli uygulamalar mevcuttur. Öğrenciler kendilerine en faydalı uygulamayı seçebilmek için, farklı hafıza tekniklerini denemelidirler.

Yukarıda sıralanan tekniklerden de anlaşılaacağı üzere yabancı dilde sözcük öğretimi için kullanılabilecek pek çok farklı teknik vardır. Teknikler öğrencilerin yaş grubu ve dil seviyelerine göre seçilir. Her tekniğin kendine özgü özellikleri vardır ve bu nedenle dersler farklı yöntem ve tekniklerle çeşitlendirilmelidir.

2.2. Mnemoteknik

Mnemoteknik - Yunanca 'mnemoteknikon' - 'hatırlama sanatı'³⁷ kelimesinden gelmektedir. Asıl anlamı, hafıza gücünün ve kapsamının imgeleme yoluyla artırılmasıdır. “İnsanın beyni dili imgeler aracılığıyla kurmaktadır.”³⁸ Asıl imgeler de

³⁴Michael Carrier, **Take Five Games and Activities for Language Learner**, Hong Kong, Nelson, 1985, s. 6.

³⁵Marat A. Ziganov, Vladimir A. Kozarenko, **Mnemotekhnika. Zapominaniye Slov na Osnove Vizualnogo Mıshleniya**, Moskva, Obrazovaniye, 2008, s. 2.

³⁶Jeanne Ellis Ormrod, **Öğrenme Psikolojisi**, Çev. Prof. Dr. Mustafa Baloglu, Ankara, Nobel Akademik Yayıncılık, 2013, s.366.

³⁷Aleksandr M. Prohorov, **Bolşoy Entsiklopedicheskiy Slovar**, Moskva, Sovetskaya Entsiklopediya, 1993, s. 715.

³⁸İrina A. Zimnaya, **Psihologiya Obuçeniya Nerodnomu Yazıku**, Moskva, Obrazovaniye, 1989, s. 43.

görselliktir. Mnemoteknikde bu imgeler aracılığıyla hafızayı geliştiren bir tekniktir. İnsan, zihninde birkaç canlandırılmış resmi birbirine bağlayınca, hafıza bu bağlantıyı kaydetmektedir. Sonradan resimlerden bir tanesini hatırlayınca devamı da kendiliğinden gelmektedir. Mnemoteknik, hatırlaması zor olan materyalin hafızada tutulmasını ve öğrenilmesini kolaylaştıran hatırlatıcı araç olarak da tanımlanabilmektedir.³⁹ Hayatımızda en basit mnemoteknik örneği ayların gün sayısını öğrenmek için parmak arasını saymaktır.

'Mnemoteknik' kavramı XI.yy.da ilk kez Pisagor tarafından kullanılmıştır. Mnemoteknikten söz eden ilk yazılı eser "The Orations"ise Cicero tarafından yazılmıştır. XX. yüzyıldan itibaren mnemoteknik yabancı dil öğretim ve öğreniminde bilinmeye başlamıştır. Bu, dil eğitimi ve öğreniminde mnemoteknik aracılığıyla hafızayı geliştiren insanlarda (polyglot) görülmektedir.

Günümüzde mnemoteknik yabancı dil öğretimi çerçevesinde dilbilimde psikolinguistik⁴⁰ alanında incelenmektedir. Psikolinguistikte "dil öğrenilir" ve "dil kazanma aygıtı ile doğarız" olmak üzere iki temel görüş vardır. "Dil öğrenilir" görüşü açısından bakıldığında, mnemoteknik zihin ile dil ilişkilerini dilin algılanma ve kullanılma şekillerini göze alarak işlevini gerçekleştirmektedir.⁴¹

Öğrenmede zorluk çekilen materyaller, genellikle uzun sözcük listeleri, yabancı dilde öğrenciye tanıdık olmayan sözcükler ya da çeşitli dilbilgisi kuralları, imla veya matematikle ilgili konulardır. Mnemoteknik, bu hatırlanması zor olan materyalin hafızada tutulmasını ve öğrenilmesini kolaylaştıran hatırlatıcı araçlardan biridir. Özellikle en çok ezber gerektiren sözcük öğretiminde bu tekniğin kullanılması önemlidir.

Mnemotekniğin bilgileri hafızada uzun süreli tutma özelliği, Alman psikolog Hermann Ebbinghaus deneylerinde gözlemlenmiştir. Ebbinghaus 'temiz' belleği

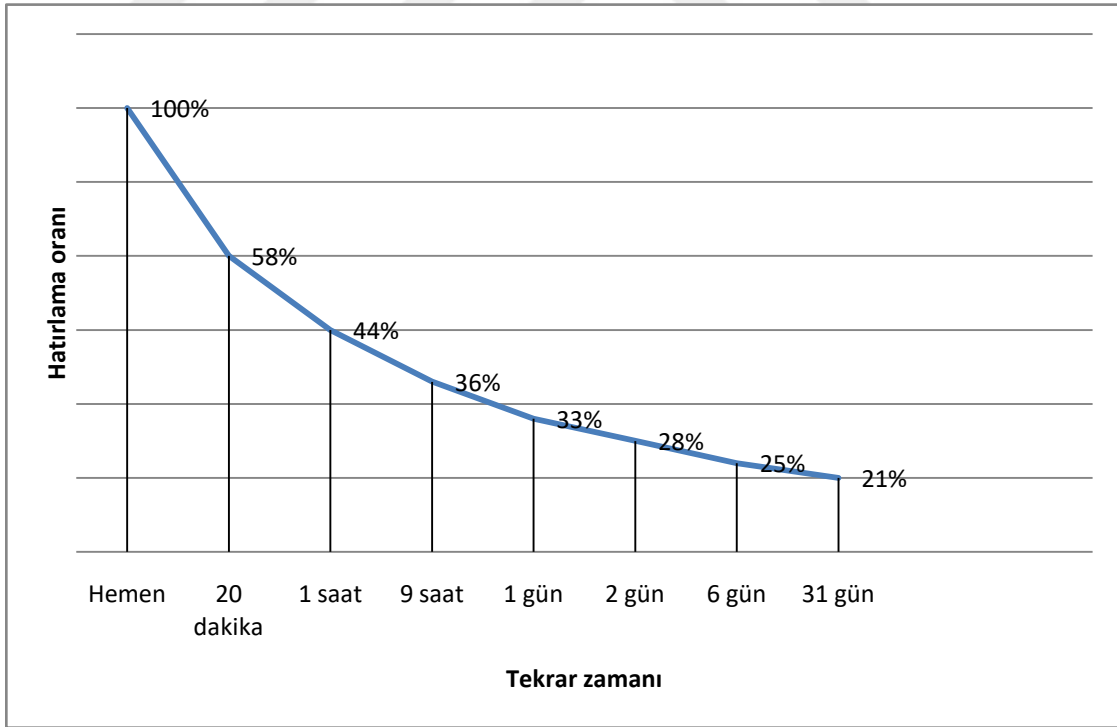
³⁹Ormrod, **a.g.e.**, s.366.

⁴⁰Psikolinguistik (psikodilbilimi, dil psikolojisi, ruhsal dilbilim), insanların dili kazanma, kullanma, anlama, ve üretme süreçlerindeki psikolojik ve nörobiyolojik faktörleri inceleyen bir çalışma alanıdır.

⁴¹ Murat Özbay, Tuğba Barutçu, "Dil Psikolojisi ve Türkçe Öğretimi", **Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, S:11, 2013, s. 933-973.

incelemiştir. Bu tür belleği düşünce etkilememektedir. Ebbinghaus bir ezber metodu geliştirmiştir. Bunun için 2 sessiz, 1 sesli harf içermek üzere birtakım heceler uydurulmuştur. Kullanılan heceler herhangi bir anlam taşımamaktadır. Bu hecelerin bir öğrenci tarafından ezberlenip, belli bir süre içinde unutulup unutulmayacağı izlenmiştir. Deneylerin sonuçlarına göre, ezberden sonra 1 saat içerisinde ezberlenen hecelerin %60'ı hafızadan silinmekte, 10 saat sonra tüm öğrenilen hecelerin sadece %35'i hatırlanmaktadır. Sonraki unutma süreci daha yavaştır. Altı gün sonra hafızada öğrenilen tüm materyalden sadece %20'si kalmakta, bir ay sonra da aynı oran yine hafızada kalmaktadır. H. Ebbinghaus, bu deneye bağlı olarak unutma eğrisini çizmiştir. Bu eğriye göre, sürekli tekrar etmeye dayalı etkili hatırlama sonuçları çıkarılmıştır.⁴²

ŞEMA 2. H. EBBINGHAUS'UN UNUTMA EĞİRİSİ⁴³

⁴²Hermann Ebbinghaus, **Oçerk Psikologii**, Moskva, AST Yayınları, 1998, s. 318.

⁴³Ebbinghaus, **a.g.e.**, s. 318.

Bu deneylere göre, öğrenilen bilgiyi akılda uzun süre tutabilmek için bilginin en az beş kez tekrarlanması gerekmektedir:

1. Bilgi görüldükten 20-30 dakika sonra;
2. 1 saat sonra;
3. Ertesi gün;
4. 1-2 hafta sonra;
5. 4. tekrardan 2-3 ay sonra.⁴⁴

Bu deneyin sonucunda bilim adamı Ebbinghaus öğrenilen ya da ezberlenen bilgilerinin belli bir sıklıkta tekrar edilmesi gerektiğini ortaya çıkarmaktadır. Ezber, yabancı dil öğretiminde önemli yer alıp, sözcük öğretiminin temelini oluşturmaktadır. Ebbinghaus'un eğirsine göre, ezberlenen sözcüklerin tekrar etmenin önemi şu ki, tekrar etme öğrenilen bilgilerinin kalıcı olarak hafızada yerleşebilmenin tek yoludur, ayrıca tekrarlama, beyindeki algılama süreçlerinden biridir.⁴⁵ Böylece, dikkat edilirse, okul öğrenimi sürecinde yabancı dil dersinde öğrenilen sözcükler yıl başında çok zor hatırlanmaktadır, yılın sonunda, defalarca tekrar edildikten sonra ise aynı sözcükler öğrenciye uzun zamandır bilinen olarak gözükmemektedir.

Mnemoteknik tam ve kesin bilgileri hafızada tutulması için gerekmektedir. Hafıza için zor olan ezber listeleri mnemoteknik aracılığıyla öğrenilebilmektedir. Mnemotekniği kullanırken başlıca uygulanması gereken tekrardır.

Böylece, mnemoteknik 6 yy.da yol alıp genel hafıza geliştirme tekniğinden yabancı dil öğretiminde sözcük ezber tekniği olarak günümüze gelmiştir ve sürekli incelenip uygulanmaktadır. Görüldüğü gibi, yabancı dil öğretiminde mnemotekniğin yeri günümüzde değer kazanmaya başlamaktadır.

⁴⁴A.e. 318.

⁴⁵Ebbinghaus, a.g.e., s. 318.

2.3. Yabancı Dilde Mnemoteknik (Hafıza Tekniği) ile Sözcük Öğretimi

Hafıza işlemlerine dayalı mnemoteknik uygulamaları, yabancı dil öğretiminin sözcük öğretimi alanında ezber kalitesini ve hızını artırmaktadır. Scott Thornbury'ye göre“sözcük öğretilmez, sözcük sunulur.”⁴⁶ Bu teknik öğrenciye sözcüğü sunmaktadır. Sunulduktan sonra sözcüğün akılda kalabilmesi için Ebbinghaus eğirisine göre belli sayıda tekrar yapılması gerekmektedir.

Mnemoteknik sözcükler arasındaki çağırışım (ilişkilendirme) üzerine uygulanan bir tekniktir. Dilbilimci A.A. Potebnya bu çağırışımın nasıl bir süreç olduğunu ilk kez inceleyip ortaya çıkaranlardan biri olmuştur. Ona göre, çağırışım, sözcüğün fonetik yapısı ve anlamı arasındaki bağıdır.⁴⁷

C. Doğan yabancı dil öğretimiyle ilgili çalışmasında sözcüksel yöntemden söz ederken aslında mnemotekniğin bazı hususlarından söz etmektedir:

"Yabancı dil öğretiminde sözcüksel yöntem, sözcüklerin anlamlarını mümkün olduğunda eşyaların kendisini göstererek, resmini kullanarak, dramatize ederek, bilinen sözcükler veya zıt anlamlı kelimelerle açıklayarak öğretmektedir. Ders içi etkinliklerde sözcük öğretimi yaparken, öğrenci odaklı bir yaklaşım benimsenir, sınıftaki etkinlikler öğrencilerin yaşayarak öğrenmesini sağlayacak şekilde düzenlenir. Öğretim ve öğrenimi daha etkili ve verimli hale getirmek için öğretmen, otoriter olma yerine, yol gösterici bir rol benimser"⁴⁸

Mnemoteknik uygulamaları her bir ders için özenle hazırlandığı halde, kullanım esnasında öğrenci herhangi bir eğitim tekniğin kullanıldığının farkında olmayabilir. Öğretmenin kullanılan tekniklerin farkında olması ve doğru zamanda uygulaması önemlidir. Öğretmenin asıl amacı, materyalin algılanması için onu hazır bir şekilde

⁴⁶Thornbury, **a.g.e.**, s. 144.

⁴⁷Aleksandr A. Potebnya, **İz zapisokporusskoygrammatike**, Moskva, Uçpedgiz, 1958, s. 485.

⁴⁸Doğan, **a.g.e.**, s. 438.

sunmaktır. Yani bilgiler sistemli, organize edilmiş, bağdaştırılabilecek halde ve ilgi çekici olmalıdır.⁴⁹

Mnemoteknik uygulamalarını sadece ders esnasında değil, kısmen ev ödevlerinde de kullanmak yararlıdır. Mnemotekniğin öğretim yöntemi iletişimsel olsa da sıradan bir ezber ödevi olmadan dil öğrenilmek mümkün değildir. Ezberden kaçınma olanaksız olduğundan öğretmen tarafından ödevi kolaylaştıracak teknikler hazırlanmalıdır.⁵⁰ Ödevin önemine ilk olarak 1967 yılında dilbilimci P. Duaye değinmiştir. O zamandan beri evde yapılan çalışmanın derste öğrenilenleri pekiştirme süreci olduğu ve ödevin dil öğreniminin önemli bir parçası olduğu kabul edilmektedir.⁵¹ Sözcük ezberleme sürecinde mnemoteknik çeşitlerini kullanmak öğrencilerin dil öğrenme isteklerini artıracak ve dili daha hızlı öğrenmelerine olanak sağlayacaktır.

Mnemoteknik çeşitleri, sözcüğün ezberlenmesini, bellekte muhafaza edilmesini, tanınmasını ve gerektiği anda bu sözcüğün kullanılmasını sağlayan araçlardır. Asıl amacı bilgiyi toplayıp gerekli anda canlandırabilmektir.⁵²

Yabancı dil öğretiminde Vygotsky'nin öğrencisi olan Prof. Dr. A.N. Leontyev mnemotekniği “güçlü bir pedagojik araç” olarak tanımlamaktadır. Leontyev mnemotekniği “kemikleri güçlendirmeyen bir baston” gibi değil bedeninin içinde kemiklerin gelişmesini sağlayan “psikolojik bir baston” olarak görür. Ona göre dikkat edilmesi gereken en önemli şey öğrencinin bilgileri gerekli zamanda kullanabilmesini sağlamaktır.⁵³

⁴⁹Marat A. Ziganov, Vladimir A. Kozarenko, **a.g.e.**, s. 3.

⁵⁰Valeri V. Morkovkin, “K voprosu ob adekvatnoy semantizatsii slova”, **Pamyati Viktora Vladimiroviça Vinogradova: Sbornikstatey**, Moskva, MGU, 1971, s. 134-142.

⁵¹Petr Duaye, “Problemi obučeniya leksike”, **Metodika İnostrannih Yazikov Zarubejom**, Moskva, Progress, 1967, s. 439.

⁵²Aleksey N. Leontyev, **Nekotoriye problemi obučeniya russkomu yazıku yak inostrannomu: Psihologičeskiye očerki**, Moskva, 1970, s. 172.

⁵³**A.e.**, s. 177.

İngilizce olarak yayımlanan “Language Learning”, “Brain and Language”, “Journal of Memory and Language” gibi dilbilimi dergilerinde yabancı dil öğreniminde hafıza tekniklerinin kullanımından söz edilmektedir. Tekniğin bu kadar yaygın olmasının nedeni dil öğreniminde farkında olmadan bile bu tekniklerin kullanılmasıdır. N. Schmitt'in yabancı dili öğrenen kişilerin yaş gruplarına göre yapmış olduğu araştırmada ulaştığı sonuçlara göre:

“İlköğretim öğrencilerinin %76'sı sözcük ezberinde eşanlı sözcükleri kullanmakta, yetişkinlerde ise bu oran %99'dur. Yine ilköğretim öğrencilerinden %27'si ile yetişkinlerin %74'ü ses benzetimi kullanmaktadır.”⁵⁴

Schmitt, bu rakamlara dayanarak, insanın büyüdükçe ve geliştikçe hafızasındaki bağdaştırabilme becerisiyle sözcük dağarcığının da geliştiği sonucuna varmaktadır. Dolayısıyla, mnemoteknik kullanımının yetişkin gruplarında daha yararlı olduğu saptanmaktadır.⁵⁵

Sözcük öğretimi belli bir çalışma sistemini gerektirmektedir. Sözcükler sistemsiz öğretildiğinde amaç belirlenmemektedir. Öğrenilecek sözcüklerin sayısını, konusunu, zorluk seviyesini ve diğer ölçütlerinin belirlenmesi ve mnemotekniğin kullanılabilmesi için derste çalışılacak sözcük hazırlığının gerekli şartlara göre düzenlenmesi gerekmektedir:

1. öğrenilen sözcüklerle çalışma sistemi belirlenir,
2. sözcüğün anlamı sunulur,
3. yeni sözcüklerin tekrarlama sıklığı ve şekli (sözlü, yazılı) seçilir,
4. işlenecek doğru metin seçilir,
5. motivasyon verici kontrol sağlanır.⁵⁶

⁵⁴Norbert Schmitt, **Vocabulary Learning Strategies. Vocabulary, Description, Acquisition and Pedagogy**, London, Cambridge University Press, 1997, s. 220.

⁵⁵A.e., s. 199-227.

⁵⁶Daniel Lapp, **Улучшение Памяти в Любом Возрасте**, Москва, Мир, 1993, s. 240.

Çalışılacak ders yukarıda belirtilen şartlara göre düzenlendikten sonra öğrenilecek sözcüklerin incelenip sunuma hazırlanması gerekmektedir. Sözcüklerin sunulması için aşağıdaki işlemler gerçekleştirilmektedir:

1. *Gruplaştırma* - sözcüklerin belli kategorilere göre gruplaştırılması (anlam, bağdaştırma vs),
2. *Yapılanma* - her gruptaki sözcüklerin benzetim amacıyla yapılanması,
3. *Sistemleşme* - yapılandırılmış sözcüklerin bir sisteme dahil edilmesi,
4. *Önkodlama* - fonetik özelliklerinin incelenmesi,
5. *Serileştirme* - mümkünse sözcükleri seri olarak bölme.⁵⁷

Gruplandırılmış, sistemleştirilmiş ve sunuma hazırlanmış sözcüklerin, öğrenciler tarafından rahatça algılanması için; tablolar, grafikler, zincirler, ağaçlar, diyagramlar, semantik haritalar gibi her türlü şemadan yararlanılmaktadır.

Sunuma hazırlanan sözcüklerin nasıl sunulacakları belirlenmektedir. Sunum şekillerinin yaratıcı olması, sözcüğü hafızada kalıcı olarak yerleşmesini sağlamaktadır:

1. Bağdaştırma kullanımı:

- kendine yakıştırma,
- görselleştirme, çağrışım imgelerin kurulması, soyutların somutlaştırılması,
- sözlü yorumlar,
- yeni sözcükler kullanarak küçük bir hikâye oluşturulması,
- resim üzerine açıklayıcı bir hikâye oluşturulması,
- grafik bağdaştırmalar,
- sözcüğün hareketle bağdaştırılması,
- diğer dillerdeki sözcüklerle ses bağdaştırması,

⁵⁷İya E. Mamiyeva, **Mnemotehniçeskiye Priyomı rabotı s leksikoy na zanyatiyah po russkomu yazıku kak inostrannomu**, Moskva, MGU, 2012, s. 89.

- aynı dildeki sözcüklerle ses bağdaştırması,
- anahtar sözcüklerin kullanılması,
- mekân kurmanın kullanımı,

1. Kafiye kullanımı,
2. Ritim kullanımı,
3. Kısaltmalar.⁵⁸

Sözcüklerin sunum şekillerinin tümü mnemoteknikte aktif olarak kullanılmaktadır. Bu şekiller mnemotekniğin işlemciliğidir. Bu işlemcilik düşüncüyü çalıştırmaktadır.

“Sözcük ezberleme işlemciliğinin derinliğine bağlıdır, yani düşüncenin çalışma yoğunluğuna bağlıdır. Düşüncenin çalışma yoğunluğu hafızada birkaç hatırlama modeli oluşturmaktadır, dolayısıyla öğrenilen sözcüğü belli bir zaman sonra hatırlamaya çalışırken bir tane hatırlama modeli çalışmaz ise bir diğeri ortaya çıkmaktadır.”⁵⁹

Her bir düşünce bağdaştırmayı oluşturmaktadır. Hafıza da bağdaştırma ağlarından oluşmaktadır.⁶⁰ Bağdaştırma hafızadan bilgiyi çıkarma yoludur. D.Lapp'a göre, “hafıza, mantık yürütme ve kendiliğinden oluşan bağdaştırmalar üzerine kuruludur.”⁶¹ Bu bağdaştırmalar, hatırlanması gereken bilgilere ulaşım yolunu göstermektedir.

Rusya Bilimler Akademisi Profesörü İ.A. Zimnyaya çalışmasında bağdaştırmaların yabancı sözcük işletiminde 4 aşaması bulunduğunu dile getirir:

1. Yazı aşaması. Bu aşamada yazı şekline, tipine, büyük ve küçük harf kullanılmasına dikkat edilmektedir,

2. Fonetik. Öğrenilen dilde, anadilde yada yabancı bir dilde kafiyeyi, ritmi ve ses benzetimini oluşturan bağdaştırmalar kullanılmaktadır,

⁵⁸ A.e., s. 90.

⁵⁹ İrina A. Zimnaya, a.g.e., s. 112.

⁶⁰ İosif A. Sternin, **Slovo i obraz**, Moskva - Berlin, Direkt Medya, 2015, s. 169.

⁶¹ Daniel Lapp, a.g.e., s. 106.

3. Yapılandırma. Morfoloji bazlıdır, sözcük köklerinin ve eklerinin benzetimi, sözcük etimolojisine dikkat edilmektedir,

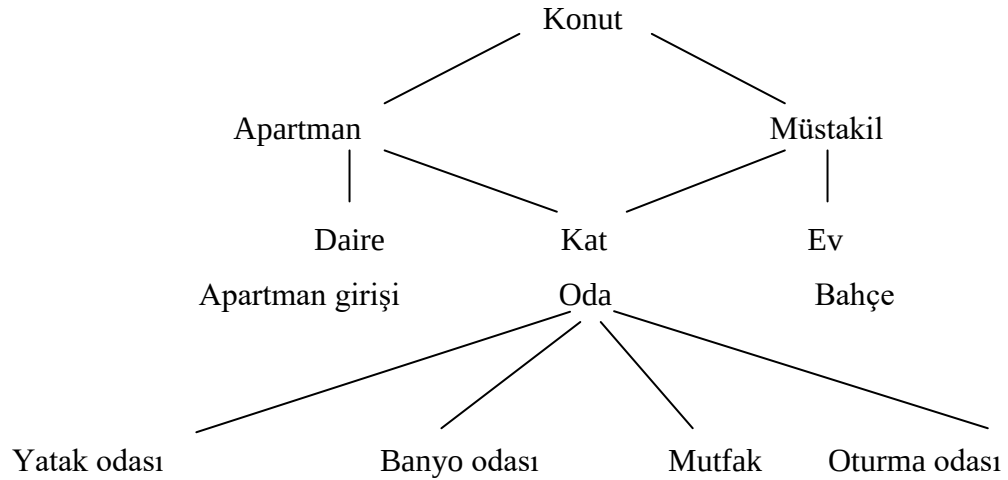
4. Semantik. Eşanlamlı ve zıt anlamlı sözcükler kullanılmaktadır.⁶²

Dilbilimci Robert L. Solso sözcükler sunulmadan önce *Bağlantılı Gruplaştırma, Kalıplar ve Uluslararası Kullanılan Sözcükler* olarak ayrılmasını gerektiğini söyler:

1. *Bağlantılı Gruplaştırma*. Hafıza sözcükleri kayıt edebilmek için onları bir birleriyle bağlamaktadır, bir başka deyişle, öğrenilen sözcüklerden gruplar oluşturmak kaydı kolaylaştırmaktadır. Sunulan gruplar mantık olarak bağdaştırılmalıdır. Sözcüklerin konuya uygun, yaygın kullanımlı olması gerekmektedir. Öğrenim esnasında öğrenci farkında olmadan öğrenilen sözcükleri gruplandırmaktadır, bu uygulama öğretmene ve öğrenciye zaman ve güç kazandırmaktadır.⁶³

Örneğin,

ŞEMA 3. BAĞLANTILI GRUPLAŞTIRMA 1

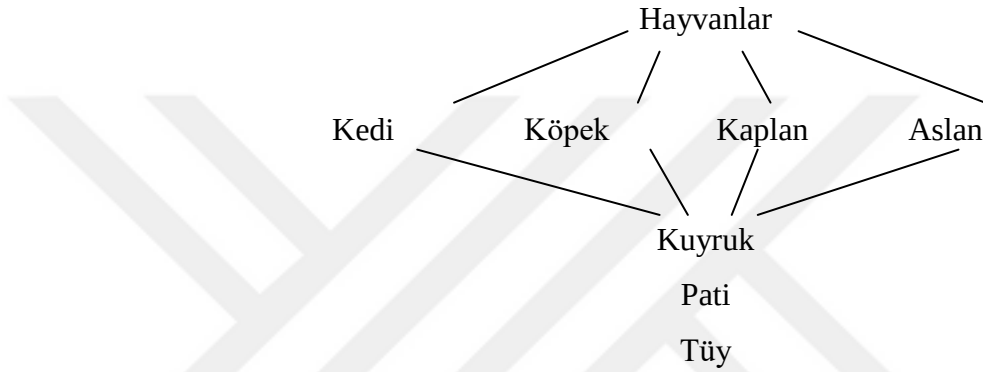
⁶²İrina A. Zimnaya, **a.g.e.**, s. 243.

⁶³Robert L. Solso, **Kognitivnaya Psihologiya**, Moskva, Trivola, 1996, s. 410.

Bazen oluşturulan gruplar kısım kısım verilmektedir, önce bir altgrup, ikinci aşamada ise detaylandırma.

Örneğin,

ŞEMA 4. BAĞLANTILI GRUPLAŞTIRMA 2

Bu gruplaşma leksik bir konu üzerine çok kolay yapılabilir, aynı zamanda metin çalışmasına da uygulanmaktadır. Bu gruplardaki sözcüklerlegündelik yaşama dair diyalog çalışması da yapılabilir.

2. *Kalıplar*. Sözcüklerin pek çok eşanlamlısı vardır. Bunlar kullanıldıklarında yanlarındaki sözcüğe farklı bir renk katabilmekte ve hatta anlamını değiştirebilmektedir. Yabancıların bu tür sözcükleri öğrenmesi zordur. Bu tür sözcüklerin öğrenim sürecini kolaylaştırmak için kalıplar oluşturulabilir.⁶⁴ Örneğin,

Güçlü adam - *şiddetli* yağmur - *gürbüz* insan - *ağır* kol - *kuvvetli* yağış - *kudretli* dua.

Ayrıca, bu tür çalışma esnasında görsellik katma amacıyla öğrenciler için tablolar hazırlanabilir:

⁶⁴A.e., s. 410.

ŞEMA 5. KALIPLAR

	Güçlü	Şiddetli	Gürbüz	Ağır	Küvvetli	Kudretli
Adam	+		+		+	+
Yağmur		+			+	
Karakter	+			+	+	+

Yukarıdaki tabloda artı işaretleri öğrenci tarafından işaretlenerek sözcük kullanımı ve sözcük dağarcığı seviyesi öğrenilebilir. Chanell bu tabloları öğrencilere uygulayarak, ileri seviye öğrencilerin bile öğrendikleri sözcükleri çok az kullandıklarını ortaya çıkarmıştır. Özellikle konuşma pratiği az olan öğrencilerde sözcük sayısı düşük görülmektedir.⁶⁵

3. *Uluslararası eş anlamlar.* Rusça sözcüklerin uluslararası bilinen eş anlamlıları varsa, öncelikle bunlar öğretilebilir. Daha sonra Rusça kökenli sözcükler eş anlamlı eşler olarak gösterilir. Böylece öğrenci ne kadar çok sözcüğü bir anda öğrenebildiğini fark edecek ve pratik yapmak için kelime hazinesi artmış olacaktır.⁶⁶

Örneğin, *Aktif* - hareketli, *aktüel* - güncel, *analiz* - tahlil, *varyant* - çeşit, *hipotetik* - tahmini, *devalüasyon* - değersizleşme, *direktör* - yönetmen, *konforsuz* - rahatsızlık, *ignore etmek* - görmezlikten gelmek, *konfor* - rahatlık, *kontrat* - anlaşma, *kriminal* - suçlu, *natürel* - doğal, *negatif* - olumsuz.

Öğrenilecek sözcükler sunulmadan önce gruplara bölünerek öğretim altyapısı hazırlandıktan sonra sözcükler mnemoteknik aracılığıyla sunulmakta ve öğrenilmektedir. Fakat mnemotekniğin tekrar aşaması da ihmal edilmemelidir. Tekrar olmadan zihindeki bilgiler hızla silinir. Daha önce sözünü ettiğimiz Ebbinghaus eğrisi bu durumu kanıtlamaktadır.

⁶⁵Joanna Channel, **Psycholinguistic Considerations in the Study of L2 Vocabulary Acquisition**, London, Longman, 1981, s. 180.

⁶⁶Norbert Schmitt, **a.g.e.**, s. 223.

Nitekim, Rus mnemoteknik uzmanı Marat Ziganov, mnemotekniği tekrar bazlı bir teknik olarak açıklamakta ve öğrenimi tekrar bazlı olan bu tekniğin, birkaç basit temelden oluştuğunu savunmaktadır:

“Hatırlama süreçlerini zihin yönetmektedir ve sırayla tüm bilgileri değil, ihtiyaca göre gerekli olan bilgileri seçerek onlara öncelik verebilme kapasitesine sahiptir. İmge kaydı beyin tarafından basit bir 'imge kurma' işlemiyle gerçekleştirilmektedir. Bunun için beyin belli sayıda kodlama içermektedir. Bilgilerin hafızada kalma süresini de, öğrenilen bilgilerin kullanım sıklığı belirlemektedir. Sık kullanılan, zihinde imgenenmiş olan sözcükler otomatik kullanıma geçer. Böylece imgesel bellekte daha fazla bilgi için yer açılır.”⁶⁷

Tekrar yapılma araları Ziganov tarafından şu şekilde sunulmaktadır:

- Birinci tekrar: Yeni sözcük görüldükten hemen sonra yapılmaktadır.
- İkinci tekrar: Yeni sözcük görüldükten 40-60 dakika sonra yapılmaktadır.
- Üçüncü tekrar: Yeni sözcük öğrenildiği aynı gün içerisinde 3-4 saat sonra yapılmaktadır.
- Dördüncü tekrar: Ertesi gün yapılmaktadır.⁶⁸

Mnemoteknikte tekrarın da 3 aşaması vardır:

1. Aşama: Sadece temel kavramlar hatırlanmaktadır,
2. Aşama: Temel kavramlara görsel imgeler eklenerek hatırlanmaktadır,
3. Aşama: Detaylı açıklama kurarak görsel imgeler canlandırılmaktadır.⁶⁹

Öğrencilerin tekrara dönmeleri için tekrarın her seferinde farklı şekilde sunulması gerekmektedir. Böylece, öğrencinin başarı hissi artmaktadır ve sonuçlar çok daha verimlidir.⁷⁰ Tekrar yeni bir çalışma olarak değil, devam eden süreçlere destek

⁶⁷Marat A. Ziganov, Vladimir A. Kozarenko, **a.g.e.**, s. 10.

⁶⁸**A.e.**, s. 27.

⁶⁹**A.e.**, s. 28.

⁷⁰Valeri A. Kurinskiy, **Avtodidaktika**, Moskva, Avtodidaktika, 1994, s. 305.

olarak algılanmalıdır. Tekrar süreci algılama ile başlar, odaklanma aşamasından geçip hafızaya sinmesi ile işlevini tamamlar.⁷¹

Mnemoteknikte bağdaştırma çalışmaları için alıştırma oluşturulurken, öğrencilerin odaklanmaları için zaman tanınması gerekmektedir. Psikolojideki 'algılama kısıtlaması' teorisine göre dikkat ve odaklanma en fazla 20 dakika sürmektedir. Daha uzun bir süre tek bir objeye odaklanmak zordur. Öğrencilerin kolayca odaklanabilmelerini sağlamak için öğretilen materyalin güncel, yeni ve ilgi çekici olması gerekir. Bunların hepsi motivasyonu artırır. Motivasyon ise öğrenim sürecini hızlandırır.⁷²

Sözcük öğretiminde öğrencinin odaklanmasını sağlamada 'bilgi kırması' tekniği oldukça etkilidir. Aynı bilginin birkaç bağdaştırma eşliğinde sunulmasına 'bilgi kırıklığı' denir.⁷³ Örneğin, bir sözcük birkaç bağdaştırma alıştırmasında kullanılabilir; alıştırma esnasında öğrenci dikkatini sözcüğün telaffuzuna, cümledeki yerine, anlamına, zıt ve eş anlamlılarına odaklar.

Bağdaştırma kurma aşamasında öğretmen, bağdaştırmayı kendisinin ya da öğrenci tarafından kurulması gerektiğine karar verir. Bağdaştırmayı öğretmenin kurması zaman kazandırır, ancak bağdaştırma kurmaya öğrencilerin de katılması onların derste daha aktif ve daha dikkatli olmalarını sağlar.

Öğrencilerin odaklanıp odaklanmamaları 'kenar etkisi'ni ortaya çıkarır. Sözcük öğretiminde 'kenar etkisi', sözcükleri ezberlerken herhangi bir düzen veya sıralama olmadan 'ilk duyma' ve 'az önce duyma' durumlarıdır. İlk öğrenilen sözcükler ile yeni öğrenilen sözcüklerin diğerlerine göre akılda çok iyi kaldığı bilinmektedir.⁷⁴

⁷¹Franz Lezer, **Trenirovkapamyati**, Moskva, Mir, 1979, s. 112.

⁷²Aleksey N. Leontyev, **a.g.e.**, s. 92.

⁷³Valeri A. Kurinskiy, **a.g.e.**, s. 305.

⁷⁴Robert L. Solso, **a.g.e.**, s. 410.

Bağdaştırmalar mnemoteknik çeşitlerinden biridir. Bağdaştırmalar, öğrenilen kavramın yada nesnenin zihinde bilinen bir sözcükle ses ya da anlam benzetimi üzerine kurulur. Bağdaştırmalar güçlü bir hayal gücünü gerektirse bile, sözcük öğretiminde bağdaştırmalar üzerine olan mnemoteknik sadece hayal gücüne dayalı bir öğretim şekli değildir. Bu teknikte beyin bilinen dili (ağırlıklı olarak anadili) hatırlama aracı olarak kullanılmaktadır.

Başlangıç seviyesi dil öğretiminde, öğrenilen dil ile anadile etkileşim süreci eşlik etmektedir. Yabancı dil öğretiminde anadilin kullanılması özellikle yeni sözcük öğretildiğinde aktif olarak uygulanmaktadır. Bunun nedeni yabancı dil öğretimine sözcüklerin teker teker öğretilmeye başlanmasıdır. Öğrenci bir sözcüğü ilk kez duyduğunda zihninde duyduğu sözcüğe dair kendi dilinde istemsiz bir çağırışım gerçekleşir. Bu durum zihinde farkında olunmasa da mnemotekniğin kullanılması anlamına gelmektedir. Nitekim, öğrenciler çoğu zaman farkında olmadan bu tekniği kullanırlar. Kısacası, dil ile düşünce arasında bir bağlantı oluşmaktadır.⁷⁵

Dilbilimci R.K. Minyar-Beloruçev çalışmasında düşüncenin yalnızca anadiliyle bağlantılı olduğunu savunur.⁷⁶ Rus psikolog Prof. Dr. B.V. Belyayev da düşüncenin öğrenilen yabancı dil ile bağlantı kurabildiğini söyler. Ona göre “yabancı dil öğretilirken öğrenciye o dilde düşünmek de öğretilmelidir.”⁷⁷

Rus bilim insanı ve psikolog N.İ. Jinkin'a göre:

“Düşünce, bir ulusal dilde değil, her insanın kendince ürettiği özel bir dilde gerçekleşmektedir. Dolayısıyla, yabancı dil derslerinde öğretmen o dilde konuşmayı öğretir, yabancı dilde düşünmeye de öğrenci

⁷⁵ A.e., s. 412.

⁷⁶ Rürük K. Minyar-Beloruçev, “Mehanizmi Pereklyuçeniya s Odnogo Yazıka na Drugoi v Usloviyah Bilingvizma”, **Psihologiya Bilingvizma**, S: 260, Moskva, MGPIİY im. M. Toreza, 1986, s. 33.

⁷⁷ Boris V. Belyayev, **Psihologičeskiye Osnovi Usvoyeniya Leksiki İnostrannogo Yazıka**, Moskva, Prosveşeniye, 1964, s. 106.

kendi dilini üreterek başlar. Ama aslında bu ürettiği dil mnemotekniğe bağlıdır.”⁷⁸

Yabancı dili öğrenirken öğrenci, düşünmeyi yeni bir dil sistemi üzerinden öğrenmektedir. Bu yüzden dil öğrenme basit mekanik bir işlem değil, zorlu psikolojik bir süreçtir.⁷⁹

Dil öğrenme sürecinin başlangıç seviyesinde öğrencinin yabancı bir dil temeli olmadığı için anadilini kullanılmak zorundadır. Yeni bir yabancı sözcük öğrenirken öğrenci farkında olmadanzihinde anadilindeki benzer sözcüklerle çağrışımlar yapmaya çalışır. Bu süreçte bağdaştırılan iki sözcüğün arasında herhangi bir anlam veya yapı benzeşmesi yoktur, sadece ses benzeşmesi kullanılmaktadır. Bu nedenle öğretmenin amacı, öğrencinin aklındaki sözcük ile onun kavramını birleştirmek olmalıdır.

2.4. Mnemoteknikte Belleğin (Hafızanın) Kullanılması

Kavramlar ansiklopedisinde bellek ve bellekte kayıt tanımı şöyle yapılmıştır:

“Bir insanın bilgileri unutma gibi bir problemi değil de dikkatsizlik problemi ortaya çıkar. İlk izlenim hafızaya özel bir şekilde kaydedilmez ise bellekten silinecektir. Normal şartlarda bilinçsiz bir insan duymadan dinler ve görmeden bakar denilebilir. Belleğe kayıt olma amacıyla hareket eden biri duygusal körlükten uzaklaşıp bilgilere odaklanarak onları kaydeder. Bu da ancak bilinci ve hafızayı geliştirmekle mümkün olur. Bu sebepten dolayı hafızanın en önemli dayanağı ilişkilendirir.”⁸⁰

Fakat yabancı dil öğreniminde hafızanın işlemesiyle öğrenme işlemi gerçekleşir. Öğrenim ve hafıza arasında ayrım vardır. Öğrenim, yeni bilgi ve becerilerin kazanımıdır. Hafıza ise aksine, önceden elde edilen bilgileri anımsama yeteneğine ilişkindir. Bazı durumlarda, hafıza öğrenilen sözcüğü belli bir süre için saklayıp, gerektiğinde o sözcüğü ortaya çıkarır. Bazı durumlarda ise, edinilen bilgiyi belirli bir saklama konumuna'

⁷⁸Nikolay İ. Jinkin, **Mehanizmireçi**, Moskva, APN RSFSR, 1958, s. 102.

⁷⁹İya E. Mamiyeva, **a.g.e.**, s. 104.

⁸⁰İhya Kavramlar Ansiklopedisi, (Çevrimiçi) <https://www.ihya.org>, 2 Şubat, 2019.

yönlendirir. Bu nedenle, bellekteki sözcüğün saklama konumundan çıkması için bir ipucuna ya da bağdaştırmaya ihtiyaç vardır.⁸¹

Yabancı dil öğretimi sürecinde sözcük öğretim tekniklerinden yararlanılmıyorsa, cümlelerin yapısına verilen önem kadar sözcüklerin yapısal ve anlamsal özelliklerine önem verilmediği söylenebilir. Sözcük ve anlamı arasında tamamen rastlantısal bir bağ vardır. Bu yüzden, sözcüklerin öğrenilebilmesi tamamen öğrencinin belleğine bağlıdır. Bununla birlikte sözcükleri öğretirken ya da öğrenirken kolaylık sağlayan yollardan yararlanılır. Bu yolları bulabilmek için belleğin işleyişine bakmak gerekir.⁸²

Jeanne Ellis Ormrod çalışmasında belleğin üç işleminden söz etmektedir:

1. *Bellekte Depolama*. Depolama, hafızaya yeni bilgi 'yerleştirme' sürecidir.
2. *Bellekte Kodlama*. Bilgi saklandıkça genelde bazı açılardan kodlanarak değişmektedir; bu kodlama süreci ise bilginin daha kolay saklanmasına yardımcı olmaktadır.
3. *Bellekte Geri Çağırma*. Önceden depolanan bilgilere 'ulaşma' ve böylelikle daha sonra bu bilgilerin kullanma sürecine 'geri çağırma'denir.⁸³

Üçüncü süreç Cüceloğlu'nun tarif ettiği 'buzdolabına' benzetilmektedir. Örneğin, öğrenilen sözcükler mutfaktaki buzdolabıyla ilişkilendirilir ve her derste konu üzerine öğrenilen sözcükler buzdolabının bir bölgesiyle (buzdolabının dış kapısı, iç kapısı, raflar, vb.) ilişkilendirilir. Sözcükler hatırlanması gerektiğinde buzdolabının bulunduğu mutfak düşünülür, buzdolabı göz önüne getirilir ve zihinde buzdolabının bölümleri akla getirilerek kavramlar hatırlanır. Böylece, bir kitabın bütün bölümleri, belirli bir bölgenin değişik kısımlarıyla ilişkilendirilebilir.⁸⁴

⁸¹Ormrod, **a.g.e.**, s. 221.

⁸²**A.e.**, s. 228.

⁸³**A.e.**, s. 222-223.

⁸⁴Doğan Cüceloğlu, **İnsan ve Davranışı**, İstanbul, Remzi Kitabevi, 1998, s. 36.

Fakat, dolapta kullanılmayan sözcüklerin dolaptan atılmaması için önemli bir kural vardır. Bu,'Tekrar Et' kuralıdır. Yeni öğrenilen sözcüklerin hafızada iyice yer etmesi ve kolaylıkla hatırlanabilmesi için tekrar edilmesi şarttır. Tekrar aşamasında seçici olunması gerekir; çünkü öğrenilen her şey belleği doldurmaktadır. Böylece, gerekli bilgiler kolaylıkla hafızada kalıp gerekli zamanda hatırlanmaktadır.⁸⁵

Belleğin işlenmesi dışında sözcük öğreniminde önemli olan belleğin uzun ve kısa süreli olarak ayrılmasıdır. Kısa süreli bellek, herhangi bir bilginin önem durumunu değerlendirirken, bilgiyi kısa süreli akılda tutabilmeyi sağlayan bir bellek sistemidir.⁸⁶

Kısa süreli bellekte kodlama aşaması daha çok dikkat ve algılama süreçleriyle ilgilidir. Nesnelerin kısa süreli belleğe girmesi 'duysal kod algılamasıyla' gerçekleşmektedir.⁸⁷

Kısa süreli bellekteki bilgiler 'sözel ya da sözel olarak kaydedilmektedir'.⁸⁸ Giren kayıtlar duysal yada sözel olarak kaydedilmektedir çünkü gelen bilgilerin aktarılma şekilleri görsel ve duysal olabilmektedir. Kısa süreli hafızanın depolama alanı sınırlıdır.

Kısa süreli bellekteki malzemeler kısa bir zaman aralığı için tutulmakta,telefon numarasını birkaç saniye anımsamak gibi çok sınırlı miktardaki bilgiyi içermektedir. Kısa süreli bellekteki bilgi konusunda birey her zaman bilinçlidir. Aksine, uzun süreli bellekteki malzemeler uzun bir süre için saklanır ve çok daha fazla bilgi içerir.⁸⁹ Tüm gerekli bilgiler kısa süreli hafızadan uzun süreli olana aktarılmalıdır. Eğer bilgi, kısa

⁸⁵ A.e., s. 39.

⁸⁶ Floyd E. Bloom, Arlyne Lazerson, Brain, **Mind and Behaviour**, New York, Times Books, 1988, s. 254.

⁸⁷ Richard C. Atkinson, Deborah S. Shiffrin, "Human Memory:a Proposed System and its Control Processes", **The Psychology of Learning and Motivation: Advances in Research and Theory**, S. 8, New York, Academic Press, s. 91.

⁸⁸ A.e., s. 92.

⁸⁹ Ormrod, a.g.e., s.234.

sürelî bellekten uzun süreli belleğe geçirilmezse, beyinde herhangi bir değişim gerçekleşmez. Bu tür aktarma "yineleme" yolu ile gerçekleşir.⁹⁰

Kısa süreli bellek, yaşanan an ile ilgilidir. Ancak, bilgilerin daha önceki deneyimlerle karşılaştırılmadığı ve çağrışımların işlemediği durumlarda, anımsama mümkün olmayacaktır. Bu karşılaştırma ve çağrışım sistemi, uzun süreli bellekte temsil edilmektedir.⁹¹

Uzun süreli bellek (bazı kaynaklarda 'kalıcı bellek' olarak adlandırılmaktadır), anıların depolama yeridir. Anıların anımsama yolları vardır. Anımsamayı etkileyen şeyler koku, görüntü yada ses olabilir.⁹²

Mnemoteknik de anılara sahip olma veya hayal kurmayla ilişkilidir. Beyin imgeyi kodlayarak önce kısa arkasından uzun süreli belleğe kaydeder.

Mnemoteknik kullanıldığında hafıza kaydı şu şekilde gerçekleşmektedir: Bir insan zihninde birkaç görsel imgeyi birleştirince, beyin bu bağlantıyı sabitlemektedir. Beyin ileriye dönük görsel imgelerin birini kullanırken hemen arkasından bir diğerini ortaya çıkarır. Bu işlem beynin kodlama yapmasından kaynaklanır. Beyin kodlaması görsel ve diğer imgeler aracılığıyla gerçekleşir.

Ayrıca, sözcük ezberleme konusunda uzun süreli hafızanın bir başka özelliği daha vardır. Ormrod, deneyler sonucunda uzun süreli hafızanın seçim yapma özelliğini keşfetmiştir. Seçim sürecinin büyük bir kısmı işleyen hafızaya yönlendirilmektedir. Bu nedenle yabancı dilde eş ve zıt anlamlı sözcük öğretimi önem kazanmaktadır. Bunun dışında öğrencinin kişisel ve kültürel özelliklerine bağlı olarak yürütülen tüm tahminler

⁹⁰Cüceloğlu, **a.g.e.**, s. 37.

⁹¹Ormrod, **a.g.e.**, s.235.

⁹²Cüceloğlu, **a.g.e.**, s. 38.

beyni çalıştırarak daha önce görülen veya öğrenilen uzun süreli hafızadaki depolanan sözcükleri canlandırmaktadır.⁹³

Yabancı dil öğretiminde öğrenci hafızasının kapasite ve zaman kısıtları düşünüldüğünde öğretmenin öğrenci için önemli bilgileri seçmesi gerekmektedir. Önemli olan bilgileri sürekli tekrarlamak ve eğitim materyallerini kullanmak da yabancı dil öğretimini kolaylaştırır.⁹⁴

Öğretmenin öğrenciyi yönlendirmesinin dışında bellekte özel işlemler de gerçekleşmektedir. Öğrenilen sözcükler yada kavramlar bellekte gruplandırılmaktadır. Bellekteki kavramlar belirli çerçevelerde gruplanmaktadır. Bilinçaltında yapılan bu gruplandırma anımsamayı kolaylaştırmaktadır. Bu durumda üç tür gruplandırma söz konusudur. Birinci tür gruplandırma, kavramın yapısal niteliğine göre yapılmaktadır.

Öğrenilen kavramlar yerine göre adlar, adılar, eylemler, ilgeçler gibi değişik gruplara ayrılabilir. Dil sorunu olan hastalar daha çok ad ve daha az eylem kavramları anımsayabilmektedirler.⁹⁵

İkinci tür olan kavram çağrışım çalışmalarında Rus psikolog A. Luria söz yitimi olan hastaların eylem türü kavramlardan çok, ad ve sıfatları anımsadıklarını belirtmektedir.⁹⁶ Bu tür hastalar verilen bir kavramı ad olarak kullanmayı yeğlemektedirler. Kavram o dilde eylem olsa bile hastalar ona yakın bir ad kavramı uydurmaktadırlar. Örneğin, Whitaker “read” (oku-eylem) kavramı verdiği halde, söz yitimi geçirmiş kişi, kavramı ad olarak algılamış ve “a read” biçiminde bir ad türetme yoluna gitmiştir.⁹⁷

⁹³Ormrod, **a.g.e.**, s. 236.

⁹⁴**A.e.**, s. 237.

⁹⁵Özden F. Ekmekçi, “Sözel Bellek ve Hatırlama”, **Dilbilim Araştırma Dergisi**, C. II, S.3, İstanbul, BÜTEK Yayınları, 1991, s. 50.

⁹⁶Aleksandr R. Luriya, **Vnimanıye i pamyat**, Moskva, MGU, 1975, s. 12.

⁹⁷Carl A. Whitaker, **Roots of Psychotherapy**, ABD, Blackiston, 1975, s. 264.

Çağrışım, yapısal gruplandırma çerçevesinde olduğu gibi konu açısından da yapılmaktadır. Örneğin, “el” kavramı işitildiğinde kişiler daha çok vücudun diğer organlarını anımsamaktadırlar. İkinci türdeki bu gruplandırmalar, yenilecek şeyler, insanlar, hayvanlar, bitkiler gibi konularda olabilir.

Üçüncü tür kavram gruplandırması da sesbilimsel yapıya dayalı olarak aynı sesle başlayan veya aynı sesle biten kavramlar olarak kendini göstermektedir.⁹⁸

Yabancı dil öğrenme süreci birçok yeni sözcüğün ezberlenmesini gerektirmektedir. Ezber süreci dili öğrenen için çoğu zaman en büyük engeldir. Öğrencilerin yabancı dile yatkınlığı ve hafıza kapasiteleri farklıdır. Bu durum, yukarıda belirtilen üç kavramı göze alarak bellek tarafından sözcüğü hafızada kaydetme sürecini birkaç aşamaya ayrılmasına neden olur.

Mnemotekniği uzun süreli hafızaya bağlayan önemli ve asıl nokta görsel canlandırmadır. Sözcük öğrenilirken, hafızaya yalnız sözel olarak depolanmamaktadır. Aynı zamanda görsel canlandırma yapılmaktadır. Bunlar şekillerin nasıl görüldüğüne ilişkin resimlerdir. Görsel canlandırma beyin bölgelerine dayanarak bilgilerin uzun süreli hafızada saklanması sağlanmaktadır.⁹⁹

Kısa ve uzun süreli belleklerin her biri sözcük öğretiminde ayrı bir yere sahiptir. Öğrenilen materyalkısa süreli hafızada işlem gördükten sonra ders esnasında aktif olarak kullanılıp tüm bilgileri 'gereklik süzgecinden' süzerek uzun süreli hafızaya göndermektedir. Böylece öğrencinin kalıcı bir kelime hazinesi oluşmaktadır. Sözü edilen her iki belleğin de işlevleri bilindiği takdirde kelime hazinesi ve derste çalışma kapasitesi artırılabilir.

⁹⁸Mark C. Baker, “The Lexicon: Some Psycholinguistic Evidence”, **Working Papers in Phonetics**, ABD, UCLA, 1974, s. 26.

⁹⁹Ormrod, **a.g.e.**, s. 245.

2.5. Yabancı Dil Olarak Rusça Derslerinde Kullanılabilecek Mnemoteknik Çeşitleri

Mnemotekniğin farklı sözcük sunumuna ve gruplara bölünmesine göre uygulanabilinecek türleribilinmektedir: *Anahtar Sözcüker (Çağırışım, Bağdaştırma, Fonetik Bağdaştırma)*, *Öykü Kurulması, Fonetik Benzetimi, Loci Tekniği (Cicero Tekniği)*, *Şifrelendirme, Sözcük Asma*. Bu hafıza tekniği çeşitleri sözcük öğretiminde uygulanabilmektedir. Bu uygulama öğrenilen dilin sözcük dağarcığını genişletmeye ve sağlamlaştırmaya yarar.

1. Anahtar Sözcükler (Çağırışım, Bağdaştırma, Fonetik Bağdaştırma)

İnsan hafızası genel olarak bağdaştırma aracılığıyla çalışmaktadır. Bağdaştırma, imajlar yada sözcükler arasındaki kısa süreli bağlantıdır.¹⁰⁰ Birkaç bağdaştırma çeşidi bilinmektedir: görsel, duysal, benzer-farklılık, zorluğa göre vs. Örneğin, kara bulutlar yağmurla, Barış Manço da çocuklarla bağdaştırılabilir.

Yabancı dil öğretiminde sözcükler arasındaki çağırışımı geliştiren Stanford Üniversitesi Profesörü R. C. Atkinson ve R. Raugh olmuştur. Atkinson anahtar sözcükleri ilk kez yabancı dil öğretiminde (yabancı dil olarak Rusça derslerinde) kullanmıştır.¹⁰¹ Bağdaştırma, akustik ve zihinsel bir bağlantı kurularak, öğrenilen dildeki sözcüğün anadildeki bir sözcüğe benzetilmesine dayanır.¹⁰² Wallace, bunu “anlam köprüsü oluşturma” olarak tanımlamaktadır.¹⁰³ Eğer bu köprü öğrencinin zihninde görüntülenebilirse, sözcük öğrenimi daha da etkili olmaktadır.¹⁰⁴

¹⁰⁰Richard C. Atkinson, M.R. Raugh, R.D. Schupbach, “Teacing a Large Russian Language Vocabulary by the Mnemonic Keyword Method”, **Instructional Science**, S. 6, No. 3, Springer, ABD, 1977, s. 391.

¹⁰¹**A.e.**, s. 391.

¹⁰²Paul Nation, Jonathan Newton, **a.g.e.**, s. 240.

¹⁰³ Rex E. Wallace, “Lexical relatedness, head of a word, and the misanalysis of Latin”, **Ohio State University Working Papers in Linguistics**, 1984, s. 33.

¹⁰⁴PavelLitvinov, **Kak Bystro Vyučit Mnogo Angliyskih Slov**, Moskva, Ayris Press, 2011, s. 48.

Litvinov'a göre, anahtar sözcük tekniğinde iç ve dış bağdaştırma belirlenir. Dış bağdaştırma hafızada yer alan bir olayı yada görüntüyü yeni bir kavramla birleştirmektir. Örneğin, yeni tanışılan bir insan bir ünlüye benzetilirse ya da adı ünlünün adına benziyorsa bilinen bilgi ile yeni bilgi arasında bağdaştırma oluşmaktadır. İç bağdaştırma sözcüklerin anlamlarına yada telaffuzuna önem vermektedir. Örneğin, mobilya denildiğinde akla yatak, dolap, sandalye ve masa gelir.¹⁰⁵

Mnemoteknik türü olarak anahtar sözcük, öğrenilmesi gereken yabancı dildeki sözcük ile anadildeki sözcüklerin ses benzerliğini gösteren, ses ve görüntü bağlantısını kurmaya dayalı bir uygulamadır. Sözcüklerin anlam bakımından ilişkili olmalarına gerek yoktur.

Örneğin, Rusça *банка* (*kavanoz*) sözcüğünün telaffuzu Türkçe *banka* sözcüğü ile benzerdir. Bir öğrenci, anahtar sözcük tekniğini kullanarak Rusça *банка* (*kavanoz*) sözcüğünü öğrenirken, kavanozun içinde bankaya para götürdüğünü tasavvur edip bu görüntüyü zihnine kaydederek bu sözcüğü akılda tutabilmektedir.

Bu tekniğin kullanılmasında dört unsurun bulunması gerekmektedir:

1. Bağdaştırılacak sözcük
2. İmgelenmiş olay, durum
3. Heyecan katma
4. Tekrar

Yukarıda verilen örneğin aşamalandırılmasında, bağdaştırılacak sözcük olarak *банка* (*kavanoz*) seçilmiştir. Daha sonra Türkçe *banka* sözcüğü ile bağdaştırılıp imgelenmiş bir olay kurulmaktadır: *Bozuk para dolu kavanozla bankaya girip, bankacıya bu para saydırılmaktadır*. Sperber, benzer seslerin birleştirilmesi sürecinde benzetilen sözcüklerin görsel belleğin yardımıyla desteklenmesi gerektiğini

¹⁰⁵ A.e., s. 73.

söylemektedir.¹⁰⁶ Öğrenilen sözcüğün anadilindeki benzer sese sahip sözcükle bağlanmasından sonra zihinde görsel bir imge oluşturulmaktadır. Hayaldeki olay ne kadar absürt ve komikse, sözcük zihne o kadar kolay yerleşmektedir. Dolayısıyla imgelenen olayların yada kavramların heyecan içermesi gerekmektedir. Son aşama öğrenilen sözcüklerin, bu çalışmanın bir önceki bölümünde incelenmiş olan Ebbinghaus eğirisine göre tekrar edilmesi gerekliliğidir.

Nation, oluşturulan görüntü ne kadar çarpıcı ve sıra dışı olursa tekniğin de o kadar etkili olacağını savunmaktadır.¹⁰⁷ Söz konusu absürt sunuma aşağıdaki örnek verilebilir: Rusça *колбаса* sözcüğünün, Türkçe ses benzeri *kolbastı* sözcüğüdür. Rusça *sucuk* anlamına gelen *колбаса* sözcüğü, Türkçe *kolbastı* sözcüğü ile desteklendiğinde kolbastı oyununun ellerde sucuklarla oynandığı düşünülürse ders ortamında eğlenceli bir durum ortaya çıkar. Bu tür eğlenceli anlatımların öğrencilerin zihninde uzun süre kalma olasılığı yüksektir.

Hatta bağdaştırılacak sözcük öğrenilen sözcükle ilişkinse, hatırlama süreci daha da hızlı olur. Bu durumda mnemoteknik kullanıldığında örneğin Rusça *уыба* (*kürk*) sözcüğünü *şubat* sözcüğüne benzeterek bağdaştırma kurulabilir. Öğretmenin amacı bu iki sözcüğü yapı ve anlam olarak bağlamaktır. Bu işlem şu şekilde gerçekleşmektedir: *ŞUBA*t ayında Rusya'da ancak *ŞUBA* soğuktan kurtarır. Konuyla ilgili benzer örnekler aşağıda gösterilmiştir:

- Rusça *tartışma* anlamına gelen *спор* sözcüğünün Türkçe *spor* sözcüğüyle söylenişi aynıdır. *Spor tartışması* olarak bağdaştırılabilir;
- Rusça *anne* anlamına gelen *мама* sözcüğünün Türkçe *mama* sözcüğüyle söylenişi aynıdır. *Anne bebeğe mama veriyor* olarak bağdaştırılabilir;
- Rusça *akordiyon* anlamına gelen *баян* sözcüğünün Türkçe *bayan* sözcüğüyle söylenişi aynıdır. *Akordiyon çalan bir bayan* olarak bağdaştırılabilir;

¹⁰⁶ Dan Sperber, On Verbal Irony, **UCL Working Papers in Linguistics**, C. I, London, University College Department of Phonetics and Linguistics: Linguistics Section, 1989, s. 82.

¹⁰⁷ Paul Nation, Jonathan Newton, **a.g.e.**, s. 280.

- Rusçayumruk anlamına gelen *кулак* sözcüğünün Türkçe *kulak* sözcüğüyle söylenişi aynıdır. *Kulağa yumruk atmak* olarak bağdaştırılabilir;
- Rusçakedi anlamına gelen *кот* sözcüğünün Türkçe *kot* sözcüğüyle söylenişi aynıdır. *Kot pantolonlu kedi* olarak bağdaştırılabilir;
- Rusçarüya anlamına gelen *сон* sözcüğünün Türkçe *son* sözcüğüyle söylenişi aynıdır. *Son rüya* olarak bağdaştırılabilir.

Bağdaştırma çoğu zaman sözcüğün yalnızca bir kısmıyla oluşturulur, çünkü iki farklı dilde birebir çağrışımları bulmak hem çok zordur bazen de olanaksızdır.¹⁰⁸ Özellikle Rusça ile Türkçe arasında ünlü uyumu farklılığı nedeniyle çağrışımlar üretmek kolay değildir.

Psikolog Robert Solso'ya göre, fonetik bağdaştırma yalın halde olan isme yada mastar formundaki fiille yapılması şart değildir. Aynı şekilde farklı halde bulunan isimlere, çeşitli fiil formlarına, ismin sözcük yapımı ekleri aldığı anda, kalıp söz öbeklerine bile uygulanabilmektedir.¹⁰⁹ Örneğin, *на заре* kalıbı edat + bulunma halindeki isim, Türkçe *nazar* sözcüğüyle, *верушь ли* kalıbı çekimi olan fiil + soru bağlacı, Türkçe *özverişi*li sözcüğüyle, *с собою* kalıbı edat + ile halindeki zamir, *soba* sözcüğüyle fonetik olarak bağdaştırılabilir.

Я вауу гуо (Ben sizin rehberinizim) - *Yavaş git* birebir ses benzetimiyle bağdaştırılabilir. Burada ezber yapılırken cümle yapısı da beyin tarafından kaydedilmektedir. Benzer biçimde *Я вошел (Ben girdim)* - *Yavaş olifadesi*yle bağdaştırılabilir. Ses ve anlam benzeşimine dair örnekler aşağıda gösterilmiştir:

- *Карандаш (kurşun kalem)* sözcüğü *kara taş* olarak ses olarak benzetilebilir ve anlamca da yakın olur. Bu tür sözcükler çoğu zaman ikinci aşamayı gerektirmez.

¹⁰⁸Robert L. Solso, **a.g.e.**, s. 401.

¹⁰⁹**A.e.**, s. 402.

- *Шашлык(kebab)* sözcüğü şiş anlamında ses olarak benzetilir ve anlamca da yakın olur.
- *Барсуk(porsuk)* sözcüğü *porsuk* anlamını taşıdığından ses benzetimi çok nettir.
- *Караван(kervan)* sözcüğü *kervan* anlamını taşıdığından ses ve anlam benzetimi taşımaktadır.
- *Сорочка (sarık)* sözcüğü *desarık* anlamını taşıdığından ses ve anlam olarak benzerdir.

Nadiren de olsa mnemoteknikte *heceleme bağdaştırılması* kullanılmaktadır. Bu uygulamayı her zaman yapmak kolay değildir. Ezber sürecini kolaylaştırmak amacıyla veya sözcüğün yapımına göre benzer bir sözcük yoksa, sözcük heceleme kullanılabılır. Her dilde Rusçaya benzer harflerden oluşan benzer yada sürekli tekrarlanan heceler bulunmaktadır. Sözcüğü hecelere bölerek, o heceleri içeren Türkçe karşılık sözcükler bir araya getirilmektedir. Bu bağdaştırma yolu daha uzun ve kapsamlıdır, genellikle öğrenilmesi zor sözcükler için kullanılmaktadır.

Örneğin, *havuç* anlamına gelen *морковка* sözcüğü, Türkçe *mor kova* sözcükleri ile fonetik olarak bağdaştırılabilir. Bu durumda “mor kovanın içindeki havucu” düşünerek sözcükler arasında bir bağlantı kurulabilir. Verdiğimiz örnekte heceler sözcükle neredeyse birebir uymaktadır.

Yele anlamına gelen *зруба* sözcüğü *зру* ve *ба* hecelerine bölünerek, Türkçede aynı heceleri içeren *gri* ve *valiz* sözcükleriyle bağdaştırılabilir. Söz konusu örnekte seçilen Türkçe fonetik benzetme şu şekilde yapılabilir: *Gri valizini toplayıp atın yelesini taramaya gitti.*

Bazı durumlarda uzun bağdaştırmalar da söz konusudur. *Sadaka* anlamına gelen *подаяние* sözcüğü hecelenirse, *ПО-ДА-Я-НИ-Е*: *POLis DALış YARışmasında Nİşanlısını Yendi* gibi bir cümle örneğiyle bağdaştırılabilir. Benzer örnekler aşağıda gösterilmiştir:

ТА-РА-КАН (hamam böceği): TAylan RANa'ya KANmaz

KA-ЧЕ-ЛЯ (salıncak): KAdir'e ÇElık LAzım

KA-PE-TA (fayton): KAYnarREçelTAşıyor

Jeanne Ormrod *Anahtar Sözcük* yaklaşımını sözel ara buluculuğun ve görsel imgelemin birleşimi olarak tanımlamakta ve bunun iki basamaktan oluşması gerektiğini söylemektedir:

- Anlamı ve telafuzuyla benzerlik gösteren sözcüğün görsel imgesini oluşturma;
- Yabancı sözcüğün telaffuzuyla benzer olan sözcük ve sözcük grupları.

ŞEMA 6. ANAHTAR SÖCÜK YAKLAŞIMI ÖRNEĞİ 1. SOMUT ANLAMLI SÖZCÜKLER

Rusça Sözcük	Türkçe Karşılığı	Anahtar Sözcük	Görsel İmgeleme
<i>Дерево</i>	<i>Ağaç</i>	<i>Dere</i>	<i>Derede ağaç yükseliyor</i>
<i>Словарь</i>	<i>Sözlük</i>	<i>Slav</i>	<i>Slav dilleri sözlüğü</i>
<i>Ковер</i>	<i>Halı</i>	<i>Cover</i>	<i>Ковер covers the floor</i>

Yalnızca somut objelerin görselleştirilebiliyor olmasına karşın, somut bir nesneyle temsil edilmesi koşuluyla, bu yaklaşım daha soyut sözcükler için de kullanılabilir.

ŞEMA 6. ANAHTAR SÖCÜK YAKLAŞIMI ÖRNEĞİ 1. SOYUT ANLAMLI SÖZCÜKLER

Rusça Sözcük	Türkçe Karşılığı	Anahtar Sözcük	Görsel İmgeleme
<i>Хвалить</i>	<i>Övmek</i>	<i>Veli</i>	<i>Veli'yi övdüler</i>
<i>Тоска</i>	<i>Üzüntü</i>	<i>Tas</i>	<i>Üzüntüden bir tas dondurma yedim</i>

Ormrod'a göre, öğretmenler, öğrencileri görsel imgelemelere dayalı hatırlatıcıları kullanmaları konusunda teşvik ederken üç şeyi dikkate almalıdırlar:

1. Birçok öğrencinin etkili imgelemler üretemeyecekleri ve böylece imgeleri oluşturabilmek için bazı resimlere ihtiyaç duyacakları;
2. İki madde arasında kurulan bağlantıyı hatırlamada etkili olacak imgelem için, bu iki maddenin etkileşimde oldukları bir imgenin içerisine yerleştirilmesi gerektiği;
3. Görsel imgenin ayrıntıları çok iyi koruyamaması.¹¹⁰

Öğretim sürecinde bağdaştırma (anahtar sözcükler) kullanıldığında bazı hususların göz önünde bulundurulması gerekmektedir. Birincisi, bağdaştırma yolu ile bulunan sözcük çoğu zaman fonetik olarak öğrenilen sözcüğe tam olarak uymamaktadır ve bundan kaynaklanan yanlış telaffuz gibi fonetik sorunlarının ortaya çıkmasına neden olabilir. İkincisi, soyut anlam taşıyan sözcükler için kullanılması zor olan bir teknik olmasıdır.¹¹¹

Böylece bağdaştırmada yeni öğrenilen sözcüğün içeriğiyle, bilinen sözcüğün sesi arasında bir köprü oluşturulmaktadır.¹¹²

2. Öykü Kurulması

Öykü kurma uygulaması için öğrenilecek olan sözcüklerin konuya göre seçilmesi gerekmektedir. Belirlenen sözcüklerle kısa bir öykü oluşturulup anadilindeki tercümesiyle göz önünde canlandırma yapılır (kısa bir video da gösterilebilir).

¹¹⁰Ormrod, **a.g.e.**, s.393.

¹¹¹Svetlana İ. Togoeva, **Psiholingvistiçeskoye issledovaniye strategiy identifikatsii znaçeniya slovesnogo novoobrazovaniya**, Doktora Tezi, Saratov, SGU im. Çernişevskogo, 1988, s.70.

¹¹²Sigbert Latzel, **Die Deutschen Tempora Perfect und Präteritum**, München, MaxHeuber, 1993, s. 193.

Canlandırılan öykü mantıklı ya da absürt olabilir. Nitekim, öyküdeki absürt durumlar akılda daha kalıcı olabilmektedir.¹¹³

Örneğin, *Otelde* konusu üzerine çalışılırken tematik sözcükler bir araya getirildiğinde kafiyeli örnek bir öykü yaratılabilir:

Дама въехала в отель, попросила принести:

Ключ от комнаты, воды,

Ужин в номер и цветы.

Где здесь лобби? Где мой гид?

Где бассейн и что за вид?

(Otele giren bayan suyun, odanın anahtarının

Odaya yemeğin, çiçeğin

Getirilmesini istedi.

Lobby nerede? Rehberim nerede?

Havuz nerede? Bu nasıl bir manzara? sorup duruyordu.)

Tüm sözcükler bir aradayken ilk önce onların sırlaması, daha sonra da anlamın çok net akılda kalması amaçlanmaktadır.

3. Fonetik Benzetimi

Mnemotekniği kullanabilmek için bazı hazırlıkların yapılması gerekmektedir. Bu çalışmada söz edilen sözcük gruplandırılması fonetik açıdan da yapılmaktadır.

¹¹³Litvinov, a.g.e., s. 26.

Mnemotekniğin öykü uygulamasında kullanılabilmesi için öğrenilen sözcükler fonetik olarak gruplara bölünmektedir:¹¹⁴

a) Tek ses değişimine göre:

Рука - мука(ruka-muka) / носить - косить (nosit-kosit) / круг - друг (krug-drug) / орех - грех (oreh-greh) / копать - купать(kopat-kupat)/ парик - Париж (parik-Parij) / восток - росток (vostok-rostok) / волна - война (volna-voyna)

b) İlk iki yada üç harfin aynı kalması:

Парашиют - парашлан (paraşüt-paraplan) / укусить - просить (ukusit-prosit) /панорама - панно - паника - пансион - пантера (panorama-panika-pansion-pantera) / консервы - консерватория - обсерватория (konservi-koservatoriya-observatoriya) / лежать - рожать (lejat-rojat)

Fiillerin tamamlanmış halleri için çok etkili bir uygulamadır:

Оторвать - отобрать - отомстить - отослать (otorvat-otobrat-otomstit - otoslat); Перестать - переслать - передать - перечитать (perestat - pereslat - peredat - pereçitat); Урвать - ударь - убежать -увезти - уползти (urvat - udrat - ubejat - uvezti - upolzti)

Dilbilimci Pavel Litvinov tarafından sunulan bu tür fonetik grupların, mnemotekniğin öykükurma uygulamasında kullanılması oldukça verimlidir:

Иван оторвал часть документа, директор отобрал её, и, чтобы отомстить, отослал Ивана в другой город на службу. (İvan belgenin bir parçasını yırttı, müdür bu parçayı elinden çekti ve İvan'ı göreve diğer şehre gönderdi.)

¹¹⁴A.е., s. 25.

Она **перечитала** письмо, **перестала** плакать и **переслала** его обратно.(O mektubu tekrar okudu, ağlamayı bıraktı ve onu geri gönderdi.)

Цыган **урвал** кусок хлеба и **удирал** полдня, в итоге он все-таки **убежал**, а точнее **уполз**. (Çingene bir parça ekmek kapıp yarım gün kaçıyordu, sonunda kaçtı, daha doğrusu sürünerek gitti.)

Öykünün şiirsel üslupla sunulması da olasıdır:

Как огромная **волна**, на землю движется **война**! (Büyük bir dalga gibi dünyaya savaş geliyor.)

Прикупил старик **парик** и приехал к нам в **Париж**. (İhtiyar peruk alıp yanımıza Paris'e geldi)

Если в воду упаду, то мой лучший **друг**, и не думая совсем бросит в речку **круж**.(Suya düşersem, en iyi dostum hiç beklemeden nehre can simidini atar.)

c) Yabancı dillerdeki sözcüklere benzerlik:

Rusçaya yabancı dillerden giren sözcükler, sözcük öğretim sürecini kolaylaştırmaktadır. Dil öğretiminin ilk aşamasında birçok dilde bilinen sözcükler verilerek öğrencilerin sözcük dağarcıkları genişletilmektedir. Örneğin, birebir fonetik ve anlam benzerliği olan sözcükler (*минималист* – *minimalist*, *интернет* - *internet*, *трафик* - *trafik*), kısmi benzerlik içeren sözcükler (*инфекция* - *enfeksiyon*, *миниатюра* - *miniatur*, *культура* - *kültür*).¹¹⁵

Yabancı dilden alıntı sözcüklerin öğrenilen dilde karşılığı varsa, söz konusu yabancı sözcükler öğretim aracı olabilmektedir. Bir başka deyişle, yeni sözcüğün ve yapımının, açıklama aracılığıyla öğrenilmesi mümkündür.¹¹⁶ Rusça'ya yabancı dillerden

¹¹⁵Svetlana İ. Togoeva, **a.g.e.**, s. 66.

¹¹⁶**A.e.**, s.66

giren sözcük örnekleri ve Rusça karşılıkları şunlardır: *имидж - стильодежды, офлайн - не в сети, смартфон - умный телефон, дедлайн - крайний срок, бутик - дорогой магазин, гаджет - электрическое устройств.*

ç) *Sözel Arabuluculuk (Sözcük Kökeni Benzetimi ve Anlam Benzetimi):*

Jeanne E. Ormrod çalışmasında mnemotekniğin *Sözel Ara Buluculuk* uygulamasından söz etmektedir. Ara bulucu sözcük, fonetik olarak çıkardığı sestten öğrenilen sözcüğü hatırlatmaktadır. İki sözcüğü yada düşüncüyü birbirine bağlayan söz öbeğine ara bulucu denir.¹¹⁷

Örneğin, Rusça *Yemekhane* anlamına gelen *столовая* sözcüğü, *стол (masa)* ara bulucusu aracılığıyla hatırlanabilmektedir.

ŞEMA 8. SÖZEL ARA BULUCULUK

Rusça	Türkçe	Ara bulucu
<i>Соловая</i>	<i>Yemekhane</i>	<i>Стол</i>

Sözcük yapımını ve öğretimini inceleyen Rus dilbilimci Svetlana İ. Togoyeva sözcük kökenine göre yeni sözcüklerin türetilmesine dair öğretim uygulaması yapmaktadır:

- yeni sözcüğün ve yapımının daha önce bilinen sözcük aracılığıyla öğrenilmesi: *велосипед – велосипедист, груз - грузовик, грузчик, учить - учитель;*
- yeni sözcüğün ve yapımının anlam çıkarmasıyla öğrenilmesi: *снегоход = ходит по снегу, снегопад = падает снег, мясорубка = рубит мясо, электромобиль = электрический автомобиль, пылесос = сосет пыль;*
- yeni sözcüğün ve yapımının, anlamı yakın olan yada eş anlamlı sözcükler aracılığıyla öğrenilmesi: *ходьба – ходить, обувь, сапоги, лапти, ноги, дорога;*

¹¹⁷Ormrod, a.g.e., s.392.

заболевание - заболеть, больница, врач, лекарства, болеть; образование - университет, занятия, книги, изучать, учиться;

- yeni sözcüğün ve yapımının, benzer dilbilgisi yapımı yardımıyla öğrenilmesi: *конфликтология–морфология, социология; экстраординарный - экстравагантный; подсвечник - подстаканник, подпородок, подосиновик; гидроскутер - гидрометр, гидромотор; подставка - отставка, доставка;*¹¹⁸

Fonetik blokların oluşmasıyla sözcükler kolayca okunur, kafiye oluşur ve aynı seslere rastlanan yeni sözcükler daha rahat algılanır.

4. Loci Tekniği (Cicero Tekniği)

“Loci” sözcüğü, Latince *locus* - “yer, alan” anlamına gelmektedir.¹¹⁹ Bu teknik zihinsel ve resimsel bir bellek tekniğidir. Mnemoteknik uzmanı Ziganov, Cicero'nun bu tekniği önemli konuşmaları için kullandığından tekniğin adının Cicero Tekniği olarak yerleştiğini söylemektedir.¹²⁰

Söz konusu teknik psikolojik olarak belirlenmiş bir mekâna ilişkin sözcüklerin, imgelerin, kavramların ve düşüncelerin hatırlanmasını sağlamaktadır. İlgili mekânın içindeki krokisi ezberlenmektedir. Bu tekniği kullanmak için belirlenen gezi krokisinde karşılaşılan eşyalar akılda tutulmaktadır. Her eşya ile ilgili öğrenilen sözcüğü bağdaştırarak ve zihinde canlandırarak, mekânın içindeki yolu geçmek gerekmektedir. Başka bir deyişle, birbinanın içinde dolaşıldığı zihinde canlandırılmak suretiyle her bir odadaki sözcük ve tümceler anımsanmaya çalışılır.¹²¹

¹¹⁸Togoeva, **a.g.e.**, s. 67.

¹¹⁹İhya Kavramlar Ansiklopedisi, (Çevrimiçi) <https://www.ihya.org>, 2 Şubat, 2019.

¹²⁰Marat A. Ziganov, Vladimir A. Kozarenko, **a.g.e.**, s. 29.

¹²¹**A.e.**, s. 33.

Loci tekniğinin kullanımı geri çağırma aşaması olarak bilinmektedir. Bilgiler, hafızada kaydedildikten sonra gerekli zamanda geri çağırılabilir. ¹²²

Bu teknik daha çok sözcüklerin kendilerine değil, öğrenilmesi gereken sözcük çeşidine ve sıralamasına odaklanmaktadır. Fakat bu tekniğin sözcük öğretimi için daha etkili kullanılabilmesi için bağdaştırma uygulamasıyla birleştirmelidir. Örneğin, *Yiyecek* konusuyla ilişkili sözcüklerin ezberlenmesi gerektiğinde, bu sözcükleri birbirine bağlamak için 'Cicero Sarayında'¹²³ tek tek yerler (noktalar, eşyalar) belirtilerek bir yol çizilmektedir:

Ezberlenecek sözcükler: 1. Сахар, 2. Морковь, 3. Соль, 4. Мясо, 5. Бананы

Belirlenen noktalar (yerler, eşyalar): 1. Yatak, 2. Sandalye, 3. Mutfak, 4. Masa, 5. Koridor

Evdeki objeleri öğrenilecek olan sözcüklerle bağlanacak, ne kadar detaylı bilgi hatırlanacaksa, o kadar detaylı yol çizilmektedir. Bağdaştırmalar canlı ve sıradışı olduğunda daha etkili bir şekilde öğrenilebilmektedir:

1. *Yatağa şeker (сахар) dökülmüş yatamıyorum.*
2. *Kalkıp sandalyeye oturacaktım orada da mor kovada морковка duruyor.*
3. *Mutfaka girdim, sol dolabından üzerime соль döküldü.*
4. *Dönüp masaya baktım, masada мясо varmış.*
5. *'Bana ne?' diyip koridora çıktım, orada maymun бананы yiyor.*

5. Şifrelendirme

¹²² Charles P. Thompson, "A language Effect in Voice Identification", **Applied Cognitive Psychology**, C.I, S.2, ABD, Wiley Press Room Yayınevi, 1987, s. 194.

¹²³Loci Tekniği kullanıldığında, zihinde canlandırılan yapı, oda ya da ev Cicero Sarayı olarak bilinmektedir. (Bkz. İhya Kavramlar Ansiklopedisi, (Çevrimiçi) <https://www.ihya.org>, 2 Şubat, 2019.)

Şifre Tekniği, öğrenilmesi gereken sözcükleri kısaltma yada rakam haline getirerek şifre oluşturma ile gerçekleşmektedir. Bu teknik, rakamlar kullanılırken öğretmen odaklı öğretimi ve ön hazırlık gerektirmektedir, çünkü şifrelendirilmiş sözcüklerin önceden hazırlanıp öğrencilere sunulması gerekmektedir.¹²⁴

Şifreleme için harfler kullanıldığında herhangi bir ön hazırlık gerekmemektedir. Öğrenilecek sözcükler ilk harf yada sadece sessiz harfler kalacak şekilde kısaltılmaktadır. Bu şifreler ipucu olarak kullanılmaktadır. Örneğin,

Мама купила в магазине колбасу, сыр, хлеб и торт. Сегодня вечером к нам придут гости, потому что у папы день рождения. В качестве подарка я спою папе мою любимую песню. (Anne marketten sucuk, kaşar, ekmek ve pasta aldı. Bu akşam misafirlerimiz gelecek, çünkü bugün babamın doğum günü. Hediye olarak babama en sevdiğim şarkımı söyleyeceğim.)

Bu metinde öğrenilmesi gereken yeni sözcükler aşağıdaki gibi kodlanabilecektir:

Колбаса K / сыр S / хлеб H / торт TT / день рождения DR / в качестве V KÇ

Мама купила в магазине K S H T. Сегодня вечером к нам придут гости, потому что у папы DR. V KÇ подарка я спою папе мою любимую песню.

Kısaltılmış ve şifre haline getirilmiş yeni sözcükler öğrencilere ipucu vererek sözcüğün hatırlanmasını sağlamaktadır.

6. Sözcük Asma

Sözcük Asma yaklaşımı, bir listedeki maddelerin birbiriyle olan anlamsal bağlantılarını kurarak, onların kalıp şeklinde öğrenilmesini ve kullanılmasını sağlamaktadır. Daha önce öğrenilmiş olan sözcükleri anlamsal olarak yeni öğrenilen sözcüklere bağlayan kalıplara *Sözcük Asması* denir. Söz konusu bağlamalar görsel

¹²⁴İya E. Mamiyeva, a.g.e., s. 130.

imgeleme yoluyla da gerçekleştirilebilmektedir. Kalıbın 'askıları' daha önce bilinen sözcüklerdir.

Bu yaklaşımın konuyu daraltma aşamalarında kullanılması etkilidir. Örneğin, *Kıyafetler* konusunun detaylandırma aşamasındaki *Sözcük Asma* uygulaması aşağıdaki gibidir:

Daha önce bilinen sözcükler (askılar): *куртка, блузка, брюки, рубашка, ботинки.*

Öğrenilecek sözcükler: *рукав, пуговица, замок, воротник, шнурки.*

Cümleler yada kalıplar içinde sözcüklerin birbirine cümle yada ad tamlaması olarak bağlanması gerekir (verilen bağlamalar resim eşliğinde de verilebilir):

- *У куртки длинные рукава / Рукав куртки;*
- *У блузки оторвалась пуговица / Пуговица блузки;*
- *Замок на брюках сломался / Замок на брюках;*
- *У рубашки грязный воротник / Воротник рубашки;*
- *На ботинках оранжевые шнурки / Шнурки от ботинок.*

Görüldüğü gibi, sözcük öğretiminde mnemotekniğin çeşitli uygulamaları bulunmaktadır. Anahtar sözcükler aracılığıyla bağdaştırma kurarak, öğrenilen sözcükleri öykü haline getirerek, fonetik benzetimler yaparak, 'Cicero Saraylarını' canlandırılarak, şifreler oluşturarak ve sözcük asma tekniğini kullanarak sözcük öğrenim süreci daha etkili olmakta ve kolaylaşmaktadır. Öğrenime heyecan katan söz konusu mnemoteknik uygulamaları, hafızanın özelliklerinden ve işlemlerinden yararlanmaktadır.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

YABANCI DİL OLARAK RUSÇADA MNEMOTEKİNİN UYGULAMA YÖNTEMİ

Araştırmanın 3. bölümünde incelenen sözcük öğretim tekniği olan mnemotekniğin uygulamasına, verilerin toplanıp çözümüne ve yorumlanmasına yer verilmiştir.

3.1. Araştırma Modeli

Bu çalışmada, Stanford Üniversitesi Profesörü Dr. Richard C. Atkinson'un mnemoteknik uygulama modeli kullanılmıştır. Deney Stanford Üniversitesi'nde Yabancı Dil Olarak Rusça dersleri çerçevesinde gerçekleştirilmiştir. 3 günlük deney için eşit olarak paylaşılacak üzere öğrenilmesi gerekentoplam 120 Rusça sözcük alınmıştır. Günlük öğrenilmesi gereken 40'ar sözcük eşit olarak 2 gruba paylaştırılmıştır. Birinci grupta mnemoteknik uygulaması aracılığıyla sözcük öğretimini gerçekleştirilmiştir. İkinci grup, sözcüklerin düz liste halinde tercümeleriyle sunulduğu kontrol grubudur.

Deney başlamadan önce öğrenci çalışma gruplarına mnemotekniğin genel tanımı verilmiş ve öğrenciler tekniğin kullanımı hakkında bilgilendirilmişlerdir. Dersin ilk 15 dakikasında öğrenciler bilgisayar aracılığıyla öğrenilmesi gereken yeni sözcükleri ekranda görerek, kulaklıktan 3 kez telaffuzlarını duyduktan sonra sözcüğün tercümesini ekranda görmüşlerdir. Mnemotekniği kullanılan sözcükler, ekranda öğrencilerin anadilleriyle bağdaştırılan sözcükler ile parantez içinde açıklanarak verilmiştir. Böylece, öğrencilerin 3 günde 120 yeni sözcük görmeleri sağlanmıştır.

3 gün içinde toplam 3 ders yürütülmüştür. Her dersin sonunda ilk test yapılmış, üçüncü dersten 7 gün sonra son test uygulanarak sunulan sözcüklerin akılda kalma oranı hesaplanmıştır.¹

3.2.Çalışma Grubu ve Ders Planı

Bu çalışmanın mnemoteknik uygulaması İstanbul Üniversitesi Rus Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı 2018-2019 eğitim-öğretim yılı Bahar döneminde, toplam 18 kişi olmak üzere 4. yy. öğrencileriyle yürütülmüştür. Deney müfredat çerçevesinde“Rusça Kompozisyon 2 (Yazılı ve Sözlü)” adlı,1 saat 25 dakika süren derste gerçekleştirilmiştir. Denemenin ilk testi aynı dersin sonunda yapılmış, son testi ise 7 gün sonra aynı dersin ilk 10 dakikasında aynı çalışma grubunda yapılmıştır.

Yukarıda belirlenen çalışma grubun deneyi, bahar dönemindeki ders programında belirlenmiş olan *Sağlık* konusu üzerine Prof.Dr. Türkan Olcay'ın *Razvitiye Reçi. Çast I²* ders kaynağı kullanılarak yürütülmüştür.

Bu çalışmanın deneysel uygulaması aşağıdaki plan çerçevesinde yürütülmüştür:

1. Öğrencilerle tanışma. Uygulanacak teknik ile ilgili öğrencilerin bilgilerinin olup olmadığını öğrenme, mnemoteknik konusunda öğrencileri bilgilendirme.
2. Ders konusunun açıklanması.
3. Metin okuma öncesi toplam 40 sözcükten oluşmak üzere iki eşit sözcük grubunun sunulması. Birinci sözcük grubunun mnemoteknik aracılığıyla, ikinci sözcük grubunun düz liste halinde sunulması.
4. *Sağlık* konusu ile ilgili metnin okunması. Metinde rastlanan yeni sözcüklerin kullanılan dilbilgisi formları ve diğer cümle öbekleriyle

¹Richard C. Atkinson, M.R. Raugh, R.D. Schupbach, “Teacing a Large Russian Language Vocabular yby the Mnemonic Keyword Method”, **a.g.e.,Instructional Science Dergisi**, S. 6, No. 3, Springer, ABD, 1977, s. 393.

²Türkan Olcay, **Razvitiye Reçi. Çast I**, İstanbul,İ.Ü.: Edebiyat Fakültesi Yayınları, 2003, s. 129.

kullanım şekillerine göre işaretlenmesi. Gerektiğinde farklı kullanım şekillerinin gösterilmesi.

5. Okunmuş metin ve yeni sözcükler üzerine alıştırma yapma.
6. *Sağlık* konusunda tartışma yapılması ve diyalog kurulması.
7. İlk testin uygulanması.
8. 7 gün sonra ders başında son testin uygulanması.

3.3. Uygulama. Yeni Sözcüklerin Sunulma Şekli ve Sıralaması

Daha önceki bölümlerde açıklandığı üzere, yeni sözcükler iki farklı şekilde sunulabilmektedir; metinden sözcüğe (metni okurken yeni sözcükler çıkartılmaktadır) ve sözcüklerden metine (metin öncesi sözcük listelerin verilmesiyle gerçekleşmektedir). Mnemotekniğin kullanımı ile daha net sonuçların olacağı düşünülerek, yeni sözcükler çalışma grubuna metin öncesi sözcük listeleri halinde sunulmuştur. Sözcükler metin öncesi görüldüğü için, metin okuma ve alıştırma yapılma aşamasında bu sözcükler öğrencilere tanıdık gelmektedir.³

Kullanılan tekniğin Rusça derslerindeki sözcük öğretiminde etkili olup olmadığını ortaya koymaya yönelik, deney dersinde sunulmuş olan sözcükler iki gruba bölünmüştür; mnemotekniği kullanarak sunulan sözcükler ve kontrol grubu sözcükleri. Söz konusu gruplar eşit ağırlıklı, aynı konuda ve toplam 40 sözcük olmak üzere eşit sayıda verilmiştir. Sözcükler mnemoteknik aracılığıyla sunulmadan önce 3 gruba ayrılmıştır:

1. Türkçe sözcüklerle ses bağdaştırılması (örneğin, *кашель* - kaş, el);
2. Rusçada daha önce öğrenilmiş olan sözcüklerle bağdaştırma (aynı kökten oluşan sözcükler) (örneğin, *лёгкие* akciğer - *лёгкий* hafif);
3. Türkçeye çevirildiğinde fonetik olarak benzer sözcükler (örneğin, *инфекция* - enfeksiyon).

³İya E. Mamiyeva, *Mnemotekniçeskiye Priyomy Raboti s Leksikoy na Zanyatiyah po Russkomu Yazıku kak İnostrannomu*, Moskva, MGU, 2012, s. 91.

Aşağıda mnemoteknik uygulamalı sözcükler Şema 9'da, kontrol grubu sözcükleri Tablo 3'te verilmiştir:

ŞEMA 9. MNEMOTEKNİK UYGULAMALI SÖZCÜKLER

	<i>Öğrenilen sözcük</i>	<i>Tercüme</i>	<i>Bağdaştırma</i>
1	Боль	Ağrı	<i>bol bol</i> ağrı
2	Болеть- заболеть	Hasta olmak	hastayken <i>bol et</i> yemen lazım
3	Простуда	Soğuk algınlığı	1) Rusçada bilinen sözcük ile bağdaştırma: <i>простая простуда</i> - basit bir soğuk algınlığı, 2) Türkçe ses benzetimi: <i>pirasa</i> yemeği soğuk algınlığına birebir
4	Врач	Doktor	Doktorumuz <i>vir vir</i> eder <i>aç</i> dolaşır
5	Кашель	Öksürük	Öksürürken <i>kaş</i> ların kalkar, <i>elinle</i> ağzını kapatırsın
6	Капли в нос	Burun damlası	<i>Kapta</i> burun damlası
7	Полоскание	Gargara	<i>Пол Аляски</i> полоскает горло
8	Постельныйрежим	İstirahat	1) Yatakta <i>pasta</i> yiyeceğim. 2) <i>Pastel</i> boya yatağa döküldü
9	Насморк	Nezle	Nezleyken <i>нос mor</i> oluyor
10	Чихать - чихнуть	Napıştırmak	<i>Çiğ nohut</i> napşırtıyor.
11	Лекарство	İlaç	<i>Kars</i> 'tan gelen ilaç
12	Синяк	Morarma	<i>Sinek</i> gözümü morarttı
13	Рана	Yara	<i>Rana</i> yaralanmış
14	Лёгкие	Akciğer	<i>Лёгкие лёгкие</i> (hafif akciğer)
15	Слабость	Halsizlik	<i>Sıla bastı</i> yere ve halsiz düştü
16	Ослабевать	Güçsüzleşmek	<i>Ah Sıla be!</i>
17	Профилактика	Önlem	<i>Profilo</i> AVM'de hastalık önlemesi yapılıyor
18	Инфекция	Enfeksiyon	<i>Enfeksiyon</i>
19	Сироп	Şurup	<i>Serap</i> şurup içiyor
20	Тошнить	Mide bulanıyor	<i>Taş netolaraksuya</i> düştü

ŞEMA 10. KONTROL GRUBU SÖZCÜKLER

	<i>Öğrenilen sözcük</i>	<i>Tercüme</i>
1	Чувствовать себя	Kendini hissetmek
2	Бледный	Solgun
3	Знобит	Üşümek
4	Приём	Randevu
5	Больница	Hastane
6	Жаловаться	Şikayet etmek
7	Осмотр	Muayene
8	Температура	Ateş
9	Нет сил	Bitkinlik
10	Поправляться - поправиться	İyileşmek
11	Жидкость	Sıvı
12	Прививка	Aşı
13	Укол	İğne (tıbbi iğne)
14	Царапать - поцарапать царапина	Yırtmak (vücudu)
15	Выздоровливать - выздороветь	İyileşmek
16	Кровь	Kan
17	Пластырь	Yara bandı
18	Течь - потечь	Akmak
19	Ожог	Yanık
20	Ударять - ударить	Vurmak

3.4. Verilerin Toplanması ve Değerlendirilmesi

Tüm hesaplamalar Prof.Dr. Richard C.Atkinson'un Stanford Üniversitesi'nde uyguladığı deneyin hesaplama modeline göre yapılmıştır.

Bu çalışmada her bir öğrenciye mnemoteknik uygulamasıyla sunulan sözcük sayısı 20 olmak üzere, 18 kişiye toplam 360 sözcük sunulmuştur. Aynı şekilde kontrol grubu sözcüklerinin sayısı da toplam 360'tır.

Şema 12 ve 13'te görüldüğü gibi, ilk test sonucunda 18 kişinin doğru hatırladığı toplam sözcük sayısı 302 (oran olarak 360 sözcüğün %83,8), kontrol grubundan hatırladığı sözcük sayısı 208'dir (oran olarak %57,7). Böylece, mnemoteknik uygulandığında ezberlenen sözcük sayısı kontrol grubuna göre %26,1 daha fazladır.

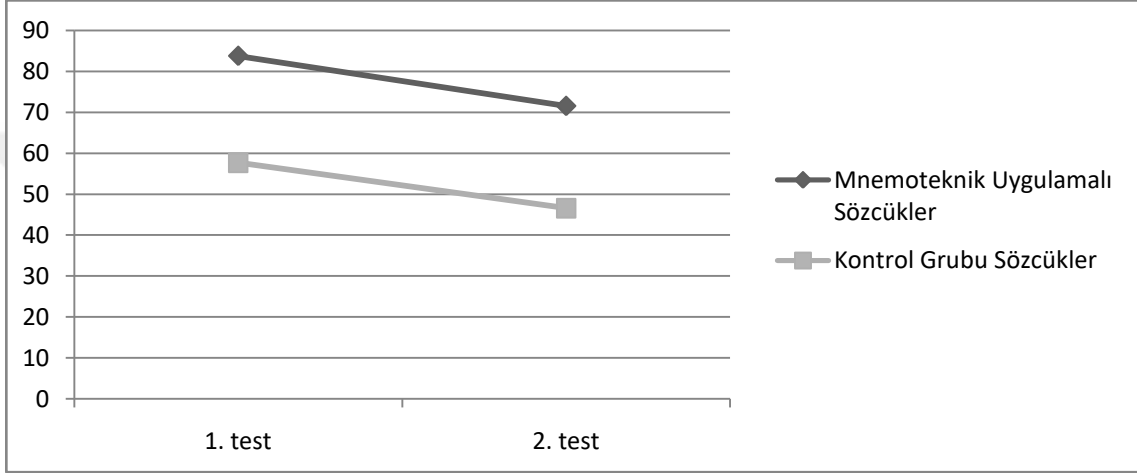
Son test sonucunda mnemotekniğin uygulandığı sözcük grubundan doğru hatırlanan sözcük sayısı 258(oran olarak 360 sözcüğün %71,6), kontrol grubundan doğru hatırlanan sözcük sayısı 168'dir (oran olarak %46,6). Bu sonuçlara göre, mnemoteknik uygulandığında doğru hatırlanan sözcük sayısı kontrol grubuna göre %25 daha yüksektir.

ŞEMA 11. MNEMOTEKNİK DENEY SONUÇLARI

Sözcükler	İlk Test		SonTest	
	Mnemotekniğin Uygulaması	Kontrol Grubu	Mnemotekniğin Uygulaması	Kontrol Grubu
18 kişinin verilen 40 sözcükten hatırlanan sözcük sayısı	302	208	258	168
%100 üzerinden hatırlama oranı	% 83,8	% 57,7	%71,6	%46,6
Ara fark	% 26,1		%25	

Şema 12'de istinaden, sonuçların görsel olarak daha iyi algılanması amacıyla Grafik 1'de sunulmaktadır.

ŞEMA 12. ÖĞRENİLEN SÖZCÜKLERİN %100 ÜZERİNDEN ORANLANMASI

3.5. Bulgular ve Yorumlar

Yapılan uygulama sonuçlarına göre bazı bulgular ortaya çıkmıştır. İlk ve son test sonuçlarına göre hesaplama yapılmıştır. 1. test mnemoteknik uygulaması ve kontrol grubu sözcükleriyle kısa süreli hafızanın işlemini sınamaktadır.

18 öğrencinin 1. test sonuçlarına göre hatırlanan sözcük oranı, mnemoteknik uygulamasıyla %83,8'dir. Kontrol grubunda ise %57,7'dir. Bu demektir ki, mnemoteknik uygulaması ile öğrenilmesi, düz sözcük sunumundan %26,1 daha etkilidir.

İkinci test sonuçlarına göre mnemoteknik uygulamasıyla sözcüklerin %71,6'sı öğrencilerin akıllarında kalmış, kontrol grubu sözcüklerinin de %46,6'sıdır. Buna göre, mnemoteknik aracılığıyla öğretilen sözcükler, yedi gün sonra %25 oranla klasik sözcük öğretimiyle sunulan sözcüklere göre artış göstermektedir. İki testin sonuçlarına göre, öğrenilen tüm sözcüklerin ortalama %11,1 ile 12,1'siyedi gün içinde unutulmuştur. Fakat

mnemoteknik aracılığıyla öğrenilen sözcükler %25 oranla kontrol grubunda öğrenilen sözcüklere göredaha fazladır.

Sonuç olarak, yukarıdaki verilere göre Rusça sözcük öğretiminde mnemotekniğin standart sözcük öğretiminden %25 ile %26.1 oranla daha etkili olduğu ortaya çıkmaktadır. Sözcüklerin kısa süreli hafızadan (1.test sonucu) uzun süreli hafızaya (2.test sonucu) geçiş esnasında her iki uygulamada da %10'a kadar unutulmasına rağmen, mnemoteknik uygulaması ile öğrenilen sözcükler %25 kadar daha fazla akılda kalmıştır.

SONUÇ

Günümüzde yabancı dil öğretimi ve öğreniminin amacı olabildiği kadar kısa sürede etkin bir sonuca ulaşmaktır. Bunun için dilbilgisinin doğru kullanımına ve sözcüklerin yeterli sayıda bilinmesine önem verilmesi gerekmektedir. Ayrıca sözcük dağarcığını oluşturan ve anlam taşıyıcı araç olan sözcüklerin öğretilmesi yabancı dil öğretiminde okuma, dinleme, yazma ve konuşma becerileri ile daha hızlı geliştirilmektedir.

Sözcük öğretimi sürecini sistem haline getirmek üzere ilk önce tanınan dilbilimcilerin çalışmaları göz önünde bulundurarak bilimsel açıdan sözcüğün dil ile ilişkileri araştırılmış ve sözcüğün bir gösterge dizgesi ve dil mimarisinin ana parçası olduğu ortaya çıkarılmıştır. Öğretilecek olan sözcüklerin sunulması için seviye ve yaş gruplarına dikkat edilmiş, bu doğrultuda öğrenilecek sözcük sayısını öneren Avrupa ve Rusya Yabancı Dil Öğretim Çerçevesi incelenmiştir. Öğrenilen sözcükler ile amaç dilde aktif ve pasif sözcük dağarcıklarının oluşturulması amaçlanmış, buna göre söz konusu sözcüklerin hafızada kalma yolları incelenmiş ve aktif ile pasif sözcük dağarcığının tamamen hafıza işlemine bağlı olduğu ortaya çıkarılmıştır. Buna istinaden sözcükleri öğrenmek için hafıza teknikleri araştırılmıştır.

Dil öğretimi yöntemlerinin uygulamaları olan çeşitli teknikler, sözcük öğretimini kolaylaştırmak üzere kullanılmaktadır. Sözcük öğretim teknikleri öğretmen merkezli ve öğrenci merkezli olmak üzere hem sınıfta hem de evde kullanılabilme özelliğine sahiptir. Bununla birlikte söz konusu teknikler bireysel ve grupta öğretimde kullanılabilme özelliklerine göre ikiye ayrılmaktadır.

Bu araştırma yabancı dil olarak Rusçada, sözcük öğretiminde mnemotekniğin (hafıza tekniği) etkisini incelemek amacıyla yapılmıştır. Mnemotekniğin sözcük öğretimi çerçevesinde kullanılan *Anahtar Sözcükler (Çağırışım, Bağdaştırma, Fonetik*

Bağdaştırma), Öykü, Kurulması, Fonetik Benzetimi, Loci Tekniği (Cicero Tekniği), Şifrelendirme, Sözcük Asma gibi çeşitli uygulamaları incelenmiştir.

Mnemotekniğin nasıl kullanılabileceği deney yolu ile gösterilmiş, geleneksel sözcük öğretimine göre daha etkili olduğu yorumu yapılmış ve elde edilen bulgular değerlendirilerek şu sonuçlara varılmıştır:

1. Mnemoteknik uygulaması ile metin öncesi sözcükler verilerek, bu sözcüklerin her birine bağdaştırmalar sunulmaktadır. Söz konusu bağdaştırmalar öğretmen tarafından verildiği halde sözcük sunumu için ön hazırlık gerekmektedir.

2. İlk test ve son test sonuçlarına göre, mnemoteknik sözcük öğretiminde geleneksel uygulamaya göre %25 oranla daha fazla sözcük hatırlanmaktadır.

Yabancı dil olarak Rusçada sözcük öğretiminin verimliliğini arttırmak amacıyla oluşturulan deney İstanbul Üniversitesi Rus Dili ve Edebiyatı Bilim Dalı 4.yy. lisans öğrencilerinin“Rusça Kompozisyon 2 (Yazılı ve Sözlü)” dersinde 'Sağlık' konusu üzerine gerçekleştirilmiştir. Deney ilk test ve son test olarak iki aşamada uygulanmıştır. Bu testlerde, Prof.Dr. R. Atkinson deney modelinin hesaplamaları örnek olarak alınıp yapılan istatistiksel hesaplamalara göre varılan sonuçlar aşağıdaki gibidir:

1. Birinci testin sonucunda, öğrencilerin mnemotknik uygulaması kullanılarak öğrencilerin akıllarında kalan sözcük sayısı oranı, kontrol grubu sözcüklerine göre %26.1 daha yüksektir.

2. Bir hafta sonra ikinci testin sonucunda, öğrencilerin mnemoteknik uygulamasını kullanarak akıllarında kalan sözcük sayısı oranı, kontrol grubu sözcüklerine göre %25 daha yüksektir.

3. İkinci testin sonucuna göre, hem mnemoteknik uygulamalı hem kontrol grubu sözcüklerinin bir hafta sonra %10 kadar daha az hatırladığı görülmektedir.

4. Mnemoteknik tamamen hafızaya dayalı bir teknik olarak öğretmen ya da öğrenci odaklı yapılabilmektedir.

5. Mnemoteknik kullanımında yapılan bağdaştırmalar bazen absürt ve komik olabildiğinden, öğrencilerin derse olan dikkati artmakta, ders daha eğlenceli hale gelmektedir. Böylece, öğretim sürecinin daha etkili olduğu görülmektedir.

Bu kapsamda edinilen bulgular ışığında, yabancı dil olarak Rusça öğretiminde sözcük öğretimini daha etkili kılabilmek için yabancı dil eğitimcileri ve araştırmacılarına şu öneriler sunulmuştur:

1. Mnemotekniğin daha etkili kullanımı için sözcüklerin, öğrenildikten 1 saat sonra, ardından 1 hafta sonra tekrar edilmesi gerekmektedir.

2. Yeni sözcükler sunulmadan önce sözcük bağdaştırmaları ödev olarak verilebilir. Böylece, öğrenciler hem mnemotekniği öğrenci odaklı kullanmayı öğrenmekte hem de zihinlerine uygun daha iyi akılda kalabilecek bağdaştırmalar kurabilirler.

3. Mnemotekniğin her çeşidinin çalışılan konuya ve ders şekline göre kullanılması öngörülmektedir. Tek uygulama öğretim sürecinin tekdüze olmasına neden olmaktadır.

4. Mnemoteknik her öğrenim seviyesinde sözcük dağarcığını yükseltme amacıyla kullanılabilir.

5. Mnemoteknik sadece yabancı dil öğretiminde kullanılan bir teknik değildir. Bu teknik hafızayı geliştiren, psikolojide geniş olarak kullanılan bir uygulamadır. Öğrencilerin hayatlarında başarılarını arttırmak üzere yabancı dil öğrenimi mnemoteknik kullanımıyla güçlendirilebilmektedir.

KAYNAKÇA

- Akerson, Fatma
Erkman: **Türkçe Örneklerle Dile Genel Bir Bakış**, İstanbul, Bilge
KültürSanayYayınevi, 2016.
- Aksan,Doğan: **Türkiye Türkçesinin Dünü, Bugünü, Yarını**, Ankara, Bilgi
Yayınevi, 2000.
- Atkinson, Richard C.,
Raugh, M.R.,
Schupbach, R.D.: “Teaching a Large Russian Language Vocabulary by the
Mnemonic Keyword Method”, **Instructional Science**
Dergisi, S: 6, Springer, ABD, 1977, s. 391-398.
- Atkinson,Richard C.,
Shiffrin,Deborah S.: “Human Memory: a Proposed System and its Control
Processes”, **The Psychology of Learning and Motivation:**
Advances in Research and Theory, S. 8, New York,
Academic Press.
- Balıhina,Tatyana M.: **Metodika prepodavaniya russkogo yazıka kak nerodnogo**,
Novogo, Moskva, RUDN, 2007.
- Baker, Mark C.: The Lexicon: Some Psycholinguistic Evidence, **Working**
Papers in Phonetics, ABD, UCLA, 1974.
- Belyayev, Boris V.: **Psihologičeskiye osnovı usvoyeniya leksiki inostrannogo**
yazıka, Moskva, Prosveşeniye, 1964.
- Bloom Floyd E., **Brain, Mind and Behaviour**, New York, Times Books,

- Lazerson, Arlyne: 1988.
- Carrier, Michael: **Take Five Games and Activities for Language Learner**, Hong Kong, Nelson, 1985.
- Channel, Joanna: **Psycholinguistic Considerations in the Study of L2 Vocabulary Acquisition**, London, Longman, 1981.
- Chomsky, Noam A.: **Dilin Mimarisi**, Çev. İsa Kerem Bayırlı, 2. Baskı, İstanbul, Boğaziçi Üniversitesi Yayınları, 2014.
- Chomsky, Noam A.: **Syntactic Structures**, ABD, Mouton, 1957.
- Çesnokova, Margarita P.: **Metodika prepodavaniya russkogo yazıka kak inostrannogo**, Moskva, MADİ, 2015.
- Demircan, Ömer: **Yabancı Dil Öğretim Yöntemleri**, İstanbul, Der Yayınları, 2013.
- Demirel, Özcan: **Yabancı Dil Öğretimi**, Ankara, Pagem Akademi Yayınları, 2012.
- Denisov, Petr N.: **Leksika russkogo yazıka i printsipi yeyo opisaniya**, Moskva, Russkiy Yazık, 1993.
- _____ **Diller İçin Avrupa Ortak Öneriler Çerçevesi**, Frankfurt am

Main, Almanya, telc GmbH, 2013.

Doğan, Candemir: **SistematiK Yabancı Dil Öğretim Yaklaşımı ve Yöntemleri**, İstanbul, EnsarYayınevi, 2012.

Duaye, Petr: “Problemı obuçeniya leksike”, **Metodika inostrannih yazikov zarubejom**, Moskva, Progress, 1967, s. 431-440.

Ebbinghaus, Hermann: **Oçerk psihologii**, Moskva, AST, 1998.

Ekmekçi, Özden F.: **Sözel Bellek ve Hatırlama**, DilbilimAraştırmaDergisi, C. II, S.3, İstanbul, BÜTEK, 1991.

Gosudarstvenniy standart po russkomu yazıku kak inostrannomu. Elementarniy uroven, Moskva - Sankt-Peterburg, Zlatoust, 2001.

Hanson,Susan,
Padua,Jennifer F.M.: **Teaching Vocabulary Explicitly**, Honolulu, Hawai'i,Pacific Resources for Education and Learning Yayınları, 2011.

Jinkin, Nikolay İ.: **Mehanizmi reçi**, Moskva, APN RSFSR, 1958.

Karatay,Halit: “KelimeÖğretimi”, **Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi**, C. 27, S:1, Ankara, Gazi Üniversitesi Yayınları, 2007.

Kılınç,Aziz, **Yabancı Dil Olarak Türkçe Öğretimi**, Ankara, Pegem

- Şahin, Abdullah: Akademi Yayınları, 2012.
- Knight, Susan: “Dictionary Use While Reading: The Effects On Comprehension And Vocabulary Acquisition For Students of Different Verbal Abilities”, **The Modern Language Journal**, C. 78, S: 3, 1994, s. 285-299.
- Kolesnikova, Anna F.: **Problemi obučeniya russkoy leksike**, Moskva, Russkiy Yazık, 1977.
- Krashen, Stephen: “We acquire vocabulary and spelling by reading: Additional Evidence for the Input Hypothesis”, **The Modern Language Journal**, S:73, 1989.
- Kurinskiy, Valeri A.: **Avtodidaktika**, Moskva, Avtodidaktika, 1994.
- Lapp, Daniel: **Uluçşayem pamyat v lubom vozraste**, Moskva, Mir, 1993.
- Latzel, Sigbert: **Die Deutschen Tempora Perfect und Präteritum**, Münhen, Max Heuber, 1993.
- Leontyev, Aleksei A.: **Metodika**, Moskva, Russkiy Yazık, 1988.
- Leontyev, Aleksey N.: **Nekotoriye problemi obučeniya russkomu yazıku kak inostrannomu: Psihologičeskiye oçerki**, Moskva, 1970.

- Lezer, Franz: **Trenirovka pamyati**, Moskva, Mir, 1979.
- Litvinov, Pavel: **Kak bystro vyučit mnogo angliyskih slov**, Moskva, Ayriss Press, 2011.
- Luriya, Aleksandr R.: **Vnimanije i pamyat**, Moskva, MGU, 1975.
- Mamiyeva, İya E.: **Mnemotehničeskiye priyomy raboty s leksikoy na zanyatiyah po russkomu yazıku kak inostrannomu**, Moskva, MGU, 2012.
- Martinet, Andre: **İşlevsel Genel Dilbilim**, Çev. Berke Vardar, İstanbul, Multilingual Yayınları, 1998.
- Minyar-Beloruçev, Rürık K.: “Mehanizmi pereklyuçeniya s odnogo yazıka na drugoi v usloviyah bilingvizma”, **Psihologiya bilingvizma**, S: 260, Moskva, MGPIİY im. M. Toreza, 1986, s. 31-38.
- Morkovkin, Valeri V.: “K voprosu ob adekvatnoy semantizatsii slova”, **Pamyati Viktora Vladimiroviça Vinogradova: Sbornik statey**, Moskva, MGU, 1971, s. 134-142.
- Nation, Paul; Newton, Jonathan: **Teaching Vocabulary**, UK, Cambridge University Press, 1997.
- Nosenko, İgor G.: **O Prezentatsii russkogo slova v inoyaziçnoi auditorii**,

Moskva, RUDN, 1988.

- Nurgün,Akar: **Teaching Vocabulary Bringing the Gap Between Theory and Practice**, Ankara, Özel Eğitim Hizmetleri Yayıncılık ve Danışmanlık, 2010.
- Olçay, Türkan: **Razvitiye reçi. Çast I**, İstanbul,İ.Ü.: Edebiyat Fakültesi Yayınları, 2003.
- Öncü,Türkan: “Lev S. Vygotsky'nin Gelişim Kuramı”, **Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih - Coğrafya Fakültesi Dergisi**, C.XXXIX, S:1, 1999, s. 227-237.
- Ormrod, Jeanne Ellis: **Öğrenme Psikolojisi**, Çev. Prof. Dr. Mustafa Baloğlu, Ankara, Nobel Akademik Yayıncılık, 2013.
- Özbay, Murat, Barutçu, Tuğba: “Dil Psikolojisi ve Türkçe Öğretimi”, **Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, S:11, 2013, s. 933-973.
- Passov,Yefim İ.: **Osnovi kommunikativnoy metodiki obučeniya inoyazyčnomu obşeniya**, Moskva, RusskiyYazık, 1989.
- Potebnya, Aleksandr A.: **İz zapisok po russkoy grammatike**, Moskva, Uçpedgiz, 1958.
- Prohorov, Aleksandr M.: **Bolşoy entsiklopedičeskiy slovar**, Moskva, Sovetskaya

Entsiklopediya, 1993.

Rodgers, Theodore S.: "Measuring Vocabulary Difficulty: an Analysis of İtem Variables in Learning Russian-English Vocabulary Pairs", **International Review of Applied Linguistics in Language Teaching**, S: 7, 1969, s. 327-344.

Sarıgül, Ece: "Yabancı Dil Öğreniminde Sözcük Öğrenimi ve Öğretimi Sürecine Genel Bir Bakış", **International Journal of Social Science**, S: 54, 2017, s. 91-104.

Saussure, Fedinand: **Genel Dilbilim Dersleri**, Çev. Berke Vardar, Ankara, Birey ve Toplum Yayınları, 1985.

Schmitt, Norbert: "Vocabulary Learning Strategies", **Vocabulary, Description, Asquisition and Pedagogy**, London, Cambridge Univeristy Press, 1997, s. 199-227.

Scriviner, Jim: **Learning Teaching: A Guidebook for English Language Teachers**, Oxford, Macmillan Education, 2015.

Şengüder, Zoya: **Yabancı Dil Olarak Rusça Öğretiminde Drama Tekniğinin Etkililiği**, Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2014.

Sezer, Ayhan v. d.: **Türk Dili ve Edebiyatı Öğretimi**, S:2, Eskişehir, Anadolu Üniversitesi Açık Öğretim Fakültesi Yayınları, 1991.

- Slesareva, İrma P. **Problemi opisaniya i prepodavaniya russkoy leksiki**, Moskva, Russkiy Yazık, 1980.
- Solovova, Elena N.: **Metodika obuçeniya inostrannım yazıkam**, Moskva, Astrel, 2008.
- Solso, Robert L.: **Kognitivnaya psihologiya**, Moskva, Trivola, 1996.
- Sorokin, Yuri S.: **Materialı i issledovaniya po leksike russkogo yazıkı XVIII Veka**, Moskva, 1965.
- Sperber, Dan: **On Verbal Irony**, UCL Working Papers in Linguistics, C. I, London, University College Department of Phonetics and Linguistics: Linguistics Section, 1989.
- Sternin, İosif A.: **Slovo i obraz**, Moskva - Berlin, Direkt Medya, 2015.
- Taşpınar, Mehmet: **Kuramdan Uygulamaya Öğretim Yöntemleri**, Elazığ, Üniversite Kitabevi, 2005.
- Thompson, Charles P.: A language Effect in Voice Identification", **Applied Cognitive Psychology**, C.I, S:2, ABD, Wiley Press Room, 1987.
- Thornbury, Scott: **How to Teach Vocabulary**, Essex, Pearson Longman, 2002.

- Togoeva, Svetlana İ.: **Psiholingvistiçeskoye issledovaniye strategiy identifikatsii znaçeniya slovesnogo novoobrazovaniya**, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Saratov, SGU im. Çernışevskogo, 1988.
- Vardar, Berke: **Açıklamalı Dilbilim Terimleri Sözlüğü**, İstanbul, Ankara, İzmir, ABC, 1988.
- Vygotsky, Lev S.: **Düşünce ve Dil**, Moskva, Sotsialno-Ekonomiçeskoye İzadatelstvo, 1934.
- Wallace, Rex E.: **Lexical relatedness, head of a word, and the misanalysis of Latin**, Ohio State University Working Papers in Linguistics, ABD, Ohio Univeristy, 1984.
- Whitaker, Carl A.: **Roots of Psychotherapy**, ABD, Blackiston, 1975.
- Ziganov, Marat A., Kozarenko, Vladimir A.: **Mnemotekhnika. Zapominaniye slov na osnove vizualnogo mışleniya**, Moskva, Obrazovaniye, 2008.
- Zimnaya, İrina A.: **Psihologiya obuçeniya nerodnomu yazıku**, Moskva, Obrazovaniye, 1989.

----- **İhya Kavramlar Ansiklopedisi**, (Çevrimiçi)
<https://www.ihya.org>, 2 Şubat, 2019.